

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

NOU 1995:10

Reformer innen injurielovgivningen

Justisdepartementet ga ved brev av 11. august 1993
Straffelovrådet i oppdrag å utrede enkelte spørsmål
om endringer innen injurielovgivningen.

Avgitt 21. mars 1995.

STATENS FORVALTNINGSTJENESTE
STATENS TRYKNING

OSLO 1995

Til Det kongelige justis- og politidepartement

Justisdepartementet ga ved brev av 11. august 1993 Straffelovrådet i oppdrag å utrede spørsmål om endringer i injurielovgivningen på bakgrunn av et forslag fra Den norske redaktørforening. Straffelovrådet legger med dette frem sin utredning.

I utredningen foreslås det enkelte mindre endringer i injurielovgivningen. Videre foreslås det at mortifikasjonsinstituttet overføres til sivilprosessens former, samt at det ikke skal være adgang til å reise privat straffesak for ærekrenkelser.

Utredningen er avgitt under dissens, idet Pål W. Lorentzen slutter seg til Redaktørforeningens forslag og begrunnelse. Karenanne Gussgard slutter seg til Redaktørforeningens forslag om opphevelse av mortifikasjonsinstituttet.

Bergen/Oslo, 21. mars 1995

Henry John Mæland leder

Elsbeth Bergsland

Karenanne Gussgard

Tor Geir Myhrer

Pål W. Lorentzen

Asbjørn Strandbakken

KAPITTEL 1

Sammendrag

I 1991 oversendte Norsk Redaktørforening til Justisdepartementet forslag til endringer i injurielovgivningen. I Redaktørforeningens forslag ble det reist generell kritikk mot dagens injurielovgivning. Det ble anført at bestemmelsene var vanskelig tilgjengelige, uhensiktsmessig utformet og at det gjorde seg gjeldende stor rettsusikkerhet. Videre ble det fremhevet at dagens regler ikke ga tilstrekkelig muligheter for massemedia å bringe frem informasjon og meninger om kritikkverdige forhold til allmennheten.

Justisdepartementet ga Straffelovrådet i oppdrag å vurdere de *konkrete* forslag som var fremsatt av Redaktørforeningen. Redaktørforeningen foreslo bl.a. å oppheve mortifikasjonsinstituttet, oppheve adgangen til private straffesaker ved ærekrenkelser, oppheve strl. § 430 a om plikt til å publisere dom/forlik i injuriersak, krav om at dementi tillegges større betydning og at det lovfestes at fornærmede skal ha rett og plikt til å imøtegå fremsatte beskyldninger. Mandatet er i sin helhet inntatt i "*Rådets mandat*" i kapittel 2, mens Redaktørforeningens forslag er inntatt som vedlegg til nærværende utredning.

"*Gjeldende rett*" i Kapittel 3 inneholder en oversikt over gjeldende rett på de områder som Redaktørforeningen har foreslått endret.

"*Praksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol*" i Kapittel 4 inneholder en fremstilling av relevant praksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol i tilknytning til tolkningen av EMK artikkel 10.

Straffelovrådets vurderinger er inntatt i "*Straffelovrådets vurdering*" i kapittel 5, mens lovutkastet er inntatt i "*Lovutkast*" i kapittel 10.

Straffelovrådet har kun delvis kunnet tilrå de forslag som er fremsatt av Redaktørforeningen. Straffelovrådets faste medlemmer finner grunn til å fremheve at når Redaktørforeningen har satt norsk injurierett på dagsorden i den senere tid, synes det som om man ønsker utvidede rammebetingelser begrunnet i hensynet til ytringsfriheten for pressen, uten at man samtidig har vektlagt hensynet til personvernet i den grad rådets faste medlemmer mener er nødvendig.

Det foreligger dissens i rådet, da det sakkyndige medlem høyesterettsadvokat Pål W. Lorentzen slutter seg til Redaktørforeningens forslag og begrunnelse i sin helhet. Lorentzen har avgitt en særuttalelse som er inntatt i "*Særuttalelse fra Lorentzen i forbindelse med Straffelovrådets vurderinger om endringer i injurielovgivningen*" i kapittel 6. Vedrørende spørsmålet om opphevelse av mortifikasjonsinstituttet har rådets faste medlem, høyesterettsdommer Karenanne Gussgard, sluttet seg til Lorentzens synspunkter. Videre har rådets leder, professor dr. jur. Henry John Mæland, avgitt en særuttalelse vedrørende spørsmålet om opphevelse av private straffesaker, se "*Særuttalelse fra Mæland vedrørende spørsmålet om å oppheve adgangen til privat straffesak*" i kapittel 7.

Ved spørsmålet om å oppheve mortifikasjonsinstituttet, jfr. "*Mortifikasjon*" i kapittel 5.2, fremholder Straffelovrådets flertall bestående av professor dr. jur. Henry John Mæland, advokat Elsbeth Bergsland og førstestatsadvokat (nå universitetsstipendiat) Tor-Geir Myhrer, at mortifikasjonsinstituttet har funnet sin naturlige plass i norsk ærekrenkelsesrett og at mortifikasjon ofte blir brukt i praksis. En opphevelse vil medføre en klar svekkelse av personvernet i norsk rett, idet vilkårene for å vinne frem med mortifikasjon er lempeligere enn hva som gjelder ved krav om erstatning/oppreisning. Videre fremholdes at en slik endring vil øke rettsusikkerheten på dette rettsområdet. Dertil kommer at opphevelse av mortifikasjonsinstituttet

vil få betydning for saksomkostningsansvaret, idet reglene om mortifikasjon fungerer som et sikkerhetsnett for saksøker mht. fordeling av omkostningene. Flertallet har ikke funnet dokumentasjon på at det i dag virkelig er grunn til eller behov for å svekke personvernet på ærekrenkelsesrettens område, slik en opphevelse av mortifikasjonsinstituttet vil innebære. Flertallet vil imidlertid tilrå at mortifikasjonsinstituttet overføres til sivilprosessens former. Dersom mortifikasjonsinstituttet skal oppheves må det etter flertallets mening vurderes å endre andre sider av injurielovgivningen bl.a. slik at det etableres regler som øker forutberegnelighet og som sikrer fornærmede et absolutt krav på økonomisk kompensasjon ved oppreisningsinstituttet.

Mindretallet, høyesterettsadvokat *Pål W. Lorentzen* og høyesterettsdommer *Karenanne Gussgard*, finner ikke at hovedbegrunnelsen om at mortifikasjonsreglene ivaretar behovet for et nøytral rettsmiddel i tilfeller hvor injurianten ikke kan ilegges straff og/eller erstatning, er tilstrekkelig til å opprettholde et regelverk som dels virker kompliserende på prosessen, se "*Bør mortifikasjonsinstituttet oppheves?*" i kapittel 6.3. Det anføres at man i praksis finner svært få tilfeller hvor mortifikasjon har selvstendig betydning hensett til andre reaksjoner som står til rådighet. Mindretallet er videre ikke enig i at en avvikling av mortifikasjonsinstituttet innebærer noen egentlig svekkelse av personvernet. Selv om mortifikasjonsinstituttet overføres til sivilprosessens, vil reglene fortsatt virke kompliserende. Mindretallet mener at oppreisningsinstituttet kan ivareta de hensyn som mortifikasjonsinstituttet i dag ivaretar. Endelig anføres det at hensynet til fordeling av saksomkostningene, kan løses gjennom en egen bestemmelse hvoretter det overlates til rettens skjønn å fastsette hvem av partene som skal bære disse.

Selv om Straffelovrådets flertall ønsker å opprettholde mortifikasjonsinstituttet, tilrås det at adgangen til å mortifisere pliktmessige utsagn fra offentlige tjenestemenn begrenses. Mindretallet støtter subsidiært dette. Det foreslås også en viss begrensning i adgangen til å mortifisere referat og gjengivelser av pliktmessige utsagn fra offentlige tjenestemenn hvor det foreligger en aktverdig grunn til å gjengi beskyldningen og gjengivelsen ikke er kritikkverdig pga. formen eller måten den er skjedd på mv.

Rådet foreslår videre i "*Rettsstridsreservasjonen i § 247*" i kapittel 5.3 at det inntas en uttrykkelig rettsstridsreservasjon i strl. § 247.

De faste medlemmer i rådet kan ikke anbefale at fornærmede pålegges en beriktigelsesplikt, se "*Beriktigelse*" i kapittel 5.4. Rådets faste medlemmer frykter at en slik ordning kan medføre at media tar lettere på ansvaret for å undersøke en sak skikkelig før de publiserer den. Videre mener rådets faste medlemmer at dementi fra medias side i dag blir tillagt rimelig vekt, og kan heller ikke tilrå noen endringer på dette punkt.

Straffelovrådets faste medlemmer kan ikke tilrå en opphevelse av strl. § 430 a, men mener at redaktørens plikter til publisering av dom/forlik i injuriersak etter bestemmelsen bør endres på visse punkter, slik at kun et sammendrag av dommen tas inn i publikasjonen, og at publiseringen gis et oppslag som god presseskikk tilsier. Videre foreslås det at plikten etter nevnte bestemmelse begrenses til rettskraftige dommer.

I "*Bør private straffesaker om ærekrenkelses avskaffes?*" i kapittel 5.6 foreslår rådet at adgangen til å reise privat straffesak for ærekrenkelses oppheves. Spørsmålet er vurdert i forhold til berettigelsen av private straffesaker generelt, og rådet deler meget av den kritikken som tidligere generelt er fremsatt mot instituttet. Rådet har imidlertid ansett det noe problematisk kun å oppheve adgangen til private straffesaker for injurier. Rådet har imidlertid lagt avgjørende vekt på at vernet om den personlige ære er tilstrekkelig ivaretatt gjennom andre reaksjoner og at straffekrav

i praksis har underordnet betydning. Det fremheves at en opphevelse av adgangen til private straffesaker vil medføre et større ansvar for politi og påtalemyndighet til å reise offentlig straffesak for injurier enn i dag. Ved overtredelse av strl. § 248 – ærekrenkelser mot bedre vitende – tilrår rådet at offentlig påtale bør skje etter begjæring fra fornærmede.

Som nevnt ovenfor vil rådets flertall anbefale at mortifikasjonsinstituttet overføres til sivilprosessens former, se "*Overføring av injuriersaker til sivilprosessens. Nytt kapittel 34 i tvistemålsloven.*" i kapittel 5.7. Denne endring vil forenkle prosessen noe. Mortifikasjonskrav vil for øvrig kunne medtas som borgerlig rettskrav i offentlig straffesak. En del av særreglene som gjelder for ærekrenkelsessaker etter straffeprosessloven foreslås inntatt i et nytt kapittel 34 i tvistemålsloven. I dette kapittel foreslås for øvrig de nærmere regler om mortifikasjon inntatt.

Rådet har videre funnet å anbefale at søksmålsfristen for mortifikasjon reduseres fra tre til ett år, se "*Reduksjon av søksmålsfristen?*" i kapittel 5.8. Rådets faste medlemmer forutsetter imidlertid at den alminnelige foreldelsesfristen på tre år for å fremme krav om erstatning/oppreisning blir opprettholdt også ved ærekrenkelser.

"*Særuttalelse fra Lorentzen i forbindelse med Straffelovrådets vurderinger om endringer i injurielovgivningen*" i Kapittel 6 inneholder som nevnt en særuttalelse fra Lorentzen i forbindelse med Straffelovrådets vurderinger om endringer i injurielovgivningen. I "*Utvidelse av beklagelsesplikten – aksjonsplikt for fornærmede*" i kapittel 6.2 utdypes spørsmålet om beriktigelsesplikt for fornærmede. Lorentzen fremhever at hensynet til yttrings- og handlefriheten tilsier at den som føler seg ærekrenket, tar til motmæle gjennom argumentasjon og gjendrivelse istedenfor søksmål om straff, mortifikasjon og erstatning. I "*Rettsstridsreservasjonens betydning, jfr. rådets vurdering "Rettsstridsreservasjonens innhold" i kapittel 5.3.2*" i kapittel 6.4 etterlyser Lorentzen en mer inngående drøftelse av rettsstridsbegrepet. Lorentzen mener at gjeldende rett er uavklart mht. begrepets rekkevidde. Det fremheves også at det synes å være en utvikling i mer liberal retning mht. hva som rammes av § 247. Menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg synes å påvirke denne rettsutvikling mer enn Høyesterett.

"*Særuttalelse fra Mæland vedrørende spørsmålet om å oppheve adgangen til privat straffesak*" i Kapittel 7 inneholder en særuttalelse fra Mæland vedrørende spørsmålet om opphevelse av private straffesaker.

De foreslåtte endringer vil ikke innebære nevneverdige økonomiske eller administrative konsekvenser. Det er riktignok forutsatt at politi og påtalemyndighet får et større ansvar for å reise offentlig straffesak dersom adgangen til privat straffesak skal oppheves. Dette antas likevel neppe å medføre store konsekvenser.

KAPITTEL 2

Rådets mandat

Justisdepartementet ga i brev av 11. august 1993 Straffelovrådet i oppdrag å utrede enkelte spørsmål i tilknytning til injurielovgivningen.

Rådet fikk følgende mandat:

«1 Justisdepartementet har fra Norsk Redaktørforening mottatt et forslag til endringer i injurielovgivningen med begrunnelse. Forslaget er utarbeidet av en gruppe advokater etter oppdrag fra Redaktørforeningen. Redaktørforeningen har gitt sin tilslutning til forslaget, og ber Justisdepartementet følge opp saken gjennom utredning og forslag til reform.

I St meld nr 32 (1992-93) Media i tida heter det på s 38 at Justisdepartementet vil gi Straffelovrådet i oppdrag å vurdere de forslag til endringer som Norsk Redaktørforening har fremmet.

2 I forslaget reises det generell kritikk mot dagens injurielovgivning. Det hevdes at bestemmelsene har en vanskelig tilgjengelig og uhensiktsmessig utforming, både materielt og prosessuelt. Videre hevdes det at dagens rettstilstand ikke gir tilstrekkelige muligheter for massemedia til å bringe informasjon og meninger om kritikkverdige forhold til allmennheten.

Det er også foreslått en del konkrete endringer i injurielovgivningen. Forslagene er sammenfattet slik:

«I korte trekk foreslås det at det tillegges større betydning enn nå at media omgående dementerer eller beriktiger krenkende utsagn og at fornærmede får en utvidet rett og plikt til å imøtegå de fremsatte påstander og beskyldninger. Videre foreslås at det ved rettsstridsvurderingen legges sterkere vekt på *offentlig interesse* for ytringstemaet, og at adgangen til straffri referatfrihet utvides. Det bringes også i forslaget flere forenklinger av prosessen, blant annet ved at fristen for anlegg av søksmål kortes ned til høyst ett år, at adgangen til å reise *private* straffesaker faller bort og at mortifikasjonsinstituttet fjernes fra vår lovgivning.»

3 Straffelovrådet gis i oppdrag å vurdere nærmere de konkrete forslag til endringer Redaktørforeningen har kommet med. Straffelovrådet skal ikke generelt vurdere straffelovens kapittel om ærekrenkelser.»

Ved behandlingen har rådets faste medlemmer deltatt:

Professor dr. jur. Henry John Mæland, leder,
Advokat Elsbeth Bergsland,
Høyesterettsdommer Karenanne Gussgard,
Førstestatsadvokat (nå universitetsstipendiat) Tor-Geir Myhrer.
I tillegg har følgende særskilt sakkyndig medlem deltatt i utredningen:
Høyesterettsadvokat Pål W. Lorentzen.
Rådets sekretær har vært amanuensis Asbjørn Strandbakken.

KAPITTEL 3 Gjeldende rett

3.1 INNLEDNING

Som det fremgår av Straffelovrådets mandat, foretar ikke rådet noen generell vurdering av injurielovgivningen, men skal kun vurdere de *konkrete* forslag som Norsk Redaktørforening har fremmet. I dette kapitlet vil rådet gi en fremstilling av gjeldende rett på de områder som Redaktørforeningen har foreslått endret.¹

3.2 NOEN UTGANGSPUNKTER

Injurielovgivningen har flere berøringspunkter mot ytringsfriheten. Ytringsfriheten er hos oss ansett som en fundamental menneskerettighet. Dette er kommet til uttrykk i Grl. § 100 andre og tredje punktum som lyder:

«Ingen kan straffes for noget Skrift, af hvad Indhold det end maatte være, som han har ladet trykke eller udgive, medmindre han forsætlig og aabenbare har enten selv vist, eller tilskyndet Andre til, Ulydighed mod Lovene, Ringeagt mod Religionen, Sædelighed eller de konstitutionelle Magter, Modstand mod disses Befalinger, eller fremført falske og ærekrænkende Beskyldninger mod Nogen. Frimodige Ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte.»

Som det fremgår av bestemmelsens ordlyd, setter Grl. § 100 andre punktum enkelte skranker for lovgivningen mht. å innskrenke ytringsfriheten. Man har imidlertid lang tradisjon for at visse begrensninger som følger av bestemmelsens andre punktum, til dels er bortfortolket blant annet gjennom utformingen av injurielovgivningen.²

På den andre siden innebærer § 100 tredje punktum en mer absolutt begrensning mht. å kriminalisere «Frimodige Ytringer». Tredje punktum er ansett som en garanti for politisk ytringsfrihet i den forstand at alle skal ha rett til å gi uttrykk for sin mening. Dette er imidlertid ikke blitt ansett som noe hinder for at man kan kreve at den «Frimodige» ytring har en sømmelig form mv.³

I teori og praksis er tredje punktum også trukket inn som et sentralt tolkningsmoment ved anvendelse av lover som berører forholdet til ytringsfriheten, se f.eks. Rt. 1978 s. 1454 (s. 1457). Man sier gjerne at den aktuelle bestemmelsen «må tolkes med Grunnlovens § 100 som bakgrunn og ledetråd», se f.eks. uttalelse i Rt. 1978 s. 1072 (s. 1076) i relasjon til tolkningen av strl. § 135 a. I praksis er det derfor lagt til grunn at man må trekke en grense mellom den forfatningsvernede ytring og den rettsstridige ærekrenkelse, se nærmere nedenfor under "*Utlørlighetskrav uavhengig av om den ærekrenkende beskyldning er sann. Hensyn til ytringsfriheten*" i punkt 3.3.3.4. *Mæland* uttrykker det slik:

«De ytringer som går inn under ytringsfrihetens «vesen» er beskyttet. Ytringsfriheten har en hard kjerne som er unndratt fra lovgivningsmaktens kompetanse. Denne kjerne omfatter i første rekke ytringer som angår åndslivet og utbredelsen av tanker i den forbindelse. Forretningsmessige meddelser og lignende uttalelser som ikke har noe å gjøre med utbredelsen av tanker og meninger i egentlig forstand går ikke inn under grunnlovsvernet. Den forfatningsvernede ytringsfrihet gjelder altså

1. For en mer fullstendig oversikt over reglene om ærekrenkelse, vises det til *Mæland* og *Andenæs/Bratholm* s. 125-239.

2. Se nærmere *Mæland* s. 64-65.

3. Se nærmere *Mæland* s. 66.

meningsytringer innen politikk, vitenskap, kunst og litteratur etc.; i det hele det vi gjerne kan kalle «ideologiske utsagn». Det sentrale i ytringsfrihetsbestemmelsen er at enhver har rett til å offentliggjøre sine tanker om alle åndelige spørsmål og å forsøke å overbevise andre om riktigheten av sine ideer, uansett om ideene er i overensstemmelse med rådende samfunnsoppfatninger eller om man tar sikte på å endre disse.» *Mæland* s. 67-68.

Fra dette utgangspunktet har enkelte gått videre til å anføre at det må gjelde en henimot uinnskrenket ytringsfrihet ved omtale av offentlige anliggender – «public interest».⁴ Disse synspunkter er særlig inspirert fra amerikanske ytringsfrihetsteorier og praksis ved Den føderale høyesterett i USA.

Selv om man anerkjenner en utvidet ytringsfrihet ved kritikk av offentlige institusjoner og offentlige personer mv., gjenstår det likevel tvilsomme avveiningsspørsmål, særlig med hensyn til begrepet «public interest».⁵ Det er derfor vanskelig å oppstille noen klare grenser for hvor langt ytringsfriheten bør rekke ut fra en slik standard. *Mæland* oppsummerer sitt syn på den forfatningsvernedede ytring på denne måten:

«Grl. § 100 tredje punktum innebærer en skranke og et tolkingsprinsipp for vår injurielovgivning. Noen effektiv skranke er bestemmelsen ikke. Til det gir ordlyden altfor liten veiledning om hvor grensene for det materielle grunnlovsværn går. En viss veiledning finner vi imidlertid i læren om ytringsfrihetens vesensinnhold Public-interest-synspunktet er også et argument som bør tillegges vekt. Derimot bør læren om uinnskrenket ytringsfrihet om offentlige anliggender eller om offentlige personer avvises hos oss, Dette betyr at det ikke kan gis klare kriterier til å bestemme grensen mellom den forfatningsvernedede ytring og den rettsstridige ærekrenkelse. Grensen her må bero på en konkret interesseavveining, Ved denne interesseavveining må domstolen innrømme særlige konsesjoner til den type ytringer som ovenstående vesensinnholdssynspunkt og public-interest-synspunkt får anvendelse på. Derimot er det neppe å anbefale at det legges til grunn et alminnelig overbeskyttelsessynspunkt for å stimulere den offentlige debatt i sin alminnelighet, ... » *Mæland* s. 87.

Under "*Begrensning i virkeområdet til § 247 – rettsstridsreservasjon*" i punkt 3.3.3 nedenfor går rådet nærmere inn på hvilke innskrenkninger som må innfortolkes i strl. § 247 ut fra en rettsstridsreservasjon.

Utover vernet i den nasjonale forfatningen, er prinsippet om ytringsfrihet også nedfelt i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon av 4. november 1950 (EMK) artikkel 10 og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966 artikkel 19.⁶ På tross av at ytringsfriheten er ansett som en sentral menneskerettighet, kan den som det fremgår av artikkel 10 (2), underlegges visse begrensninger. Ett av disse områder er bestemmelser som tar sikte på å verne æren – injurielovgivningen. Personvernet er nemlig også klassifisert som en menneskerettighet som har krav på beskyttelse. Det vises til EMK artikkel 8 (beskyttelse av privatliv) og til FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966 artikkel 17 (beskyttelse av æren). Vår rettspleie skal også sikre disse rettigheter, jfr. Grl. § 110 c. I rettspraksis har man forsøkt å finne en rimelig og hensiktsmessig balanse mellom interessene som står mot hverandre. Ved tolkningen av den norske injurielovgivning må for

4. Se nærmere *Mæland* s. 69-83 og s. 372-375.

5. Se nærmere *Mæland* s. 72-73.

6. EMK ble ratifisert av Norge 15. januar 1952, og trådte i kraft fra 3. september 1953. FN-konvensjonen ble ratifisert av Norge 23. mars 1976, og trådte i kraft fra samme dato.

øvrig praksis i tilknytning til EMK artikkel 10 tillegges stor betydning. Det vises bl.a. til Rt. 1990 s. 257 (s. 265) og særlig uttalelse i Rt. 1991 s. 1069 (s. 1076).

Det må følgelig foretas en avveining av hensynet til privatlivets fred og vern om æren, og hensynet til ytringsfriheten. Det er ikke en rettighet som må vike for en annen, men to selvstendige rettigheter som må avveies mot hverandre. I norsk høyesterettspraksis er dette kommet til uttrykk i bl.a. Rt. 1978 s. 590 (s. 595-596):

«Man står stilt overfor to goder som begge er vernet av rettsordenen. På den ene side har man retten til det frie ord, på den annen kravet til beskyttelse for enkeltmenneskets ære. ... [D]et [må] da foretas en avveining.»

I "*Praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol*" i kapittel 4 nedenfor, redegjør rådet nærmere for praksis i tilknytning til EMK artikkel 10.

3.3 STRAFFELOVEN §§ 247 OG 249

3.3.1 De objektive vilkår for straff

Straffeloven § 247 lyder:

«Den som i ord eller handling optrer på en måte som er egnet til å skade en annens gode navn og rykte eller til å utsette ham for hat, ringeakt eller tap av den for hans stilling eller næring fornødne tillitt, eller som medvirker dertil, straffes med bøter eller med fengsel inntil 1 år. Er ærekrenkelsen forøvet i trykt skrift eller i kringkastingssending eller ellers under særdeles skjerpene omstendigheter, kan fengsel inntil 2 år anvendes.»

Den straffbare handling er beskrevet gjennom «i ord eller handling optrer på en måte» som enten er egnet til å 1) skade en annens gode navn eller rykte, 2) utsette en annen for hat, 3) utsette en annen for ringeakt eller 4) utsette en annen for tap av tillit som ansees nødvendig for hans stilling eller næring.⁷

Bestemmelsen rammer ærekrenkelser rettet mot «en annen». Et hvert menneske kan opptre som fornærmet, også avdøde, jfr. strl. § 252, likeledes sammenslutninger, se Rt. 1988 s. 490.⁸

Den ærekrenkende ytring må være en beskyldning for å rammes av strl. § 247 – den må inneholde en påstand om faktiske forhold. Det oppstilles mao. krav om at utsagnet er egnet til å bekreftes eller avkreftes. Derfor vil ubestemte skjellsord eller forhånelser falle utenfor rammen av ordlyden i § 247. Slike utsagn kan imidlertid bli rammet av strl. § 246. En illustrerende avgjørelse for grensedragningen mellom de to bestemmelser er inntatt i Rt. 1984 s. 1160.⁹

Injurier forutsetter en kommunikasjonsprosess, hvor ytringen må være egnet til å fremkalle ærekrenkende forestillinger hos adressaten.¹⁰ Hvorvidt et utsagn fremstår som injurierende, beror på en nærmere tolkning av dette. Ved tolkningen må man ta utgangspunkt i den naturlige forståelsen av utsagnet lest i sammenheng. Man må være varsom med å tolke det aktuelle utsagn isolert og løsrevet fra den sammenheng det er fremkommet i, se Rt. 1989 s. 773 hvor et for snevert tolkningsperspektiv medførte at en frifinnende dom ble opphevet. Er beskyldningen fremsatt i en avis, blir det avgjørende hvordan en vanlig avisleser vil oppfatte utsagnet, se f.eks. Rt. 1978 s. 1498 (s. 1500). Alt avhengig av de konkrete forhold, kan de nærmere

7. Om de nærmere kjennetegn ved den straffbare handling, se *Mæland* s. 115-125.

8. Se nærmere *Mæland* s. 92-110 og *Andenæs/Bratholm* s. 138-142.

9. Se også *Andenæs/Bratholm* s. 143.

10. Se *Andenæs/Bratholm* s. 145.

omstendigheter i tilknytning til ytringen avdempe eller forsterke injurien.¹¹ Således kan en injurierende karakteristik undertiden tillates hvis den er fremsatt sammen med sanne og fullstendige premisser, og det fremgår at utsagnet er en subjektiv vurdering eller kommentar til faktum, se f.eks. Rt. 1979 s. 727 (s. 734) hvor førstvoterende uttalte i relasjon til spørsmål om mortifikasjon:

«De ankende parter har dessuten påberopt seg at samtlige utsagn er «karakteristikk» som fremkommer i sammenheng med en fullstendig og riktig faktisk beskrivelse, og som derfor ikke kan mortifiseres selv om karakteristikken isolert sett går inn under straffelovens § 247. ... Jeg mener det må være plass for anvendelse av et slikt prinsipp, men det må anvendes med betydelig varsomhet, sml. Andenæs l.c. hvor særlig påpekes de problemer som oppstår hvor karakteristikken forekommer i en overskrift. ...»

Se også Rt. 1985 s. 1421 (s. 1427).¹²

Også gjengivelse av beskyldninger fremsatt av andre, kan medføre straffansvar etter § 247, se Rt. 1977 s. 136 (s. 139).¹³ Dette utgangspunktet kan bli modifisert på områder hvor offentlige interesser tilsier utvidet ytringsfrihet, se nærmere nedenfor under "*Utilbørlighetskrav uavhengig av om den ærekrenkende beskyldning er sann. Hensyn til ytringsfriheten*" i punkt 3.3.3.4.

3.3.2 Skyldkravet ved overtredelse av strl. § 247

Skyldkravet ved overtredelse av strl. § 247 følger som utgangspunkt straffelovens hovedregel om forsett, jfr. strl. § 40.¹⁴ Forsettet behøver imidlertid ikke omfatte hele det objektive gjerningsinnhold. Det er gjort unntak mht. beskyldningens sannhet. Det er således tilstrekkelig at gjerningspersonen er klar over at beskyldningen er egnet til å skape injurierende forestillinger hos adressaten. Det er ikke nødvendig at vedkommende er kjent med at beskyldningen er usann. Vet man imidlertid at beskyldningen er usann, kan vilkårene for å anvende den strengere bestemmelse i strl. § 248 være oppfylt. På den andre siden gjelder uaktsomhet som skyldkrav for de aller fleste ytringer når det gjelder spørsmålet om beskyldningens sannhet, jfr. strl. § 249 nr. 3.

3.3.3 Begrensning i virkeområdet til § 247 – rettsstridsreservasjon

3.3.3.1 Innledning

Straffeloven § 247 må – som alle andre straffebud – leses med en rettsstridsreservasjon. Riktignok inneholder ikke bestemmelsen – i motsetning til strl. § 246 – noen uttrykkelig rettsstridsreservasjon. At en slik reservasjon må innfortolkes, er imidlertid ikke tvilsomt, se bl.a. uttalelse i Rt. 1993 s. 537 (s. 543) og 1994 s. 506.

Det er grunn til å understreke at uttrykket «rettsstridig» er et flertydig begrep, og at begrepsbruken ikke i seg selv medfører at juridiske grenser trekkes. Det forhold begrepet dekker er alene at angjeldende lovbestemmelse tolkes innskrenkende etter vanlige tolkningsprinsipper. *Andenæs* formulerer seg slik:¹⁵

11. Se nærmere *Andenæs/Bratholm* s. 148-152.

12. Om utvidet ytringsfrihet i relasjon til karakteristikker som er ledsaget av sanne og fullstendige premisser, se *Mæland* s. 345-355.

13. Se *Mæland* s. 145-147 og *Andenæs/Bratholm* s. 153-154.

14. Nærmere om skyldkravet i forhold til § 247, se *Mæland* s. 151-156.

15. Se *Andenæs 1989* s. 144. I teorien har man de siste hundre år hatt en omfattende debatt om rettsstridsbegrepets innhold og betydning, se henvisninger i note 9 hos *Andenæs 1989* s. 144.

«Erfaring viser at bruken av rettsstridsterminologien ... lett skaper sammenblanding og uklarhet. Det kan føre til en uriktig forestilling om at spørsmålet om rettsstrid ... er avgjort ved regler som består uavhengig av straffebudet, mens det i virkeligheten, når straffrihetsgrunnen ikke har særlig lovhjemmel, er en fornuftig tolking av straffebudet selv som må være avgjørende.»

Kravet om rettsstrid har i den strafferettslige ansvarslæren en dobbelt funksjon. For det første ligger det i begrepet en henvisning til de objektive straffrihetsgrunner, som utelukker straffansvar. For det andre innbefattes i begrepet at lovfestede straffrihetsgrunner ikke er uttømmende og at straffansvar kan være utelukket ved en fortolkning av selve straffebudet.¹⁶

Det er flere forhold som kan utelukke rettsstrid ved ærekrenkelser. For det første vil bevis for beskyldningens sannhet utelukke rettsstrid, se strl. § 249 nr. 1 og nedenfor under "*Sannhetsbevis som rettsstridsutelukkende omstendighet. Sanne utilbørlige ærekrenkelser*" i punkt 3.3.3.2. For det andre utelukkes rettsstrid selv om beskyldningen ikke bevises dersom ytreren har utvist tilbørlig aktsomhet, se strl. § 249 nr. 3 og nedenfor under "*Straffrihet i henhold til strl. § 249 nr. 3*" i punkt 3.3.3.3. For øvrig kan omstendigheter som nødrett og nødverge – se strl. §§ 47 og 48 – utelukke rettsstrid.¹⁷ Utover slike forhold er det antatt at vilkåret for at det skal foreligge en rettsstridig og straffbar ytring, er at denne er utilbørlig, se nedenfor under "*Utilbørlighetskrav uavhengig av om den ærekrenkende beskyldning er sann. Hensyn til yttringsfriheten*" i punkt 3.3.3.4.

3.3.3.2 *Sannhetsbevis som rettsstridsutelukkende omstendighet. Sanne utilbørlige ærekrenkelser*

Sannhetsbevis som begrensning for hva som kan ansees som rettsstridig er begrunnet ut fra yttringsfriheten. Loven må selvsagt ha som utgangspunkt at man fritt skal kunne fremsette sann og berettiget kritikk.¹⁸ Straffeloven § 249 nr. 1 lyder:

«Straff efter §§ 246 og 247 kommer ikke til anvendelse dersom det føres bevis for beskyldningens sannhet.»

Det er tilstrekkelig å bevise det vesentlige – kjernen – av beskyldningen. Ut fra bestemmelsens ordlyd kan det synes som om sannhetsbevis er en etterfølgende straffritaksgrunn. Det er imidlertid ikke tvilsomt at bestemmelsen inngår i rettsstridsvurderingen: Sanne ærekrenkelser er i utgangspunktet ikke rettsstridige. Hvorvidt utsagnet er sant, skal avgjøres på tidspunktet for når det er fremsatt, se Rt. 1989 s. 759. Utgangspunktet om at sannhet utelukker rettsstrid begrenses imidlertid av strl. § 249 nr. 2 som lyder:

«Selv om det føres sannhetsbevis som nevnt under 1, er beskyldningen straffbar dersom den er fremsatt uten at der var noen aktverdig grunn til det eller dersom den ellers er utilbørlig på grunn av formen eller måten den er fremsatt på eller av andre grunner.»

I praksis er terskelen for å bli rammet av denne bestemmelsen lagt høyt, se Rt. 1979 s. 1590. Saken gjaldt omtale av lånetransaksjoner mellom innsatte i fengsel, hvor en låntaker ble nevnt med fullt navn og betegnet som «storheleren». Det ble ført sannhetsbevis for påstandene. Høyesterett kritiserte at den omtalte person var navngitt –

16. Se *Andenæs 1989* s. 142 flg. og *Mæland* s. 158-160.

17. Se nærmere *Mæland* s. 204-205.

18. Se *Mæland* s. 161-162.

man kunne omtalt saken uten at vedkommende ble identifisert – men dette var ikke tilstrekkelig til at forholdet ble rammet av strl. § 249 nr. 2. Se på den andre side Rt. 1986 s. 1307 som gjaldt omtale av en sak om legemsbeskadigelse. Den injurierte hadde bitt av en del av fornærmedes øre, og pressen omtalte saken med navn og bilde av tiltalte. Omtalen av den tiltalte ble ansett utilbørlig, da omtalen først og fremst var fremkommet på bakgrunn av sakens underholdningsverdi.

Sett i sammenheng med strl. §§ 246 og 247, vil sanne eller usanne ærekrenkelser bare kunne straffes dersom de er utilbørlige.¹⁹

Selv om sanne ærekrenkelser ikke er rettsstridige, er bevisbyrden for beskyldningens sannhet pålagt den som fremsetter yrtingen.²⁰ I utgangspunktet må det antas at denne bevisbyrden er like streng eller tilnærmet like streng som påtalemyndighetens bevisbyrde for at en tiltalt har begått en straffbar handling, se Rt. 1988 s. 1398 (s. 1406). Uten en slik omvendt bevisbyrde ville enkeltmenneskets vern mot injurier bli for spinkelt. Prinsipielt sett er dette ikke i strid med prinsippet om at tvilen skal komme tiltalte til gode. Når påtalemyndigheten mener at en person er skyldig, påhviler det denne å bevise beskyldningens riktighet. Tilsvarende gjelder hvor en injuriant fremsetter beskyldninger mot den injurierte. Man sier gjerne at folk har krav på å bli ansett som hederlige, inntil det motsatte er bevist. Se for øvrig Rt. 1992 s. 587 om kravet til sannhetsbevis. Etter omstendighetene kan det imidlertid være grunnlag for å lempe noe på beviskravene, f.eks. hvor den injurierte har opptrådt kritikkverdig, se uttalelser i denne retning i Rt. 1988 s. 1398 (s. 1406).²¹

3.3.3.3 Straffrihet i henhold til strl. § 249 nr. 3

Bestemmelsen i strl. § 249 nr. 3 lyder:

«Straff efter §§ 246 og 247 kommer ikke til anvendelse på den som har vært pliktig eller nødsaget til å uttale sig eller som har uttalt sig til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv, dersom det godtgjøres at han i enhver henseende har vist tilbørlig aktsomhet.»

Når pressen skriver om kritikkverdige forhold i samfunnet, vil omtalen ofte medføre at det fremsettes beskyldninger som i utgangspunktet rammes av strl. §§ 246 eller 247. Bestemmelsen i strl. § 249 nr. 3 kan imidlertid medføre at straff er utelukket selv om beskyldningen ikke bevises da alternativet «berettiget varetagelse av eget eller andres tarv» også vil omfatte at kritikkverdige forhold i samfunnet trekkes frem og blir gjenstand for debatt.

For at det skal være grunnlag for straffrihet etter § 249 nr. 3, må injurianten ha utvist tilbørlig aktsomhet i enhver henseende, dvs. mht. 1) grunnlaget for å tro at beskyldningen er sann, 2) at han var i en situasjon som nevnt i bestemmelsen og 3) måten beskyldningen er fremsatt på. Kravet til aktsomhet vil måtte variere etter hvilken situasjon gjerningspersonen befinner seg i.²²

Særlig nevnes at det er oppstilt strenge krav til aktsomhet for pressen.²³ Ved vurderingen er det ofte lagt vekt på om det var mulig å sjekke opplysningene nærmere før de ble formidlet i media, se Rt. 1971 s. 325 (s. 329), 1987 s. 764 (s. 772) og 1989 s. 257 (s. 267). Det kan være aktuelt å oppstille krav om at media konfron-

19. For en utførlig fremstilling av strl. § 249 nr. 2, se *Mæland* s. 179-190.

20. Se nærmere *Mæland* s. 177-179.

21. Se nærmere *Mæland* s. 179.

22. For en mer utførlig fremstilling av aktsomhetskravet i forhold til strl. § 249 nr. 3, se *Mæland* s. 213-221.

23. Se nærmere *Mæland* s. 214-220 og *Andenæs/Bratholm* s. 206.

terer den omtalte med de opplysninger man har. Det vil også kunne ha betydning hvordan beskyldningen formidles, samt hvem som er formidleren – en profesjonell eller en amatør. I rettspraksis er det også antatt at det kan være aktuelt å legge vekt på om den injurierte selv er skyld i at beskyldningen er fremsatt, se Rt. 1988 s. 1398 (s. 1407-1408).

Hvem som har bevisbyrden for at vilkårene i strl. § 249 nr. 3 er oppfylt, beror på hvilket vilkår som bestrides. Dersom injurianten påstår at han er i en situasjon som gjør bestemmelsen anvendelig, er det den injurierte som har bevisbyrden for at dette vilkåret ikke er oppfylt. Er det derimot spørsmål om injurianten har opptrådt aktsomt i enhver henseende, er det han som har bevisbyrden.²⁴

3.3.3.4 *Utilbørlighetskrav uavhengig av om den ærekrenkende beskyldning er sann. Hensyn til ytringsfriheten*

For at en person skal kunne straffes for ærekrenkelse, er det i praksis oppstilt krav om at krenkelsen må være utilbørlig. Ved lovrevisjonen i 1939 ble rettsstridskravet i tilknytning til § 247 omtalt slik:

«Hvad dernest angår den nugjeldende § 247 så har det utvilsomt ikke vært meningen at de i § 247 omhandlede injurier a l l t i d skal være straffbare fordi nevnte paragraf ikke uttrykkelig har benyttet uttrykket rettsstridig, hvad der vilde være ensbetydende med at § 247 kategorisk erklærte de der omhandlede handlinger for rettsstridige i alle tilfelle og under alle omstendigheter.

Loven nevner (i § 249) selv en rekke spesielle omstendigheter som opphever straffbarheten, og andre omstendigheter med samme virkning finnes omhandlet i lovens almindelige del. Men denne opregning kan ikke ansees uttømmende. Ellers vilde straffebudet også ramme tilfelle som efter den almindelige opfatning i k k e er straffverdige. Eksempelvis kan nevnes at den krenkedes samtykke utvilsomt betar injurien dens straffbarhet uaktet det intet derom står i loven. M.a.o. straffebudet i § 247 fortolkes i n n s k r e n k e n d e.

Og på tilsvarende måte forholder det sig i virkeligheten med alle straffebud som ikke uttrykkelig nevner ordet rettsstridig.

Det avgjørende moment blir altså også i slike tilfelle hvorvidt handlingen under de konkrete forhold efter den almindelige opfatning i samfundet er utilbørlig eller ikke.» Ot.prp. nr. 37 (1938) s. 3 første spalte.

Kravet om at ytringen skal være utilbørlig innebærer at det må oppstilles krav om at ytringen er kvalifisert krenkende. Ikke enhver kritikkverdig ytring rammes av strl. § 247.²⁵

Ved vurderingen av om en ytring er utilbørlig, må man særlig ta høyde for hensynet til ytringsfriheten. Det er som nevnt ovenfor under "*Noen utgangspunkter*" i punkt 3.2 uttalt i flere høyesterettsavgjørelser som omhandler bestemmelser som begrenser ytringsfriheten, at den aktuelle bestemmelsen må tolkes med Grl. § 100 som bakgrunn og ledetråd.²⁶ Også EMK artikkel 10 får som nevnt betydning for tolkningen.

Selv om man neppe kan trekke noen klar grense for ytringsfriheten, er det visse områder hvor man tradisjonelt har lagt til grunn at det er en svært vidtgående ytringsfrihet. For det første er det antatt å gjelde en vidtgående ytringsfrihet på det politiske området. Man kan i sterke ordelag gi uttrykk for sin misnøye med et partis

24. Se nærmere *Andenæs/Bratholm* s. 208 og *Mæland* s. 221.

25. Se også *Mæland* s. 375-381.

26. Se nærmere *Mæland* s. 83-85.

politikk, men man må være varsom når det gjelder angrep på politikeren som person.²⁷ I dommen om Carl. I. Hagen, Rt. 1990 s. 257 (s. 264) uttrykte førstvoterende seg slik:

«... På det politiske område vil hensynet til ytringsfriheten komme sterkt inn ved den avveining som må skje overfor hensynet til personers æresfølelse og omdømme. Denne avveiningen må foretas i tilknytning til vurderingen av om utsagnet er rettsstridig, hvilket er et straffbarhetsvilkår både etter straffelovens §§ 246 og 247. Her kommer hensynet til grunnlovsvernet etter § 100 inn, særlig § 100 tredje punktum hvorefter «Frimodige Ytringer, om Statsstyrelsen og hvilkensomhelst anden Gjenstand, ere Enhver tilladte». ...

I demokratiske samfunn må hensynet til politisk ytringsfrihet veie tungt. Dette er bakgrunnen for at den interesseavveining som må skje i tilknytning til rettsstridsvilkåret etter straffelovens §§ 246 og 247, vil falle ut til fordel for en vid ytringsfrihet på det politiske område. ...

Også i denne sammenheng må imidlertid utsagnets form og måten det framsettes på, vurderes. Man må således være på vakt overfor utilbørlige angrep på hederlighet, lovlydighet og personlig vandel.»

Også ved omtale av samfunnsmessige spørsmål er det lagt til grunn at man kan gå langt i retning av å tolerere krass kritikk av personer, institusjoner mv.²⁸ Ved omtale av faglige og vitenskapelige spørsmål kan det bl.a. vises til Rt. 1979 s. 727 og 1991 s. 1069. I førstnevnte avgjørelse fremhevet førstvoterende:

«... I en debatt om generelle samfunns- og fagspørsmål er det av hensyn til ytringsfriheten særlig viktig at det settes en forholdsvis rommelig ramme for hva de som foranlediger eller deltar i debatten bør kunne tåle uten at de kan påberope seg § 247. ...» Rt. 1979 s. 727 (s. 734).

Om mer generelle samfunnsspørsmål kan det vises til tilsvarende uttalelser i Rt. 1985 s. 1421 (s. 1426) og 1993 s. 537 (s. 543).

Det må imidlertid oppstilles visse begrensninger. For det første kan det oppstilles krav om at massemedia undersøker en sak nøye før man går ut med massiv kritikk, se uttalelse i Rt. 1979 s. 1606 (s. 1614). Videre må det kunne kreves at et generelt samfunnsproblem eller en aktuell sak presenteres uten at det i unødvendig utstrekning knyttes opp mot en «uthenging» av enkeltpersoner. I Rt. 1987 s. 1058 (s. 1068-1069) uttalte førstvoterende:

«... Det som særpreger denne saken er imidlertid, som jeg tidligere har fremhevet, at avisens reportasje om et generelt samfunnsspørsmål så sterkt fokuseres på personen Frantzen. Avisen har, som også tidligere nevnt, forklart dette med at det innenfor pressen i dag er vanlig å drive reportasje om generelle samfunnsspørsmål ved å bruke enkeltstående saker som illustrasjonsmateriale på denne måten. Jeg antar at det ved rettsstridsvurderingen kan være grunn til å legge vekt på det samfunns-kritiske formål med reportasjen. På den annen side er det imidlertid klart at dette formål ikke medfører at domstolene kan overse hensynet til den enkeltperson som omtales. Den avveining som her må foretas, vil kunne være vanskelig. I vår sak kan jeg imidlertid ikke se annet enn at det gjennom overskriften i reportasjen har skjedd en uthenging av personen Frantzen, og at avisen uten vesentlige skadevirkninger for det samfunnsspørsmål den var opptatt av, måtte ha kunnet presentere det på en mer nøktern måte. I interesseavveiningen hører det også med at det overhodet ikke kan rettes noen kritikk mot Frantzen for å ha oppebåret de honorarer det gjaldt, og

27. Se *Mæland* s. 360-369.

28. Se nærmere *Mæland* s. 372-375.

at han altså uforskyldt ble gjenstand for den oppmerksomhet oppslaget i avisen representerte. At han ikraft av sin offentlige stilling som kemner skulle måtte tåle å bli utsatt for slik omtale, kan jeg ikke akseptere.»

I det hele må man som allerede nevnt oppstille en begrensning i form av at enkeltpersoner har krav på vern mot uberettiget omtale om uhederlighet. Vi har en rekke avgjørelser som begrenser ytringsfriheten i denne henseende, se f.eks. den siterte uttalelsen i Rt. 1990 s. 257 (s. 264) ovenfor, 1991 s. 1069 og 1993 s. 537 (s. 543). I avgjørelsen fra 1991 fremhevet andrevoterende:

«... [J]eg vil ... tilføye at jeg er enig med førstvoterende i at også den som har uortodokse idéer og faller på siden av det etablerte faglige miljøet, er vernet av ærekrenkelsesbestemmelsene når det gjelder angrep på den personlige hederlighet. ...» Rt. 1991 s. 1069 (s. 1078).

Uten en slik begrensning kan samfunnsdebatten kveles, og «det kunne resultere i en forsimpning og forgroving av samfunnsdebatten som ingen er tjent med», se Rt. 1985 s. 1421 (s. 1427). Se også Rt. 1993 s. 537 (s. 544):

«Beskyldninger om løgn, belastende motiver, uhederlighet o.l. tjener for øvrig heller ikke til å fremme ytringsfriheten, men kanskje til å kvele eller hindre debatt som burde fått utvikle seg videre.»

På den andre siden må den som bidrar til å heve temperaturen i debatten, tåle kvasere formuleringer enn andre, se f.eks. Rt. 1990 s. 257 (s. 264) og 1992 s. 625 (s. 630).

Den nærmere grensedragning for hvilke ytringer som skal ansees rettsstridige er vanskelig å angi. Problemstillingen er drøftet av *Mæland* særlig s. 356-382 hvor han bl.a. legger vekt på forhold som ytringens tema og hvem beskyldningen retter seg mot, og hvor slike forhold avveies mot den form ærekrenkelsen har og den måten den fremsettes på. Man vil fra tid til annen stå overfor grensetilfeller, og *Mæland* oppsummer spørsmålet slik:

«Som nevnt må grensen mellom rett og urett trekkes iht. en totalvurdering og interesseavveining av de ulike kryssende hensyn. Vi kan ikke alene la det være avgjørende om et utsagn er en «meningsytring» i snever forstand eller om saken har «public interest». Heller ikke kan det i seg selv være avgjørende om den angrepne må kunne karakteriseres som en «offentlige person». Det dreier seg her hele tiden om «retningslinjer» og ikke om «regler» Vi må ta i betraktning hele kommunikasjonsprosessen. Det ledende synspunkt er om utsagnet etter en totalvurdering har overskredet en viss utilbørlighetsterskel. Ovenfor ... er det gjort forsøk på å rasjonalisere denne avveiningsregel ved å identifisere visse retningslinjer for skjønnnet samtidig som det er forsøkt å angi noe om argumentasjonsvekten til de ulike momenter. Men så sammensatt og skjønnsmessig denne problemstilling er, er det klart at vurderingene nødvendigvis også ofte vil måtte avhenge av personlige verdiprioriteringer, preferanser og temperament. Derfor må vi på et område som dette forsones oss med at pressefolk og jurister ofte vil være uenige. Videre vil også jurister innbyrdes mange ganger ha ulike oppfatninger av spørsmålet om hvor ytringsfrihetens grenser skal gå.» *Mæland* s. 381-382.

3.3.4 Referatretten

3.3.4.1 Innledning

Hovedregelen etter norsk rett er som nevnt at den som refererer en beskyldning, får et selvstendig ansvar for beskyldningens sannhet – formidleransvaret, se bl.a. Rt. 1977 s. 136 (s. 139).²⁹ Fra dette utgangspunkt har man imidlertid enkelte unntak.³⁰

I slike unntakstilfeller innebærer kravet til sannhetsbevis etter strl. § 249 nr. 1 alene beskyldningens eksistens, og ikke dens sannhet. Bakgrunnen for referatfriheten er samfunnets interesse i at det i visse situasjoner er ønskelig at allmennheten blir kjent med hvilke påstander som fremsettes.

Det er f.eks. på det rene at man ansvarsfritt kan referere hva som blir sagt i møter i Stortinget. Også uttalelser fra rettsmøter kan refereres. Forutsetningen er imidlertid at referatet er korrekt og at eventuelle beskyldninger fremstår som referat og ikke som formidlerens egen påstand.³¹ I en avgjørelse om mortifikasjon i Rt. 1976 s 1055 (s. 1058-1059) uttalte førstvoterende:

«... Rettsreportasjer som gjengir ærekrenkelser som er fremkommet, vil ... i høy grad kunne øke skadevirkningene for den fornærmede. Derfor må det stilles temmelig strenge krav til reportasjer for at adgangen til mortifikasjon skal være stengt. Etter dette mener jeg at den ordrett riktige og fullstendige gjengivelse av det som er sagt i et rettsmøte ikke kan mortifiseres. Det samme må gjelde, mener jeg, også der hvor rettsreferenten med bruk av egne ord foretar en sammenfatning av det som er kommet frem, så langt sammenfatningen gir et avbalansert, korrekt og objektivt uttrykk for det som faktisk er passert. Forholdet kan lett bli annerledes om det skjer en «fargelegging» av reportasjen. Det som med et stikkord er kalt «fargelegging», vil kunne forekomme i så mange variasjoner at det er vanskelig å gi generelt uttrykk for hvor langt rettsreferenten og hans avis kan gå, før det blir adgang til mortifikasjon. Men jeg mener at mortifikasjon i hvert fall må kunne kreves der hvor ærekrenkelsen som er kommet frem i rettsmøtet, gjengis i en form egnet til å forsterke injurien, og ubehaget eller skadevirkningen ved å få den publisert. ...»

I teorien er det fremhevet at referat fra rettsmøter ikke nødvendigvis bør ha den samme sterke stilling som referat fra Stortinget. Dersom referat fra rettsmøtet er støtende eller utilbørlig, kan det derfor oppstå ansvar etter strl. § 249 nr. 2.³² Eksempel på referat som går noe utover de rammer som er skissert i avgjørelsen fra 1976, finner man i Rt. 1986 s. 1307 og 1992 s. 854.

I rettspraksis har man videre lagt til grunn at også ved referat av siktelsener og tiltalebeslutninger, vil bevisemaet etter strl. § 249 nr. 1 være siktelsens eller tiltalebeslutningens eksistens, se Rt. 1979 s. 807. Unntaksvis er det også adgang til å referere anmeldelser. Hvor langt referatfriheten går i slike tilfeller er ikke helt klarlagt.³³ Hensynet til personvernet kan tilsi begrensninger, og da særlig mht. gjengivelse av navn og bilde av den siktede/anmeldte, se som eksempel Rt. 1987 s. 1109 (s. 1114) der avisen var gått utenfor rammen av hva som kunne ansees som akseptabelt referat.

Også i andre tilfeller kan beskyldninger gå klar av strl. §§ 246 og 247 dersom de tjener et berettiget formål, f.eks. dersom det går et rykte om en person, og man foreholder vedkommende beskyldningen i fortrolighet, se Rt. 1977 s. 136 (s. 139).³⁴

Hvorvidt det ansvarsfritt kan refereres fra åpne kommunestyremøter eller fylkestingsmøter, synes noe uklart. *Bratholm* antar at det må foreligge ansvarsfrihet dersom referatet er riktig gjengitt.³⁵ I motsetning til stortingsrepresentanter som

29. Se *Mæland* s. 145 og s. 326.

30. Se *Mæland* s. 145-147 og s. 326 flg.

31. Se nærmere *Mæland* s. 330-331.

32. Se *Andenæs/Bratholm* s. 184.

33. Se Rt. 1994 s. 50, samt *Mæland* s. 337-342 og *Andenæs/Bratholm* s. 185.

34. Se nærmere *Mæland* s. 342-344 og *Andenæs/Bratholm* s. 186.

35. *Andenæs/Bratholm* s. 187 sml. *Mæland* s. 335-337.

nyter immunitet, kan for øvrig alltid ansvar gjøres gjeldende overfor den kommunestyrerepresentant som har fremsatt beskyldningen.

Hvor langt man ellers kan referere beslutninger fra offentlige myndigheter uten å pådra seg selvstendig ansvar, er uklart.

3.3.4.2 *Bevistemaets omfang ved referat*

Forutsatt at man er ansvarsfri som følge av at man kan påberope seg referatretten, oppstår spørsmålet om hva sannhetsbeviset må omfatte. Som nevnt vil det da være tilstrekkelig å føre bevis for at den refererte beskyldning tidligere er fremsatt. Har imidlertid media overdrevet eller gitt en skjev fremstilling, kan media komme i ansvar for det overskytende, se som eksempel Rt. 1976 s. 1055. For ansvarsfrihet må referatet som tidligere nevnt fremstå som objektivt og balansert.³⁶

3.3.4.3 *Adgangen til å utsette saken mot formidleren*

Etter strpl. § 17 andre ledd første punktum kan saken mot formidleren utsettes inntil det er tatt avgjørelse i sak mot kilden. Bestemmelsen lyder:

«Er det reist ærekrenkelsessak mot den som har formidlet videre et utsagn fremsatt av en annen, kan retten utsette saken mot formidleren inntil det er tatt avgjørelse i rettssak mot kilden.»

Når den som er saksøkt i en injuriersak kun har formidlet et utsagn fremsatt av en annen, kan det være praktisk at saken mot formidleren stilles i bero inntil det er tatt standpunkt i saken mot kilden.

Uttrykket «rettssak mot kilden» aktualiserer spørsmålet om det bare er i de tilfeller hvor det vitterlig er reist sak mot kilden, at man har adgang til å utsette saken mot formidleren. *Andenæs* antar at bestemmelsen får anvendelse selv om det ikke er reist sak mot kilden, slik at man i realiteten kan tvinge fornærmede til først å gå på kilden.³⁷ *Mæland* antar imidlertid at bestemmelsen kun får anvendelse for de tilfelle der det er reist flere selvstendige ærekrenkelsessaker om den samme beskyldningen.³⁸

I praksis er det ikke gitt at forskjellen mellom disse standpunkter blir så stor. Retten har en fakultativ adgang til å utsette saken, og fornærmede kan ha gode grunner for kun å holde formidleren ansvarlig.³⁹

3.3.5 **Vilkårene for erstatning/oppreisning ved ærekrenkelse**

De nærmere vilkår for erstatningsansvar ved ærekrenkelser fremgår av skl. § 3-6.⁴⁰ Bestemmelsens første ledd lyder:

«Den som har krenket en annens ære eller privatlivets fred, skal, såfremt han har vist uaktsomhet eller vilkårene for straff er til stede, yte erstatning for den lidte skade og slik erstatning for tap i fremtidig erverv som retten under hensyn til den utviste skyld og forholdene ellers finner rimelig. Han kan også pålegges å betale slik erstatning (oppreisning) for skade av ikke økonomisk art som retten finner rimelig.»

36. Se nærmere *Andenæs/Bratholm* s. 192 og *Mæland* s. 330-331.

37. Se *Andenæs 1994 I* s. 25.

38. Se *Mæland* s. 435.

39. Se *Andenæs 1994 I* s. 25.

40. For en utførlig fremstilling av reglene om erstatningsansvar ved ærekrenkelser, se *Mæland* s. 274-306.

Både fysiske og juridiske personer kan være erstatningsberettiget, se Rt. 1987 s. 764 (s. 772-773). Skyldkravet for erstatningsansvar er uaktsomhet, se Rt. 1979 s. 1590 (s. 1596). Selv om det ikke er utvist uaktsomhet, kan erstatningsansvar alltid ilegges når vilkårene for straff er til stede.⁴¹ I praksis vil det neppe gjøre seg gjeldende store forskjeller mellom straffekrav og erstatningskrav, i og med at man ved spørsmålet om straffansvar ikke oppstiller krav om at gjerningsmannen har utvist forsett mht. at beskyldningen var usann. Normalt er skyldkravet her uaktsomhet også hva straffansvaret angår, se ovenfor under "*Skyldkravet ved overtredelse av strl. § 247*" i punkt 3.3.2.⁴²

Erstatningsansvar er i alle tilfelle betinget av at skadevolderen har opptrådt rettsstridig. Som nevnt ovenfor under "*Noen utgangspunkter*" i punkt 3.2 og "*Utilbørighetskrav uavhengig av om den ærekrenkende beskyldning er sann. Hensyn til ytringsfriheten*" i 3.3.3.4, nyter ytringsfriheten forfatningsmessig vern, jfr. Grl. § 100. Innenfor dette området er det på det rene at man heller ikke kan bli møtt med krav om erstatning. Også andre forhold som utelukker rettsstrid, f.eks. sannhetsbevis eller at man nyter godt av et referatprivilegium, innskrenker rekkevidden av erstatningsplikten.⁴³

3.4 MORTIFIKASJONSINSTITUTTET

3.4.1 Innledning

Mortifikasjon har tradisjonelt vært ansett som et borgerlig rettskrav og ikke som noen strafferettslig sanksjon. En mortifikasjonsdom innebærer kun at beskyldningen erklæres død og maktesløs. Dommen innebærer formelt sett ingen kritikk overfor den som har fremsatt påstanden. Formålet er å gjenopprette fornærmedes ære. Likevel vil den som får en mortifikasjonsdom mot seg, ofte oppleve det som en belastning at hans påstander mortifiseres.

Krav om mortifikasjon kan supplere krav om straff og/eller erstatning, eller saksøkeren kan begrense sitt krav til kun å omfatte mortifikasjon av de fremsatte beskyldninger.

3.4.2 Historikk

Straffelovrådet har tidligere redegjort for den historiske bakgrunnen for mortifikasjonsinstituttet i innstillingen om begrensning i adgangen til mortifikasjon av ærekrenkelse, avgitt 10. mars 1960.⁴⁴ Fra innstillingen s. 5-6 hitsettes:

«*Den historiske utvikling.*

Utviklingen av mortifikasjonsinstituttet har sitt utspring i reglene om ærekrenkelser i de gamle norske lover og rettspraksis i Norge i middelalderen. På grunnlag herav utviklet det seg etterhvert den praksis at ærekrenkende beskyldninger kunne kjennes døde og maktesløse såfremt de ikke var bevist. De eldste kjente dommer som i konklusjonen uttrykkelig uttaler at den beskyldte skal være «quitt och frij» for de løgnaktige beskyldninger og at de ikke skal krenke hans ære og gode rykte, er fra ca. år 1600. Betegnelsen «mortifikasjon» og «mortifisere» vites å være brukt fra 1715, men mere alminnelig var det å kjenne en beskyldning «død og mak-

41. Se nærmere *Mæland* s. 285.

42. Se *Mæland* s. 284.

43. Se nærmere *Mæland* s. 286-287.

44. Se også *Mæland* s. 244-248.

tesløs» eller at den fornærmede frikjentes for beskyldningen (jfr. Jon Skeie, Om ærekrænkelser efter norsk ret (1910) side 118).

Også i Danmark utviklet det seg en praksis med mortifikasjon av ærekrenkelser, men Skeie uttaler (side 111 note 2) at det visstnok er utelukket at praksis i Norge skyldtes dansk påvirkning, likesom han heller ikke antar at praksis i Danmark er influert av rettspraksis i Norge.

Årsaken til denne praksis må søkes i behovet for at den som uberettiget er ærekrenket, skal få så fullstendig oppreisning som mulig, ikke bare indirekte ved at injurianten blir straffet, men også direkte og positivt ved at retten erklærer beskyldningen for død og maktesløs. Visstnok krevdes det ikke bevis for at beskyldningen var usann. Opprinnelig var det den fornærmede som måtte fralegge seg beskyldningen ved positivt å bevise sin renhet. Fra Christian den fjerdes tid ble det alminnelig at injurianten måtte bevise sannheten av beskyldningen. Når et slikt bevis ikke var ført, ble i alminnelighet beskyldningen mortifisert. Derved oppnådde den fornærmede at beskyldningen var død og maktesløs med hensyn til rettslige virkninger. Om han også virkelig oppnådde å bli renvasket i det alminnelige ordømmet, var vel ikke så sikkert; noe bevis for at beskyldningen var usann, behøvde jo ikke å være ført. Men dette var heller ikke tilfellet om injurianten ble straffet.

Det ble – iallfall fra 1600-tallet – gitt mortifikasjon fordi sannhetsbevis ikke var ført, selv om injurianten ikke ble idømt straff. Noe unntak med den begrunnelse at injurianten hadde hatt plikt til å uttale seg, vites ikke å ha forekommet.

Når en dom medførte vanære for den dømte og dommen ble påanket, var det alminnelig at den beskyldning som den påankede dom inneholdt, ble kjent død og maktesløs, såfremt den overordnede rett frifant den anklagede.

Christian V's Norske Lov av 1687 hadde ingen bestemmelser om mortifikasjon, men rettspraksis fortsatte som før. Mortifikasjonsinstituttet var et selvstendig rettsmiddel til oppreisning for den fornærmede, men mortifikasjonen var ikke ansett som noen form for straff for injurianten (Skeie, side 175).

Det fremgår av enkelte dommer at mortifikasjon ble nektet selv om sannhetsbevis ikke var ført, fordi det fantes grunn til mistanke eller formodning om at beskyldningen kunne være sann (Skeie, side 176). I det hele var vel grensene for anvendelse av mortifikasjon ikke klare og faste; de var da heller ikke trukket opp i lov eller andre forskrifter. Rettspraksis kunne derfor være en del vaklende og vilkårlig med hensyn til detaljene. Men dette var ikke annet enn hva som i dette tidsavsnitt forekom også når det gjaldt andre rettsområder.

Kriminalloven av 1842 inneholdt heller ikke bestemmelser om mortifikasjon, men adgangen til å få mortifisert ærekrenkende beskyldninger ble fortsatt ansett å gjelde og praktisert. Schweigaard uttaler i sin Commentar over Den Norske Criminallov (1. utgave (1846) II side 301, jfr. 3. utgave (1883) II side 271):

«Det er vedtaget ved vore Domstole efter Paastand at erklære vanærende og ufortjente Beskyldninger for døde og magtesløse eller, som det heder, at mortificere dem. Denne Mortifications-Clausul er i Almindelighed mindre fornøden, naar den Beskyldte vinder Straffedom over sin Modpart, da deri ordentligviis ligger, at Beskyldningen som uhjemlet ikke geraader den Fornærmede til Skade. Derimod forekommer der Tilfælde, i hvilke Klageren, skjønt efter Bevisets Stilling ei skyldig i den ham paasagte Handling, dog af særegne Grunde ikke kan vinde Straf over sin Modpart; og under denne Betingelse har Mortificationen en mere selvstændig Virksomhed til Vedkommendes Opreisning.»

I straffeloven av 1902 § 253 hvor adgangen til mortifikasjon ble uttrykkelig fastslått, settes som vilkår at det har vært adgang til å føre sannhetsbevis, men at beviset ikke er ført. I samme lovs § 249, 4 ble adgangen til å føre sannhetsbevis nektet i et hvert tilfelle hvor en uttalelse uansett dens sannhet forfulgtes til straff et-

ter § 246 som utilbørlig. Noen tilsvarende bestemmelse hadde ikke den eldre lovgivning.»

I Rt. 1955 s. 137 ble uttalelser i et brev som et vitne hadde skrevet i tilknytning til en rettssak mortifisert. Saken ble avgjort under dissens av Høyesterett i plenum. Foranlediget av denne saken tok departementet opp spørsmålet om adgangen til mortifikasjon burde begrenses. Etter at det var innhentet en betenkning av høyesterettsdommerne *Trygve Bendiksby* og *Axel Heiberg*, fikk Straffelovrådet i oppdrag å utrede spørsmålet.⁴⁵

Straffelovrådet fant grunn til å reise spørsmål ved om man helt burde avskaffe mortifikasjonsinstituttet. Rådet fremhevet at mortifikasjon var et særpreg for henholdsvis norsk og dansk rett. Av dette kunne man imidlertid ikke slutte at mortifikasjonsinstituttet var overflødig. Hvert enkelt land hadde utviklet særegne reaksjoner ved ærekrenkelser, og i Norge var mortifikasjon en viktig reaksjon. Opphevet man disse reglene, måtte man vurdere om det behov reglene fylte, måtte avhjelpest på annen måte, f.eks. gjennom økt bruk av straff og erstatning. Rådet fremhevet videre at mortifikasjon var godt egnet til å gi fornærmede oppreisning. Ved vurderingen av om man skulle oppheve reglene, la rådet vekt på at mortifikasjonsinstituttet hadde lang tradisjon og var ansett som et tilvant og viktig element i norsk rettspraksis. På denne bakgrunn fant ikke Straffelovrådet grunn til å foreslå reglene opphevet.⁴⁶

Departementet var enig i denne konklusjon og uttalte:

«Departementet er enig med Straffelovrådet i at det ikke kan komme på tale å avskaffe mortifikasjonsinstituttet i norsk lovgivning. En viser til rådets grunngiing for dette.» Ot.prp. nr. 49 (1962-63) s. 6 første spalte.

Straffelovrådet fremmet imidlertid forslag om at adgangen til mortifikasjon ble begrenset. Dette ble fulgt opp ved vedtakelsen av strl. § 253 nr. 2, 3 a) og 3 b), og 4 som ble tilføyd ved lov av 23. oktober 1964. Ved lov av 8. februar 1980 nr. 1 ble unntakene for mortifikasjon utvidet til også å omfatte uttalelser fra Stortingets ombudsmann for forvaltningen, se strl. § 253 nr. 3 c).

Straffelovrådet foreslo i 1960 at også pliktmessige utsagn fra offentlige tjenestemenn skulle omfattes av begrensningen i § 253 nr. 3. En offentlig tjenestemann hadde i mange sammenhenger plikt til å komme med uttalelser eller foreta vurderinger som kunne være ærekrenkende overfor den uttalelsen angikk. Det var derfor ikke grunn til å behandle offentlige tjenestemenn annerledes enn vitner som man foreslo skulle nyte vern mot mortifikasjon etter bestemmelsen i strl. § 253 nr. 3 b). Offentlige interesser tilsa at såvel vitner som offentlige tjenestemenn skulle kunne uttale seg fritt mht. sakens opplysning, uten frykt for mortifikasjonsspørsmål. Den nødvendige begrensning i ytringsprivilegiet fremgikk av at vernet mot mortifikasjon ikke gjaldt når den som uttalte seg gikk utenfor sakens ramme, eller at retten fant at fornærmede burde få sannheten av beskyldningen prøvd, se ordlyden i § 253 nr. 3 litra b) andre punktum slik den idag lyder i relasjon til de personer som omfattes av denne bestemmelsen.⁴⁷

Justiskomiteen ville imidlertid ikke strekke bestemmelsen så langt.⁴⁸ Komiteen viste til at det i utredningen fra *Bendiksby* og *Heiberg* var anført at uttalelser fra offentlige tjenestemenn ikke var underkastet den samme kontroll og kritikk som

45. Se SRI 1960 hvor betenkningen fra *Heiberg* og *Bendiksby* er inntatt som vedlegg 1.

46. Se nærmere SRI 1960 s. 14-17.

47. Se nærmere SRI 1960 s. 24-25.

48. Se Innst. O. XIX (1963-64) s. 5.

en uttalelse fra et vitne. Så lenge det ikke var gjennomført offentlig og kontradiktorisk saksbehandling i forvaltningen, burde ikke fornærmede være avskåret fra å prøve sannheten av en uttalelse gjennom et mortifikasjonssøksmål.⁴⁹

3.4.3 Vilkårene for mortifikasjon

Vilkårene for å kreve mortifikasjon fremgår av strl. § 253 nr. 1 som lyder:

«Når det har vært adgang til å føre bevis for sannheten av en beskyldning og beviset ikke er ført, kan den fornærmede forlange at beskyldningen blir erklært dødt og maktesløs (mortifisert) dersom ikke annet følger av lov.»

Som det fremgår av bestemmelsens ordlyd er det visse vilkår som må være oppfylt for at et utsagn kan bli mortifisert. For det første må det være fremsatt en ærekrenkende beskyldning. Videre må det ha vært anledning til å føre bevis for beskyldningens sannhet, og bevis må ikke ansees ført. Den fornærmede må fremsette krav om mortifikasjon og adgangen til mortifikasjon må ikke være avskåret ved lov.⁵⁰ I tillegg er det i teori og rettspraksis av hensyn til ytringsfriheten stilt krav om at det må foreligge en «rettsstridig» ærekrenkende beskyldning for at mortifikasjon skal kunne skje. Som nevnt ovenfor under "*Begrensning i virkeområdet til § 247 – rettsstridsreservasjon*" i punkt 3.3.3 og "*Vilkårene for erstatning/oppreisning ved ærekrenkelse*" i 3.3.5 gjelder også et rettsstridskrav ved reaksjonene straff og erstatning, men innholdet av rettsstridskravet er ikke identisk ved mortifikasjon. Vilkaene for mortifikasjon er lempeligere. Lovens system forutsetter nemlig at saksøker skal kunne få beskyldningen mortifisert selv om ytreren frifinnes etter strl. § 249 nr. 3.⁵¹

Bakgrunnen for at det i praksis er stilt opp et rettsstridskrav som vilkår for mortifikasjon, er først og fremst at visse meningsytringer, særlig innen politikk, vitenskap, kunst m.m., har en slik karakter at de av hensyn til ytringsfriheten i Grl. § 100 ikke kan mortifiseres, jfr. Rt. 1978 s. 590, 1978 s. 725, 1978 s. 1454, 1979 s. 727, 1985 s. 1421, 1990 s. 257, 1991 s. 1069 og 1993 s. 537. Det vises også til Rt. 1992 s. 625 hvor det ble antatt at tilspissede uttrykk som «menneskehandel» og «kobling» ikke var rettsstridige, hensett til den sammenheng utsagnene fremkom i, hvilket medførte at saksøkte ble frifunnet for mortifikasjon. Se også grensetilfellet i Rt. 1994 s. 1574, dissens 3-2.⁵²

To nyere avgjørelser synes å ha forhøyet terskelen for mortifikasjon også på andre områder i forhold til hva som tidligere har vært antatt. I Rt. 1994 s. 506 og 1994 s. 518 (Korir-sakene) blir det lagt til grunn at hensynet til informasjonsfriheten og den offentlige debatt i særlige tilfeller kan tilsi at det heller ikke er anledning til å kreve mortifisert uriktige rent faktiske opplysninger som innebærer ærekrenkende beskyldninger om uhederlighet. Høyesterett fastslo at det ved avgjørelsen av om uttalelser er rettsstridige, bl.a. skal tas hensyn til pressens informasjonsoppgaver og i noen grad til de tidsrammer pressen arbeider under.

49. Se SRI 1960 s. 44-45.

50. Se Grl. § 66 og lov om granskningskommissjonen for granskning av påstander om ulovlig overvåking av norske borgere av 25. mars 1994 nr. 6 § 5. Om de nærmere vilkår for mortifikasjon etter strl. § 253 nr. 1, se *Mæland* s. 248-252.

51. Jfr. Rt. 1955 s. 137 (s. 139) – plenumsak, SRI 1960 s. 13, s. 16, s. 19 og s. 34 første spalte, Ot.prp. nr. 49 (1962-63) s. 8, og Innst. O. XIX (1963-64) s. 2. Se også *Skeie* s. 419 og 423, *Skeie II* s. 183, *Urbye* s. 196, *Kjerschow* s. 628, *Mæland* s. 252 og *Andenæs/Bratholm* s. 221-222.

52. Jfr. *Mæland* s. 356-382 og *Andenæs/Bratholm* s. 163-169.

3.4.4 Adressat for mortifikasjonskrav

Krav om mortifikasjon må i utgangspunktet fremsettes mot den som har fremsatt det ærekrenkende utsagn. Er utsagnet fremsatt av to personer i fellesskap, må mortifikasjonskravet kunne prøves mot begge, se Rt. 1971 s. 1389 (s. 1390). Et spørsmål som må ansees uavklart, er hvorvidt avisredaktører kan saksøkes i mortifikasjonssøksmål når det er på det rene at det ikke er redaktøren selv som har fremsatt eller medvirket til fremsettelsen av beskyldningen. I Rt. 1993 s. 3 ble det avgjort at utgiveren (eieren) av en avis som var et aksjeselskap, kunne saksøkes. Denne avgjørelsen kan muligens også tas til inntekt for at redaktøren har plikt til å motta søksmålet. I praksis ser det ut til å være aksept for at mortifikasjonssøksmål rettes mot den ansvarlige redaktør. Se også Rt. 1971 s. 52 (s. 56) hvor redaktøren ble ansett som rette adressat for søksmålet når det ikke kunne bringes på det rene hvem som har fremsatt beskyldningen.⁵³

3.4.5 Begrensninger i adgangen til mortifikasjon etter § 253 nr. 2 og nr. 3

For det første fremgår det av strl. § 253 nr. 2 at mortifikasjonskravet skal avvises dersom den som har fremsatt beskyldningen trekker den tilbake før hovedforhandlingen. Forutsetningen er imidlertid at tilbakekallet har skjedd på en måte som retten finner tilfredsstillende for den fornærmede, se som eksempel Rt. 1970 s. 1087 (s. 1091) hvor tilbakekallet ikke ble ansett tilfredsstillende.

En videre begrensning i adgangen til mortifikasjon fremgår av strl. § 253 nr. 3:

«Krav om mortifikasjon skal videre avvises:

- 1.når beskyldningen er framkommet i en dom, kjennelse, rettslig beslutning eller annen dommerhandling,
- 2.når beskyldningen er satt fram av et vitne under forklaring i rettsmøte eller for politi eller påtalemyndighet, eller av en part, prosessfullmektig, aktor, forsvarer, oppnevnt sakkyndig eller personundersøker eller av en tjenestemann ved påtalemyndigheten og politiet under rettergang eller etterforskning. I disse tilfelle skal likevel kravet om mortifikasjon ikke avvises når retten finner at den fornærmede bør få sannheten av beskyldningen prøvd i mortifikasjonssak mot saksøkte eller at uttalelsen ligger utenfor sakens ramme.
- 3.når beskyldningen er framkommet i en skriftlig uttalelse fra Stortingets ombudsmann for forvaltningen.»

Det er de samfunnsmessige interesser i at personer i visse stillinger skal kunne uttale seg friere enn det som ellers følger av strl. §§ 246 og 247 som begrunner denne regel. Bestemmelsen må sees i sammenheng med strl. § 249 nr. 3, som normalt medfører at den som fremsetter en beskyldning som omfattes av § 253 nr. 3, også er straffri. Dersom det unntaksvis kan være aktuelt med straff på tross av strl. § 249 nr. 3 – vedkommende har f.eks. ikke utvist tilbørlig aktsomhet i enhver henseende – kan ikke mortifikasjonssøksmålet avvises, se strl. § 253 nr. 4.

Vernet mot mortifikasjon etter § 253 nr. 3 varierer for ulike grupper. Beskyldninger fremsatt av dommere eller i skriftlig uttalelse av Sivilombudsmannen har et absolutt vern mot mortifikasjon, med mindre det også er påstått straff for beskyldningen, se henholdsvis § 253 nr. 3 litra a) og litra c) sammenholdt med § 253 nr. 4.

Etter litra b) vil partsrepresentanter og vitner være vernet mot mortifikasjon i de situasjoner som er nevnt i bestemmelsen. I sivile saker vil partsstatus etter litra b)

53. Se *Andenæs/Bratholm* s. 230 og *Mæland* s. 255.

inntre ved inngivelse av forliksklage. Det er antatt at voldgiftsbehandling må likestilles med vanlig søksmål for domstolene, mens behandling i domstolslignende forvaltningsorganer som Trygderetten og Fylkesnemnda for sosiale saker faller utenfor bestemmelsens rekkevidde.⁵⁴ Se for øvrig Rt. 1971 s. 1389 (s. 1390-1391) som omhandler hva som skal ansees som «under etterforskning». I Rt. 1986 s. 1395 (s. 1399) la Høyesterett til grunn at en anmelder ikke kan ansees som et vitne for politiet, slik at litra b) ikke stenger for mortifikasjon av anmeldelsen:

«Jeg legger til at å sondre mellom anmeldelser og vitneforklaringer til politiet i forhold til straffelovens § 253 nr. 3 b, nok kan by på problemer. Sondringen vil kunne være vanskelig, hvor anmeldelsen fremsettes muntlig overfor politiet og ledsages av en utdypende forklaring, kanskje foranlediget av spørsmål fra polititjenestemannen. Det er mulig man i slike tilfelle vil måtte anvende straffelovens § 253 nr. 3 b på alt det anmelderen fremkommer med, fordi det ikke er mulig å skille mellom anmeldelse og forklaring. Men det kan ikke berettige at man lar straffelovens § 253 nr. 3 b omfatte også de tilfellene hvor anmeldelsen klart står på egne ben. ...»

Se også avgjørelsen i Rt. 1987 s. 1529 om provokasjon som var fremsatt i et proseskriv og derfor falt inn under § 253 nr. 3 litra b.

Dersom en beskyldning går utover sakens ramme, eller retten ut fra en helhetsvurdering finner at fornærmede bør få prøvd beskyldningens sannhet, står adgangen til mortifikasjonssak åpen.⁵⁵ Litra b) gir mao. et mer betinget vern enn litra a) og c).⁵⁶

Litra b) omfatter kun de personer som er uttrykkelig nevnt i bestemmelsen. Offentlige granskningskommisjoner faller utenfor, se Rt. 1990 s. 173 (s. 176-177). Førstvoterende i denne avgjørelsen uttalte mht. anvendelse av mortifikasjonsreglene på offentlige granskningskommisjoner:

«Avslutningsvis vil jeg bemerke: Partene har i stor bredde gått inn på spørsmålet om – og i tilfelle i hvilken utstrekning – uttalelser i rapporter fra granskningskommisjoner bør kunne være gjenstand for mortifikasjon. Jeg har hatt liten foranledning til på mer generell basis å drøfte dette. Men jeg vil likevel peke på at saken har vist at dette problemkomplekset i høy grad fortjener lovgiverens oppmerksomhet.» Rt. 1990 s. 173 (s. 185-186).

3.4.6 Begrensninger i mortifikasjonsadgangen etter Grl. § 66

Stortingsrepresentanter er fritatt for mortifikasjonsansvar, se Grl. § 66 og Rt. 1957 s. 33. Vernet gjelder bare innenfor Stortingets forsamlinger, og ikke dersom den gjentas utenfor stortingssalen. På den andre siden vil beskyldninger være unntatt for mortifikasjon enten den fremsettes muntlig i debatten, eller fremkommer i en innstilling til Stortinget eller i en stortingskomite. Den som mener seg injuriert, kan ikke omgå Grl. § 66 ved å gå til sak mot Stortinget som sådant, se Rt. 1981 s. 692 (s. 696).⁵⁷

54. Se dog *Andenæs/Bratholm* s. 227-228 som antar at Trygderetten omfattes av begrepet «rettergang».

55. Et eksempel på at mortifikasjonssak er avvist etter § 253 nr. litra b), finner man senest i Rt. 1993 s. 1438

56. Nærmere om strl. § 253 nr. 3, se *Mæland* s. 260-268.

57. Nærmere om parlamentariske ytringsprivilegier, se *Mæland* s. 309-325.

3.5 STRAFFELOVEN § 430 – BERIKTIGELSESTRETT

3.5.1 Straffeloven § 430

Den som er fornærmet av beskyldninger fremsatt i den periodiske pressen, har iht. strl. § 430 rett til å imøtegå anførsler av faktisk art. Bestemmelsen lyder:⁵⁸

«Med bøter straffes redaktøren av et blad eller tidsskrift, når han vegrer seg for å oppta uforandret en imøtegåelse av anførsler av faktisk art i bladet eller tidsskriftet, såfremt det innen 1 år forlanges av noen som anførslene umiddelbart vedkommer, og imøtegåelsen begrenser seg til anførsler av faktisk art og ikke inneholder noe straffbart. Redaktøren kan dessuten tilpliktes under løpende mulkt å oppta imøtegåelsen.

Vegring anses for å finne sted så fremt imøtegåelsen ikke er opptatt i det første eller annet nummer av bladet, for tidsskrifter det første nummer som ikke var ferdig til trykning da imøtegåelsen ble forlangt, på et like iøynefallende sted som det imøtegatte og for øvrig på slik måte og med slikt utstyr som god presseskikk tilsier.

Offentlig Paatale finder alene Sted efter fornærmedes Begjæring.»

Bestemmelsen skal sikre at den som omtales i et innlegg i en avis eller i et tidsskrift, skal ha anledning til å komme til orde. Tilsvarsordningen skal søke å avdemppe skadevirkningene av en eventuell injurierende påstand, og kan følgelig også bidra til å begrense det økonomiske tapet.

Det er den som anførslene umiddelbart vedkommer, som har tilsvarsrett. Dette omfatter såvel fysiske som juridiske personer. Anførsler som direkte gjelder en kollektiv enhet, kan gi en interesseorganisasjon som må antas å være representativ for enheten, tilsvarsrett.⁵⁹

Som det fremgår av bestemmelsens ordlyd, er imøtegåelsesretten begrenset til anførsler av faktisk art. Fornærmede må derfor begrense seg til å imøtegå avisens påstander – han kan ikke supplere avisens fremstilling. Selv om fornærmede kan gi sin selvstendige fremstilling av saken, er det antatt at han ikke kan komme med egne vurderinger eller kommentarer.⁶⁰

Det kan ikke oppstilles krav om at fornærmede skal kunne bevise at påstandene som avisen har fremsatt, skal være objektivt uriktige. På samme måte kan ikke redaktøren avvise en imøtegåelse under henvisning til at den objektivt sett ikke representerer sannheten. Dette medfører at fornærmede kan kreve inntatt en imøtegåelse som inneholder usannheter.⁶¹ Men som det fremgår av lovens ordlyd, plikter ikke redaktøren å trykke en imøtegåelse som inneholder noe straffbart.

Imøtegåelsesretten kan heller ikke avskjæres under henvisning til at imøtegåelsen tidligere er publisert, dersom avisen har gjentatt beskyldningen. Man kan mao. legge til grunn at fornærmede får imøtegåelsesrett hver gang beskyldningen fremsettes i avisen, med mindre avisen begrenser seg til å vise til en tidligere artikkel.⁶²

Imøtegåelsen må være skriftlig. Redaktøren har ikke plikt til å trykke en imøtegåelse som fremsettes muntlig overfor avisen. Men selve begjæringen om at en skriftlig imøtegåelse skal trykkes, kan fremsettes muntlig. Krav om imøtegåelse må senest settes frem innen ett år, se ordlyden i strl. § 430 første ledd.

58. Bestemmelsen er utførlig behandlet hos *Mæland* s. 385-397.

59. Se nærmere *Mæland* s. 386-387.

60. Om den nærmere avgrensning av imøtegåelsesretten, se *Mæland* s. 387-388.

61. Se den nærmere behandling hos *Mæland* s. 388.

62. Se *Mæland* s. 389-390.

Redaktørens ansvar fremgår for det første av ordlyden i § 430 første ledd hvor-etter imøtegåelsen skal trykkes «uforandret». Det kan imidlertid reises spørsmål om redaktøren kan forkorte en svært omfattende imøtegåelse. Svaret på dette må løses gjennom bestemmelsen i § 430 andre ledd, hvor det fremgår at det ved avgjørelsen av om det foreligger overtredelse av bestemmelsen bl.a. skal legges vekt på hva «god presseskikk» tilsier. Det er antatt at redaktøren ikke har plikt til å trykke et svært omfattende tilsvær, men slik at fornærmede gis et visst spillerom.⁶³ Imøtegåelsen skal plasseres på «et like iøynefallende sted som det imøtegitte». Valg av typografi er imidlertid underkastet en mer elastisk regel, idet andre ledd viser til «på slik måte og med slikt utstyr som god presseskikk tilsier».⁶⁴

Etter strl. § 40 andre ledd skulle man tro at det var tilstrekkelig med uaktsomhet ved overtredelse av strl. § 430. Det er imidlertid klart forutsatt i forarbeidene at uttrykket «vegrer seg» skal innebære at kun de forsettlige handlinger skal rammes.⁶⁵

3.5.2 Betydningen av tilbakekall

Tilbakekall (dementi) fra den som har fremsatt den ærekrenkende beskyldningen, vil ikke medføre at et pådratt straffansvar faller bort, se Rt. 1909 s. 313 og 1987 s. 764 (s. 771), men det kan få betydning for straffutmålingen jfr. Rt. 1989 s. 257 (s. 269),⁶⁶ herunder gjennom anvendelse av strl. § 59 dersom vilkårene i denne bestemmelse er oppfylt.⁶⁷

Et dementi kan videre få betydning for vurderingen av om det skal reises offentlig påtale, se strl. § 251. Foreligger det et tilfredsstillende tilbakekall av beskyldningen, vil neppe det offentlige reise straffesak mot gjerningsmannen.⁶⁸

Videre vil et dementi få betydning for adgangen til mortifikasjon, da krav om mortifikasjon skal avvises dersom retten finner at beskyldningen er tilbakekalt på en måte som er tilfredsstillende for fornærmede, se strl. § 253 nr. 2.⁶⁹

Ved utmåling av eventuell erstatning vil et dementi begrense den ansvarliges erstatningsansvar, så langt som dementiet har bidratt til å begrense skadelidtes tap. Dementi vil videre kunne tillegges vekt ved utmålingen av erstatning for ikke-økonomisk tap (oppreisning), se Rt. 1987 s. 764 (s. 773).⁷⁰

3.6 STRAFFELOVENS § 430 A – KUNNGJØRING AV DOM

Straffeloven § 430 a lyder:

«Med bøter straffes redaktøren når han, uaktet hans blad eller tidsskrift har inntatt eller gjengitt en ærekrenkelse og denne har foranlediget straff, mortifikasjon eller forlik, ikke på forlangende av den fornærmede inntar domsslutningen, domsgrunnene eller forliket uten vederlag og i spissen av bladet eller tidsskriftet. Det skal gjøres innen en uke efterat avskrift er mottatt eller om det ikke er mulig, i det første nummer eller hefte som derefter kommer ut. Forlangende om inntagelse må være fremsatt innen et år efter dommen eller forliket. Hvor det gjelder offentlig-

63. Se *Mæland* s. 391.

64. Se nærmere *Mæland* s. 391-392.

65. Se nærmere *Mæland* s. 392.

66. Se *Mæland* s. 230.

67. Se nærmere *Mæland* s. 235-236.

68. Se *Mæland* s. 238.

69. Om tilbakekall av beskyldningen i relasjon til § 253 nr. 2, se *Mæland* s. 258-259.

70. Se *Mæland* s. 299.

gjørelse som har funnet sted senere enn dommen eller forliket, må forlangendet være fremsatt innen et år etter offentliggjørelsen.

Bestemmelsene i § 430 annet punktum får tilsvarende anvendelse. Foranstående bestemmelser får tilsvarende anvendelse ved forbrytelse mot § 130.

Offentlig påtale finner bare sted etter fornærmedes begjæring.»

Redaktøren av et blad eller tidsskrift som har fremsatt en ærekrenkende beskyldning, har på bakgrunn av denne bestemmelse en straffesanksjonert plikt til å publisere en eventuell dom som har medført straff-, erstatnings- eller mortifikasjonsansvar. Det er uklart hvorvidt redaktøren må trykke hele dommen eller kan nøye seg med å innta et sammendrag av dommen. *Mæland* antar at redaktøren kan nøye seg med å gjengi domsslutningen og rettens premisser,⁷¹ mens *Bratholm* antar at hele dommen må gjengis.⁷²

Forutsetningen for atplikten skal inntre er at fornærmede forlanger kunngjøring. Fornærmedes begjæring må fremsettes innen ett år etter dommen, og redaktøren skal da kunngjøre dommen innen en uke etter at avskrift av den er mottatt. Hvis dette ikke er mulig – f.eks. ved periodiske tidsskrifter – i det første påfølgende tidsskrift.

Kunngjøringen skal skje «i spissen av bladet eller tidsskriftet» – dvs. fortrinnsvis på første side.

Bestemmelsen får tilsvarende anvendelse på forlik. Det er imidlertid antatt at dette kun gjelder rettsforlik.⁷³

Det er uklart hvorvidt redaktøren har plikt til å kunngjøre dommen før den er rettskraftig, se *Mæland* som antar atplikten kun inntreer overfor rettskraftige dommer,⁷⁴ mens *Bratholm* antar atplikten inntreer allerede ved dom i første instans.⁷⁵

Henvisningen til § 430 andre punktum er antatt å medføre at domstolen som avgjør redaktørens straffansvar etter første ledd, kan pålegges løpende tvangsmulkt for å gjennomtvingeplikten til kunngjøring.⁷⁶

3.7 PÅTALEFRIST

3.7.1 Straffekravet⁷⁷

Den alminnelige fristen på seks måneder for å kreve offentlig påtale, får også anvendelse ved ærekrenkelser, se strl. § 80. Fristen regnes fra det tidspunkt den fornærmede har fått kjennskap til den straffbare handling og hvem som har foretatt den, se også Rt. 1971 s. 604 (s. 605).

Normalt blir ikke ærekrenkelser gjenstand for offentlig påtale. I så fall har fornærmede adgang til å begjære privat straffesak. Fristen for å reise privat straffesak er regulert i strpl. § 403. Etter bestemmelsens første ledd må kravet fremmes innen den frist som fremgår av strl. § 80. Har imidlertid fornærmede begjært offentlig påtale, reguleres fristen av strpl. § 403 andre ledd. Fornærmede må da reise kravet innen en måned etter at beslutningen om at det offentlige ikke ønsker å reise påtale, er meddelt ham. Er det ikke gitt noen melding om at det offentlige ikke ønsker å for-

71. Se *Mæland* s. 409-411.

72. *Andenæs/Bratholm* s. 238.

73. Se *Mæland* s. 412-413.

74. *Mæland* s. 411-412.

75. Se *Bratholm* s. 325.

76. Se *Mæland* s. 413.

77. Se nærmere *Mæland* s. 242-243.

følge saken, gjelder det en tremåneders frist fra påtalemyndighetens beslutning ble truffet.

3.7.2 Mortifikasjonskravet⁷⁸

Fristen for å kreve offentlig mortifikasjonssak er tre år, se strl. § 80 første ledd andre punktum. Det gjelder også en treårsfrist for å fremme sivilrettslig søksmål med krav om erstatning, se fl. § 9 første ledd.

3.7.3 Privat straffesak⁷⁹

Selv om det offentlige ikke forfølger saken, kan fornærmede reise privat straffesak. Selve straffekravet må fremmes innen den frist som fremgår av strl. § 80, jfr. strpl. § 403 første jfr. andre ledd. Ønsker imidlertid fornærmede kun mortifikasjonssak, vil den alminnelige treårsfristen i strl. § 80 få anvendelse. Denne fristen kan forlenges noe gjennom at det fremsettes krav om offentlig mortifikasjonssak kort tid før treårsfristen er utløpt. Blir påtalemyndighetens beslutning truffet etter utløpet av treårsfristen, vil fornærmede i alle tilfelle ha enten en én- eller en tremånedersfrist til å gjøre kravet gjeldende, avhengig av om melding om beslutningen blir meddelt fornærmede, se nærmere strpl. § 403 andre ledd første og andre punktum.

3.8 PRIVATE STRAFFESAKER

I utgangspunktet er straffbare handlinger undergitt offentlig påtale med mindre annet er bestemt i det enkelte straffebud, se strl. § 77. Offentlig påtale kan imidlertid være betinget av fornærmedes begjæring, og tradisjonelt har man også hatt en tredje gruppe hvor det kun er fornærmede som kan gjøre straffansvar gjeldende. Vi har imidlertid ingen eksempler på straffebud av sistnevnte gruppe lenger.⁸⁰

Uavhengig av om påtalen er ubetinget offentlig, åpner straffeprosesslovens kapittel 28 for at fornærmede kan anlegge privat straffesak. Straffeprosessloven § 402 lyder:

«Etter reglene i dette kapittel kan fornærmede ved privat straffesak forfølge:

1. straffbar handling som ikke påtales av det offentlige,
2. straffbar handling som ikke påtales av det offentlige med mindre det finnes påkrevd av allmenne hensyn,
3. andre straffbare handlinger såfremt påtalemyndigheten har nektet å etterkomme en begjæring om offentlig påtale eller har frafalt en påbegynt forfølgning uten at dette har hjemmel i §§ 69 eller 70. Sak om ærekrenkelse behandles som sak etter nr. 2, selv om den bare gjelder mortifikasjon.»

Påtalereglene for ærekrenkelser fremgår av strl. § 251. I utgangspunktet finner offentlig påtale kun sted etter begjæring fra fornærmede, og offentlig påtale i tillegg finnes påkrevd av allmenne hensyn, se § 251 første ledd. Tilfellene som er nevnt i § 251 andre og tredje ledd krever bare at det foreligger allmenne hensyn.

Uavhengig av hvilken påtaloregel i § 251 som får anvendelse, vil private straffesaker for ærekrenkelser falle inn under strpl. § 402 første ledd nr. 2.⁸¹ Som det

78. Se nærmere *Mæland* s. 269-270.

79. Se nærmere *Mæland* s. 426-427.

80. Nærmere om påtalereglene, se *Andenæs 1989* s. 461-465.

81. Se *Andenæs 1994 II* s. 201.

fremgår av bestemmelsens andre ledd, omfattes også rene mortifikasjonssaker av første ledd nr. 2.

Straffeprosesslovkomitéen har i *Innstilling 1969* s. 118-119 redegjort for bakgrunnen for adgangen til å anlegge private straffesaker. For det første er kontrollhensynet tradisjonelt anført til støtte for ordningen, da adgangen til private straffesaker kan forhindre at påtalemyndigheten unnlater å forfølge saker uten tilstrekkelig grunn. Videre kan muligheten for privat sak være et forsvar for påtalemyndigheten idet den kan henvide fornærmede til selv å gå til aksjon dersom vedkommende mener at påtalemyndigheten har tatt feil. Det kan reises spørsmål om disse argumenter har særlig vekt, tatt i betraktning adgangen til klage til overordnet påtalemyndighet, samt adgangen til å klage til Sivilombudsmannen over påtalemyndighetens avgjørelser.⁸²

Et annet argument som i sin tid nok har vært motiverende for adgangen til privat straffesak, er fornærmedes tilfredsstillende ved å kunne se at gjerningsmannen blir straffet.⁸³ Straffeprosesslovkomitéen fremhever imidlertid at dette argumentet har liten vekt, da det er en statsoppgave å påtale lovbrudd. Dessuten kan fornærmedes behov for kompensasjon for eventuell økonomisk skade, avhjelpes gjennom sivil erstatningssøksmål.⁸⁴

Adgangen til private straffesaker kan på den andre siden medføre fare for misbruk av ordningen. Den fornærmede kan gjerne ha problemer med å vurdere hensiktsmessigheten av en straffesak på en like nøktern måte som påtalemyndigheten, og private straffesaker kan endog bli brukt utelukkende for å skandalisere gjerningsmannen. I tillegg vil det selvsagt alltid innebære en belastning for gjerningsmannen å bli dradd til ansvar. Sammenholdt med det lave antall private straffesaker, mente flertallet i Straffeprosesslovkomitéen at adgangen til å reise subsidiær privat straffesak – dvs. saker etter § 402 første ledd nr. 3 – burde oppheves.⁸⁵

For øvrig var komitéen også positiv innstilt til helt å avskaffe private straffesaker:

«... Det kan sies å være prinsipielt uriktig at spørsmålet om straff blir avgjort i en strid mellom to private parter. Forutsetningen for en slik endring måtte være at den som er fornærmet ved en ærekrenkelse kunne reise mortifikasjonssak i sivilprosessens former. En slik omlegning vil imidlertid gripe så dypt inn i reglene om rettsvern mot ærekrenkelser at spørsmålet bør diskuteres i sammenheng med straffelovens bestemmelser om ærekrenkelser for øvrig. Ville man helt avskaffe de private straffesakene, ville det også for andre straffebestemmelser være nødvendig å diskutere om dette burde medføre noen endring i påtalereglene. Dette ville føre til over komitéens mandat, og man nøyer seg derfor med å peke på spørsmålet.» *Innstilling 1969* s. 120 andre spalte.

3.9 FORNYET BEHANDLING AV ÆREKRENKELSESSAKER

Dersom ærekrenkelsessaker føres i straffeprosessens former, kan partene kreve fornyet behandling for lagmannsrett hvis det påstås at bevisbedømmelsen under skyldspørsmålet er uriktig avgjort, se strpl. § 369.

82. Se *Innstilling 1969* s. 119 første spalte. Riktignok fremgår det ikke av straffeprosessloven at det er noen formell klagerett til overordnet påtalemyndighet, men det er helt på det rene at en slik ordning praktiseres, se nærmere *Andenæs 1994 I* s. 51.

83. Se *Innstilling 1969* s. 119 første spalte.

84. Se *Innstilling 1969* s. 119 første spalte.

85. Se *Innstilling 1969* s. 119 andre spalte.

Eventuelt samtykke til fornyet behandling gis av Høyesteretts kjæremålsutvalg, se strpl. § 370 første ledd. Når tillatelse er gitt, innledes den fornyede behandling med at saksøkeren utferdiger stevning for lagmannsretten, se strpl. § 412 første ledd jfr. § 373 første ledd. Det er imidlertid ikke satt noen tidsfrist for når stevningen må inngis til retten. På denne bakgrunn kan saksøkeren drøye med å fremsette stevningen, noe som kan medføre at saksøktets mulighet for å føre bevis for beskyldningens sannhet svekkes.

Ved lov av 11. juni 1993 nr. 80, ble det foretatt omfattende endringer i straffeprosessloven – to-instansbehandling mv. Ordningen med fornyet behandling er opphevet, og i stedet skal alle saker fra første instans kunne ankes til lagmannsretten som andre instans, se strpl. § 306. Lagmannsretten vil ha full kompetanse til å prøve alle sider ved saken, med mindre anken er begrenset til lovanvendelsen, saksbehandlingen eller straffutmålingen. Fristen for å fremsette anke er to uker, se strpl. § 310 første ledd, men slik at fristen løper fra forkynning dersom partene ikke er til stede ved domsavsigelsen, se strpl. § 310 andre og tredje ledd. Mens fornærmede etter de gamle reglene kunne drøye med å fremsette stevningen ved fornyet behandling, er altså dette utelukket etter de nye regler. Dette innebærer at det problemet som er påpekt i Redaktørforeningens forslag punkt 8, er løst.

KAPITTEL 4

Praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol**4.1 INNLEDNING**

I dette kapittel skal rådet redegjøre for praksis fra Den europeiske menneskerettsdomstol (Domstolen), vedrørende tolkningen av EMK artikkel 10. Innledningsvis er det naturlig å klargjøre hvordan praksis fra Domstolen får betydning ved tolkningen av norsk injurielovgivning.

Tradisjonelt har man ansett at Norge har et dualistisk system som innebærer at folkerettslige forpliktelser krever en særskilt gjennomføringsakt før de blir bindende for de rettshåndhevende myndigheter. Dette innebærer at konvensjoner ikke kan legges direkte til grunn av norske domstoler og andre myndigheter.⁸⁶

På enkelte områder har man imidlertid inntatt en særskilt bestemmelse om forholdet til folkeretten. Ett av disse områder er straffeloven, se strl. § 14 som lyder:

«Anvendelsen af ovenstaaende Regler begrænses ved de i Folkeretten anerkjendte Undtagelser.»

Denne bestemmelsen refererer seg til straffelovens virkekrets i rommet, og det synes noe uklart hvorvidt den også begrenser det materielle innhold i de ulike straffebud.⁸⁷ På den andre siden må man anta at Høyesterett neppe vil dømme direkte i strid med menneskerettskonvensjoner.

Menneskerettslovutvalget ble oppnevnt høsten 1989. Utvalgets mandat var å vurdere og legge frem forslag om innarbeidelse av de internasjonale menneskerettigheter i norsk lov. Utvalget avga sin innstilling i NOU 1993 :18. Ved omtalen av menneskerettskonvensjonenes stilling i norsk rett, oppsummerte utvalget rettspraksis om spørsmålet slik:

«Hvor stor vekt en menneskerettskonvensjon har, kommer på spissen dersom det foreligger motstrid mellom den og tradisjonelle «norske» rettskilder. Høyesterett har aldri funnet at det foreligger motstrid mellom en konvensjonsbestemmelse og en lovregel, og har aldri tatt uttrykkelig standpunkt til hva som bør skje i et slikt tilfelle. I de første dommer ble spørsmålet uttrykkelig holdt åpent ..., mens andre dommer ikke inneholder noen slik formulering. Dette har av noen vært tolket slik at Høyesterett er innstilt på å sette norsk lov til side hvis man finner klar motstrid, Andre vil kunne hevde at et slikt standpunkt er å tillegge dette forhold for stor betydning.

Det nærmeste Høyesterett er kommet en prinsipputtalelse på dette område er i kjennelsen inntatt i Rt 1984 s 1175, der det ble uttalt at avgjørelsen bl å måtte treffes ut fra det reelle hensyn at «norsk lov såvidt mulig må forutsettes å være i samsvar med traktater Norge er bundet av». Flere forfattere har påpekt at Høyesterett i sikringsavgjørelsen i Rt 1984 s 1175 ... under enhver omstendighet strakk seg svært langt for å få samsvar med konvensjonen

Som nevnt av *Dølva* i TfR 1990 s. 130-131 ..., løser ikke formuleringen i denne kjennelsen alle spørsmål som kan reises om forholdet mellom konvensjonene og norsk rett, men illustrerer at presumsjonsregelen og andre rettsanvendelses-

86. Se *Andnæs 1990* s. 381. Se for øvrig NOU 1993: 18 s. 46-78 som har en utførlig behandling av menneskerettskonvensjonenes stilling i norsk rett. Om oppfatninger i teorien, se NOU 1993: 18 s. 70-74 hvor det konkluderes med at spørsmålet er omstridt.

87. Se NOU1993: 18 s. 47 første spalte med videre henvisninger.

prinsipper trolig vil bidra til å finne en løsning, slik at man unngår å konstatere motstrid. Det kan her tilføyes at «tolkning» istedenfor «tilsidesettelse» forøvrig er velkjent også i forhold til tradisjonelle rettskildefaktorer ikke minst innen statsretten («grunnlovskonform lovtolkning»). Slik ble f.eks. ordlyden i loven om vederlag ved ekspropriasjon av 1973 fraveket på viktige punkter i Kløfta-saken (Rt 1976 s 1) av hensyn til påbudet i grunnloven om «full Erstatning». NOU 1993: 18 s. 68 første spalte.

Det er ikke tvilsomt at EMK artikkel 10 og rettspraksis fra Domstolen er en relevant rettskilde ved tolkningen av den norske injurielovgivningen. I tillegg til den gjengitte oppsummering fra Menneskerettighetslovutvalget kan det som tidligere nevnt vises til avgjørelsen i Rt. 1990 s. 257 (s. 265) – Carl I. Hagen-saken – hvor Høyesterett gikk inn på avgjørelsen i klagesaken Lingens mot Østerrike,⁸⁸ og fremhevet at denne avgjørelsen støttet det synspunkt førstvoterende la til grunn for løsningen av Carl I Hagen-saken. Se også Rt. 1991 s. 1069 (s. 1076), hvor det ble uttalt at:

«... Høyesterett har i flere avgjørelser understreket at straffelovens § 247 må fortolkes med bestemmelsene om ytringsfrihet i grunnlovens § 100 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjon art. 10 som bakgrunn.»

Gjennom vedtagelsen av Grl. § 110 c ved bestemmelse av 15. juli 1994 har Norge forpliktet seg til å respektere og sikre menneskerettighetene. Den nærmere gjennomføring skal fastsettes ved lov. Når gjennomføringsloven blir vedtatt, vil man få en klarere rettskildemessig forankring for den praksis som allerede er utviklet i norsk rettspraksis.

4.2 EMK ARTIKKEL 10

Ytringsfriheten er nedfelt i EMK artikkel 10.⁸⁹ Bestemmelsen lyder i norsk oversettelse:⁹⁰

«(1) Enhver har rett til ytringsfrihet. Denne rett skal omfatte frihet til å ha meninger og til å motta og meddele opplysninger og ideer uten inngrep av offentlig myndighet og uten hensyn til grenser. Denne artikkel skal ikke hindre stater fra å kreve lisensiering av kringkasting, fjernsyn eller kinoforetak.

(2) Fordi utøvelsen av disse friheter medfører plikter og ansvar, kan den bli undergitt slike formregler, vilkår, innskrenkninger eller straffer som er foreskrevet ved lov og som er nødvendige i et demokratisk samfunn av hensyn til den nasjonale sikkerhet, territoriale integritet eller offentlige trygghet, for å forebygge uorden eller kriminalitet, for å beskytte helse eller moral, for å verne andres omdømme eller rettigheter, for å forebygge at fortrolige opplysninger blir røpet, eller for å bevare domstolenes autoritet og upartiskhet.»

Som det fremgår av ordlyden i (1), er det ikke bare ytringsfrihet i snever forstand som er vernet under konvensjonen. Artikkel 10 omhandler også rett til å motta opplysninger og ideer uten offentlig innblanding.

88. Se Eur. Court H.R., Lingens judgment of 8 July 1986, Series A no. 103, omtalt nedenfor under "*Lingens mot Østerrike*" i punkt 4.3.1.

89. For en mer utførlig behandling av artikkel 10, se f.eks. *Danelius* s. 210-223. Se også *Eggen*: Vernet om ytringsfriheten etter art. 10 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon. Universitetsforlaget, Oslo 1994.

90. Den norske oversettelsen er fra 1989 inntatt i Norges Lover. Ved tolkningen av konvensjonen må den autoritative tekst – som er utferdiget både på engelsk og fransk – legges til grunn.

Artikkel 10 verner ytringer generelt, uavhengig av innhold og form. Såvel informasjon om faktiske forhold og ytringer om ideer omfattes, herunder kommersiell reklame. Vernet gjelder uansett om ytringen fremsettes muntlig eller skriftlig, og uavhengig av om den fremsettes i bøker, tidsskrifter eller i massemedia.⁹¹

Som det fremgår av artikkel 10 (2) kan imidlertid ytringsfriheten innskrenkes under gitte forutsetninger. For at innskrenkninger i ytringsfriheten skal være forenlig med konvensjonen må innskrenkningen være 1) foreskrevet ved lov, 2) den må ivareta ett av de hensyn som er nevnt i artikkel 10 (2) og 3) innskrenkningen må være nødvendig i et demokratisk samfunn.

Kravet om at innskrenkninger i ytringsfriheten skal være foreskrevet ved lov, innebærer såvel formelle som materielle skranker. Den formelle siden medfører at inngrep i ytringsfriheten må oppfylle de interne regler til formelle lover, dvs. formell stortingsbehandling mv. Den materielle siden av lovskravet refererer seg til utforming av loven. Loven skal være så klart utformet at den ikke kan anvendes vilkårlig – den skal være tilgjengelig for allmennheten som skal ha mulighet for å innrette seg etter loven – forutsigbarhet. Kravet til forutsigbarhet er imidlertid ikke blitt ansett å være til hinder for å overlate et visst skjønn til domstolene mht. lovens anvendelse i det konkrete tilfellet. Rammene for skjønnsutøvelse må imidlertid være så klart angitt at det ikke åpner for vilkårlig anvendelse av loven.⁹²

Det er imidlertid ikke tilstrekkelig at innskrenkninger i ytringsfriheten er foreskrevet ved lov. Loven må ha til formål å beskytte en interesse som er nevnt i artikkel 10 (2). Vern om den personlige ære er et slikt område – «for å verne andres omdømme eller rettigheter». Se for øvrig ordlyden i artikkel 10 (2) mht. hvilke andre interesser som kan beskyttes ved innskrenkninger i ytringsfriheten.

Kravet om at innskrenkningen i ytringsfriheten må være *nødvendig* i et demokratisk samfunn, kan ikke tolkes bokstavlig. Det er tilstrekkelig at det foreligger «pressing social need».⁹³ Men for at inngrep skal bli godtatt, må det være proporsjonalitet mellom inngrepet og det formål man ønsker å oppnå. Ved denne vurderingen har medlemsstatene en viss skjønnsmargin, men vurderingen vil variere etter hvilken rettighet som er innskrenket. Dessuten er det lagt til grunn at Domstolen har det siste ordet mht. om statene har gått for langt i å innskrenke rettighetene.⁹⁴

Hvorvidt en innskrenkning i ytringsfriheten vil bli ansett forenlig med artikkel 10, vil variere etter saksområdet. Innenfor det politiske området er det forutsatt en vid ytringsfrihet, mens det innenfor områder som statens sikkerhet, moral eller kommersiell reklame er antatt at statene kan gå lenger mht. å foreta innskrenkninger.⁹⁵

Straffelovrådet skal i neste punkt gi en omtale av dommene fra Domstolen som har betydning for forståelsen av artikkel 10 på injurierettens område.

91. Se *Danelius* s. 210.

92. Se *Danelius* s. 187 og 213.

93. Se *Danelius* s. 187.

94. Se *Danelius* s. 187.

95. Se *Danelius* s. 216-221.

4.3 PRESENTASJON AV DE AKTUELLE AVGJØRELSER

4.3.1 Lingens mot Østerrike⁹⁶

4.3.1.1 Sakens bakgrunn

Lingens ble domfelt for ærekrenkelse på bakgrunn av to artikler han hadde skrevet i det østerrikske tidsskriftet Profil. I artiklene ble forbundskansler Kreisky sterkt kritisert for å ha angrepet nazijegeren Simon Wiesenthal. Wiesenthal var blitt beskyldt for å drive en politisk mafia og benytte mafiametoder.⁹⁷

Bakgrunnen for Kreiskys utfall mot Wiesenthal var at denne hadde opplyst at en sentral østerriksk politiker – Peter – hadde en fortid i SS. Avdelingen hadde operert bak de tyske frontlinjer i Sovjet under den andre verdenskrig, og var ansvarlig for massakrering av sivile. Peter benektet ikke sin fortid, men fremhevet at han ikke var kjent med drapene. Wiesenthal presiserte i denne forbindelse at han ikke hadde beskyldt Peter for delaktighet i drapene. Wiesenthals uttalelser var fremsatt fire dager etter valget i Østerrike og hadde sin bakgrunn i at Kreisky og Peter hadde drøftet regjeringsspørsmål etter valget.⁹⁸

I den første artikkelen hadde Lingens gitt uttrykk for at en person som hadde en fortid i SS var uegnet som politiker i Østerrike. I forlengelse av dette ble Kreisky beskyldt for å beskytte Peter og andre politikere med en fortid i SS, ut fra politiske hensyn. I relasjon til kritikken mot Wiesenthal fremhevet Lingens at dersom en annen person hadde fremsatt en slik beskyldning, ville han trolig blitt beskyldt for grov opportuniste. Riktignok var situasjonen noe mer komplisert i Kreiskys tilfelle, da han vitterlig hadde trodd at det han sa var riktig.⁹⁹

I den andre artikkelen ga Lingens uttrykk for frykt for at det kunne være grunn for oppblomstring av nazisme i Østerrike, og han rettet nok en gang kritikk mot Kreisky. Kreiskys oppførsel kunne ifølge Lingens ikke begrunnes rasjonelt, og måtte betegnes som umoralsk og nedverdiggende.¹⁰⁰ Lingens kritiserte også den lunkne holdningen som rådet i Østerrike mht. å ta et oppgjør med naziforbryterne, og Kreiskys opptreden hadde ikke bidradd til å endre på dette.¹⁰¹ Videre inneholdt artikkelen et forsvar for Wiesenthal.¹⁰²

Lingens ble dømt for ærekrenkelse overfor Kreisky ved bl.a. å ha betegnet hans oppførsel som «verste opportuniste», «uverdigg» og «umoralsk». Disse betegnelser rammet Kreisky personlig og ikke i egenskap av politiker. Lingens hadde ikke klart å føre sannhetsbevis for påstandene.¹⁰³

Lingens hevdet at domfellelsen for ærekrenkelse representerte et brudd på artikkel 10, og bragte saken inn for Den europeiske menneskerettighetskommisjon. Kommisjonen la til grunn at det forelå et inngrep i yringsfriheten og at inngrepet var foreskrevet ved lov. Spørsmålet var om dette var nødvendig i et demokratisk samfunn.

En enstemmig kommisjon ga Lingens medhold, og saken ble bragt inn for Domstolen.¹⁰⁴

96. Eur. Court H.R., Lingens judgment of 8 July 1986, Series A no. 103.

97. Se Lingens-dommen para. 10-12.

98. Se Lingens-dommen para. 9-10.

99. Se Lingens-dommen para. 12.

100. Se Lingens-dommen para. 13-15.

101. Se Lingens-dommen para. 16.

102. Se Lingens-dommen para. 17.

103. Om den nærmere behandling av saken hos de østerrikske domstoler, se Lingens-dommen para. 21-30.

104. Kommisjonens avgjørelse er inntatt bak Domstolens avgjørelse.

4.3.1.2 Domstolens avgjørelse

Domstolen la til grunn at det forelå et inngrep i Lingens ytringsfrihet, og at dette var foreskrevet ved lov som ivaretok ett av de formål som er nevnt i artikkel 10 (2). Spørsmålet var om inngrepet var nødvendig i et demokratisk samfunn.¹⁰⁵

Ved avgjørelsen av hva som måtte ansees som nødvendig i et demokratisk samfunn, måtte medlemslandene ha en viss margin mht. selv å trekke opp de nærmere grenser. Men ved grensedragningen måtte man legge vekt på den europeiske standard som var utviklet av Domstolen, og Domstolen hadde det avgjørende ordet mht. om inngrepet oppfylte kriteriene i artikkel 10 (2).¹⁰⁶

Ved avgjørelsen av om domfellelsen innebar en krenkelse av artikkel 10, måtte man ikke bare se hen til den omtvistede avgjørelse, men man måtte se den i lys av hele saken, inkludert de to artikler og den kontekst de var skrevet i.¹⁰⁷

Domstolen fremhevet at ytringsfriheten måtte ansees som en fundamental rettighet i et demokratisk samfunn, en rettighet som danner grunnlag for samfunnets utvikling og for enkeltindividers selvrealisering. Det er ikke bare informasjon og ideer som er vernet under artikkel 10, men også meninger som angriper det etablerte samfunn, selv om slike meninger kan være egnet til å sjokkere og forstyrre samfunnslivet. Opereres det ikke med en så vid tålegrense, har man ikke noe demokratisk samfunn.¹⁰⁸

Disse prinsippene var særlig viktige for pressen. Pressen måtte i utgangspunktet holde seg innenfor injurielovgivningen. Men ved avgjørelsen av hvor langt denne lovgivning kunne strekkes, måtte man ta hensyn til pressens rett til å formidle tanker og meninger, samt omtale forhold av offentlig interesse. Pressen hadde ikke bare plikt til å omtale slike forhold, allmennheten hadde også rett til å motta informasjonen. På denne bakgrunn tok Domstolen avstand fra det østerrikske synet om at pressen bare hadde rett til å gi nøktern informasjon, og at den nærmere vurdering av opplysningene måtte overlates til leseren. Også pressen hadde rett til å foreta vurderingen av de opplysninger den presenterte, herunder bidra til å forme meninger om politikere. Det måtte i det hele være en vid ytringsfrihet på det politiske området, noe som preget hele EMK.¹⁰⁹

Domstolen la videre til grunn at grensen for akseptabel kritikk måtte trekkes videre når denne var rettet mot en politiker, enn om tilsvarende kritikk var fremsatt overfor en privatperson. Og den som først hadde fremsatt kritikk mot andre, måtte tolerere at journalister tok til motmæle mot kritikken. Selv om det ikke var tvilsomt at artikkel 10 (2) åpnet for en lovgivning som tok sikte på å verne enhver privatpersons ære, måtte injurievernet veies mot hensynet til en fri debatt om politiske spørsmål.¹¹⁰

Domstolen fremhevet at Lingens var domfelt for bruk av visse karakteristikk av Kreisky. Artiklene berørte imidlertid politiske spørsmål av allmenn interesse som hadde vært gjenstand for opphetet diskusjon – Østerrikes forhold til nasjonal-socialismen generelt og Kreiskys standpunkter spesielt. Artiklene fremsto som balanserte fremstillinger, dog med enkelte utfall mot Kreisky som kunne virke skadelig for hans omdømme. Hensett til at utsagnene var rettet mot Kreisky i egenskap av politiker, måtte man imidlertid trekke inn bakgrunnen for artiklene: Valget var nettopp avsluttet og forut for dette hadde meningsmålingen tydet på at Kreisky

105. Se Lingens-dommen para. 35-37.

106. Se Lingens-dommen para 39.

107. Se Lingens-dommen para. 40.

108. Se Lingens-dommen para. 41.

109. Se Lingens-dommen para. 41-42.

110. Se Lingens-dommen para. 42.

måtte danne en koalisjonsregjering. Wiesenthals utsagn om Peters SS-fortid måtte kunne tolkes som en advarsel til Kreisky om ikke å innlede regjeringsdrøftelser med han. Det var det skarpe angrepet mot Wiesenthal som foranlediget at Lingens skrev artiklene. Utsagnene som Kreisky hadde brukt om Wiesenthal måtte sees i sammenheng med den politiske kamp hvor den enkelte deltaker brukte de våpen man hadde for hånden. Sett på denne bakgrunn var ikke Lingens ordbruk uvanlig.¹¹¹

Lingens hevdet at de utsagn han hadde tatt i bruk måtte betegnes som verdistandpunkt. Dette synet delte Domstolen. Dette måtte få betydning for Lingens plikt til å føre sannhetsbevis. Påstander om faktiske forhold kunne avkreftes eller bekrefte, mens verdistandpunkt vanskelig kunne verifiseres. Det var uomtvistet at den faktiske beskrivelse som Lingens bygget sitt verdisyn på, var korrekt. Det kunne derfor ikke oppstilles krav om at Lingens førte sannhetsbevis for at hans standpunkt var riktig. Retten til å fremsette verdisyn er et av kjerneområdene under artikkel 10. På denne bakgrunn konkluderte Domstolen med at det forelå et brudd på artikkel 10.¹¹²

4.3.2 Barfod mot Danmark¹¹³

4.3.2.1 Sakens bakgrunn

Saken gjaldt en journalist som var domfelt for å ha ærekrenket to legdommere som hadde deltatt i behandlingen av en sivil skattesak.

Bakgrunnen for skattesaken var et vedtak fra lokalstyrelsen på Grønland som innebar at danske statsborgere som arbeidet på amerikanske baser, skulle betale skatt til Grønland. Noen av de som ble berørt av vedtaket, reiste sak for Grønlands Landsrett og hevdet at vedtaket var ugyldig. Landsretten var sammensatt med en fagdommer og to legdommere (som senere mente seg ærekrenket av Barfod). Landsretten og senere Østre Landsrett i Danmark, kom til at vedtaket var gyldig. Dommen i Landsretten på Grønland var avsagt under dissens 2-1.

Det injurierende utsagn var fremkommet i en artikkel som omtalte avgjørelsen fra Landsretten på Grønland. Barfod hevdet at legdommerne var inhabile og ikke hadde opptrådt upartisk. Bakgrunnen for denne uttalelsen var at begge legdommerne var ansatt i lokalstyrelsen, og derfor ikke kunne opptre med den tilstrekkelige uavhengighet. I følge Barfod hadde legdommerne bare gjort sin plikt i relasjon til lokalstyrelsen, og man trengte ikke ha mye fantasi for å kunne fastslå hvem av de tre dommere som hadde stemt til fordel for at vedtaket var gyldig.¹¹⁴ I ettertid viste det seg at Barfod hadde misforstått dommen: I realiteten var dommen enstemmig, men det var dissens 2-1 mht. begrunnelsen.¹¹⁵

Fagdommeren i Grønlands Landsrett fant at Barfods uttalelser om legdommerne kunne skade legdommernes gode navn og rykte, og kunne bidra til at allmennhetens tillit til rettspleien ble svekket. Det ble iverksatt etterforskning mot Barfod, som senere ble idømt en bot.

Barfod bragte saken inn for Den europeiske menneskerettighetskommisjon, med påstand om at det forelå brudd på EMK artikkel 10. Kommisjonen kom under dissens til at det forelå en krenkelse av artikkel 10.¹¹⁶ Saken ble imidlertid bragt inn for Domstolen, som under dissens 6-1, kom til motsatt resultat.¹¹⁷

111.Se Lingens-dommen para 43.

112.Se Lingens-dommen para. 46-47.

113.Eur. Court H. R., Barfod judgment of 22 February 1989, Series A no. 149.

114.Se Barfod-dommen para. 9 hvor den relevante del av artikkelen er gjengitt på engelsk.

115.Se Barfod-dommen para. 13.

116.Kommisjonens avgjørelse er inntatt etter Domstolens avgjørelse, se Barfod-dommen para. 57 flg.

4.3.2.2 Domstolens avgjørelse

Domstolen konstaterte at det i dette tilfellet ikke var omtvistet at Barfod hadde overtrådt en bestemmelse til vern om æren, og at denne bestemmelse var foreskrevet ved lov, se artikkel 10 (2).¹¹⁸ Spørsmålet var om innskrenkningen i ytringsfriheten var nødvendig i et demokratisk samfunn for å beskytte enkeltindividers ære, se artikkel 10 (2).¹¹⁹ Ved denne vurderingen måtte man akseptere at medlemsstatene måtte ha en viss margin mht. å fastsette den nærmere avveining. Men avveilingen måtte ta høyde for den standard som var etablert i Europa. Domstolen hadde derfor myndighet til å foreta den endelige vurderingen av om inngrep i ytringsfriheten var akseptabelt.¹²⁰

Domstolen fremhevet at når man skulle vurdere hvorvidt innskrenkningen av ytringsfriheten var akseptabel, måtte den aktuelle ytring leses i sammenheng med artikkelen som sådan. Deretter måtte man undersøke om det var proporsjonalitet mellom innskrenkningen i ytringsfriheten og det rettsgode – den personlige ære – som man søkte å beskytte gjennom straffetrusselen. I denne vurderingen måtte man ta hensyn til verdien av en åpen debatt om emner som hadde offentlig interesse. Det var viktig at straffetruer ikke ble anvendt for å hindre at enkeltmennesker tilkjennenga sine meninger om offentlige anliggender.¹²¹

Barfods ytring inneholdt to elementer: For det første var det fremsatt kritikk mot rettens sammensetning i den aktuelle sak, og for det andre mente han at meddommerne «hadde gjort sin plikt», dvs. at de som ansatt i lokalstyrelsen hadde dømt i samsvar med dennes interesser.¹²² Det var sistnevnte som dannet grunnlag for etterforskningen og senere straff.¹²³

Domstolen fremhevet innledningsvis at man måtte trekke en grense mellom de to ytringer. At Barfod hadde rett til å kritisere rettens sammensetning, kunne åpenbart ikke møtes med straffetrussel fra den innklagede stat. Innklagede hadde heller ikke bestridt at Barfod var i sin fulle rett til å fremsette denne kritikken. Men denne kritikken kunne fremsettes uten å rette et angrep mot meddommerne med beskyldning om at disse ivaretok statens interesser når de dømte i saken – «de gjorde sin plikt». Det var ingen bevis for at meddommerne hadde forholdt seg slik Barfod hadde påstått. Det var kun det forhold at de var ansatt i lokalstyrelsen som dannet grunnlag for utsagnet. Det kunne nok være delte meninger om retten i et slikt tilfelle var gyldig sammensatt, men dette var ikke i seg selv tilstrekkelig grunnlag for å fremsette den aktuelle beskyldning. Statens interesser i å beskytte æren til de to meddommerne var imidlertid på denne bakgrunn ikke til hinder for at Barfod kunne fremsette kritikk mot rettens sammensetning i den konkrete sak.¹²⁴

Barfod hadde anført at kritikken mot meddommerne måtte ansees som et innlegg i den politiske diskusjonen om skattesaken, og i denne diskusjonen måtte det være vide rammer for ytringer. Domstolen ville imidlertid ikke godta dette synspunktet. Selv om ytringen var fremsatt i en politisk sammenheng, var det ikke rom for å fremsette uriktige beskyldninger rettet mot meddommerne personlig.¹²⁵

117.Se Barfod-dommen para. 36.

118.Se Barfod-dommen para. 26.

119.Se Barfod-dommen para. 27.

120.Se Barfod-dommen para. 28.

121.Se Barfod-dommen para. 28-29.

122.Se Barfod-dommen para. 30.

123.Se Barfod-dommen para. 31.

124.Se Barfod-dommen para. 32-34.

125.Se Barfod-dommen para 35.

4.3.3 Oberschlick mot Østerrike¹²⁶

4.3.3.1 Sakens bakgrunn

Oberschlick var journalist og redaktør av det østerrikske tidsskriftet Forum. I forbindelse med valgkampen våren 1983 hadde han skrevet en artikkel hvor han i sterke ordelag kritiserte et lovforslag som var fremmet av en av aktørene i valgkampen. Lovforslaget innebar at sosialstøtten til østerrikske kvinner skulle økes med 50% slik at man unngikk at det ble foretatt økonomisk motiverte aborter. Støtten til utenlandske kvinner som var bosatt i Østerrike, burde på den andre siden reduseres med 50%. Forskjellsbehandlingen ble forsvart med at det også i andre europeiske land ble foretatt diskriminering av innvandrere.¹²⁷

Forslaget medførte at den aktuelle politiker ble anmeldt for overtredelse av flere bestemmelser i straffeloven, herunder forbudet mot å argumentere for nasjonalsosialistiske ideer. Anmeldelsen ble imidlertid henlagt.¹²⁸

Samme dag som henleggelsen fant sted, ble anmeldelsen publisert i tidsskriftet Forum. I tilknytning til anmeldelsen hadde Oberschlick kommentert og utdypet hva som var bakgrunnen for anmeldelsen, og foretatt en vurdering av politikerens utspill. Oberschlick mente at forslaget innebar at politikerens anså innvandrerkvinner og deres ufødte barn som mindre verdifulle enn østerrikske kvinner, slik at det var i det østerrikske folks interesse at innvandrerkvinnene tok abort. Videre ble det hevdet at politikerens på denne måten hadde tilkjennegitt forakt for innvandrere i Østerrike.

Oberschlick fremhevet videre at utspillet måtte ansees som en overtredelse av forbudet mot å drive politikk basert på nasjonalsosialistiske grunnsetninger. Det forslaget som var lansert, representerte et kynisk forsøk på å drive innbyggere av utenlandsk opprinnelse ut av Østerrike. Dette viste at forslaget var inspirert av nasjonalsosialistiske tanker.¹²⁹

Politikeren anmeldte Oberschlick for ærekrenkelse, og han ble senere idømt en bot for denne. Oberschlick mente at domfellelsen var i strid med EMK artikkel 10 (1), og at behandlingen i det østerrikske rettssystemet var i strid med EMK artikkel 6 (1).

Oberschlick fremhevet at tidsskriftet Forum hadde en viktig rolle i samfunnet mht. å komme med kritiske kommentarer om sosial- og lovgivningspolitiske spørsmål. I denne henseende måtte pressen stå fritt mht. hvilken form man ikledde kommentarene, så lenge dette kunne bidra til å sette søkelyset på de aktuelle spørsmål. I dette tilfellet hadde Oberschlick begrenset seg til å gi uttrykk for sin egen mening om forslag som var fremsatt, med tanke på å ivareta interessene til utlendinger som mottok familieunderstøttelse.¹³⁰

Innklagede mente imidlertid at Oberschlick hadde overskredet grensen for rimelig og akseptabel kritikk. Kritikken var for spisst formulert, særlig med tanke på at den var koblet sammen med nasjonalsosialistiske ideer. Det var heller ikke ført noe sannhetsbevis for beskyldningen.¹³¹

Domstolen fant enstemmig at det forelå en krenkelse av artikkel 6 (1), mens den under dissens 16-3, også fant at det forelå et brudd på artikkel 10 (1). Nedenfor skal bare de deler som omhandler krenkelsen av artikkel 10 (1) tas opp.

126.Eur. Court H.R., Oberschlick judgment of 23 May 1991, Series A no. 204.

127.Se Oberschlick-dommen para. 10-11.

128.Se Oberschlick-dommen para. 12.

129.Se Oberschlick-dommen para. 13 hvor de aktuelle deler av artikkelen er gjengitt på engelsk.

130.Se Oberschlick-dommen para. 55.

131.Se Oberschlick-dommen para 56.

4.3.3.2 *Domstolens avgjørelse*

Det var ikke bestridt at domfellelsen av Oberschlick var et inngrep i ytringsfriheten, at dette inngrepet var foreskrevet ved lov og at formålet med inngrepet falt inn under et av formålene som er nevnt i artikkel 10 (2). Spørsmålet var om inngrepet var nødvendig i et demokratisk samfunn.¹³²

Domstolen la til grunn at ytringsfriheten er en essensiell og grunnleggende rettighet, og danner grunnlaget for samfunnets fremgang og bidrar til utvikling av enkeltindividene. Artikkel 10 beskyttet ikke bare sømmelige ytringer, men også den som fremsetter skarpe og sjokkerende ytringer. Med mindre man tolererer et bredt spekter av ytringer har man ikke et demokratisk samfunn. Artikkel 10 beskyttet med andre ord ikke bare ytringens innhold, men også dens form. Disse prinsipper var særlig viktige for pressen. Selv om man har en grense mot injurierende beskyldninger mot enkeltpersoner, måtte det ikke legges slike bånd på ytringsfriheten at man ikke kunne omtale og informere om ideer og politiske synspunkter av en viss generell interesse. En fri presse var det beste middel til å fremme meninger om de ideer som ble fremsatt av politiske ledere.¹³³

Grensen for kritiske ytringer måtte trekkes videre når den omhandlet en person i egenskap av politiker, enn om det gjaldt en privatperson. Ikke minst når politikeren selv hadde tatt opp et kontroversielt tema, måtte han være forberedt på - og tolerere - sterk kritikk.¹³⁴

Domstolen la til grunn at Oberschlick hadde tatt opp et tema som var av generell samfunnsinteresse - nemlig spørsmål om diskriminering av utlendinger. Oberschlick hadde på en provoserende måte rettet opinionens oppmerksomhet mot forslaget fremsatt av den aktuelle politiker. Politikeren hadde uttrykt seg på en måte som han måtte være forberedt på ville kunne fremkalle sterke reaksjoner i den offentlige debatt.¹³⁵

Domstolen fremhevet at en del av det som sto i Oberschlicks artikkel, vitterlig var riktig. Etter å ha gjengitt et riktig faktum hadde Oberschlick foretatt en vurdering av politikeren standpunkt, og på denne bakgrunn konkludert med at standpunktet falt sammen med nasjonalsosialistiske synspunkter. Oberschlick hadde mao. gitt uttrykk for en personlig vurdering om at politikeren synspunkt var i samsvar med kjente nasjonalsosialistiske tanker. Når det var gitt sanne faktiske premisser, kunne man ikke kreve at Oberschlick førte sannhetsbevis for den slutning han trakk av disse.¹³⁶

Domstolen var imidlertid enig med innklagede i at presentasjonen av artikkelen var ubalansert. For uinnvidde lesere kunne den forstås slik at politikeren vitterlig var under etterforskning, mens sannheten var at anmeldelsen var henlagt. På bakgrunn av sakens samfunnsmessige viktighet, kunne ikke dette være avgjørende.¹³⁷

4.3.4 **Castell mot Spania**¹³⁸

4.3.4.1 *Sakens bakgrunn*

Castell, en spansk advokat og politiker, hadde i en avisartikkel fremsatt hard kritikk og rettet beskyldninger mot regjeringen i forbindelse med en rekke uoppklarte

132.Se Oberschlick-dommen para. 54.

133.Se Oberschlick-dommen para. 57-58.

134.Se Oberschlick-dommen para. 59.

135.Se Oberschlick-dommen para. 61.

136.Se Oberschlick-dommen para. 63.

137.Se Oberschlick-dommen para. 63.

138.Eur. Court H.R., Castells v. Spain judgment of 23 April 1992, Series A no. 236.

drapssaker mot baskere i Baskerland. Castell ble senere dømt for å ha fremsatt beskyldninger mot regjeringen som det ikke var grunnlag for.

Avisartikkelen innledet med å liste opp en rekke uopplarte drap på baskere, uten at myndighetene hadde avslørt gjerningsmennenes identitet eller hvilken organisasjon de tilhørte.¹³⁹ Castell mente at morderne tilhørte en fascistisk gruppering og stilte spørsmål om de noen gang ville bli avslørt. I tillegg til drap, var det en rekke andre uopplarte voldssaker mot baskere, terrorbombing mv. Åstedet for forbrytelsene var presist angitt i artikkelen. Castell fremhevet at det ikke var gjort noe for å avsløre gjerningsmennene. Den konservative gruppering som satt med makten i Spania, hadde alle virkemidler tilgjengelig mht. å avsløre forbrytelsene – politi, domstoler og fengsler – uten at disse var tatt i bruk. Castell antydte at dette skyldtes manglende vilje.

Videre ble flere ytterliggående høyreekstremistiske grupperinger nevnt i artikkelen, og Castell fremhevet at baskerne verken under Franco-tiden eller senere hadde tro på at det var mulig å få dømt medlemmer av slike organisasjoner. I Baskerland hadde det ikke skjedd noen forandringer mht. hvem som var ansvarlig for offentlig orden og etterforskning av straffesaker etter Franco-regimets fall. Baskere som tilhørte eller sympatiserte med den baskiske organisasjonen ETA, ble imidlertid ofte fengslet og innkalt til avhør hos politiet. Såvel under Franco-regimet som nå, var det stor høyreekstremistisk aktivitet i Baskerland. Økningen i aktiviteten til slike grupperinger hadde igjen ført til økning i antall sikkerhetsstyrker. Castell fant det underlig at høyreekstremistiske grupperinger fant seg slik til rette i Baskerland, og at de kunne holde hele samfunnet som gissel. Det var også påfallende hvor godt informert grupperingene var når de gjennomførte terroranslag mot sivilbefolkningen.

Castell fremhevet videre at høyreekstremistiske grupperinger ikke hadde problemer med tilførsel av våpen og penger. De hadde ubegrenset tilgang til ressurser og opererte uten risiko for straff. På bakgrunn av måten aksjoner ble gjennomført på, kunne det reises spørsmål om høyreekstremister var garantert immunitet mot strafforfølgning.

Fascistorganisasjonene som var nevnt i artikkelen, levde etter Castells mening neppe et liv utenfor statsapparatet – de var neppe selvstendige organisasjoner. Det var kun regjeringen og partiene som kunne stå bak slike organisasjoner. Regjeringen ville nok jakte på baskiske separatister for å vise politisk handlekraft. Hvorvidt det var taktisk å velge en slik løsning, var regjeringens problem. Det som var viktig for baskerne, var at identiteten til de ansvarlige ble gjort kjent for offentligheten.

Castell ble anklaget for å ha rettet grove beskyldninger mot regjeringen. Hans ønske om å føre sannhetsbevis ble avskåret, da det ikke var adgang til dette når beskyldningene rettet seg mot offentlige myndigheter. Castell ble dømt til to års fengsel.¹⁴⁰

Saken ble bragt inn for Domstolen, som enstemmig kom til at domfellelsen av Castell innebar et brudd på artikkel 10.¹⁴¹

139. Avisartikkelen er i helhet inntatt i engelsk oversettelse i Castell-dommen para. 7.

140. Om behandlingen av saken innenfor det spanske rettssystemet, se Castell-dommen para. 8-18 jfr. para. 47.

141. For kommisjonen hadde Castell påberopt at behandlingen i det spanske rettssystemet også innebar ett brudd på artikkel 6 og 7, men kommisjonen hadde avvist dette, se Castell-dommen para. 22.

4.3.4.2 Domstolens avgjørelse

Castell hevdet at domfellelsen for å ha rettet beskyldninger mot regjeringen, var i strid med hans rett til å fremsette ytringer, særlig på bakgrunn av at han var avskåret fra å føre sannhetsbevis for synspunktene i artikkelen.¹⁴²

Domstolen fant at inngrepet i ytringsfriheten var foreskrevet ved lov.¹⁴³ Videre fant Domstolen at inngrepet ivaretok et formål som artikkel 10 (2) gir adgang til å beskytte gjennom innskrenkning av ytringsfriheten – i dette tilfellet både av hensyn til «prevention of disorder» og «protection of the reputation ... of others.»¹⁴⁴ Spørsmålet var om inngrepet var nødvendig i et demokratisk samfunn.

Castell anførte at hensynet til ytringsfriheten var spesielt viktig i dette tilfellet, da han måtte ansees som en talsmann for sine velgere. Emnet som var tatt opp hadde «public interest», og formålet med avisinnlegget var å onnfordre myndighetene til å foreta seg noe og å forebygge kritikk fra opposisjonen.¹⁴⁵

Regjeringen hevdet at Castell hadde overskredet grensen for normal politisk debatt ved at han rettet beskyldninger mot en demokratisk regjering, beskyldninger som var egnet til å destabilisere samfunnsforholdene. I denne forbindelse måtte det tas hensyn til at ytringene var fremsatt i en kritisk periode for statens stabilitet etter Franco-regimets fall.¹⁴⁶

Domstolen fremhevet at ytringsfriheten som er nedfelt i artikkel 10, er en essensiell rettighet i et demokratisk samfunn. Artikkel 10 verner også meninger som er egnet til å sjokkere og uroe. Uten en slik toleransegrense ville det ikke være noe demokrati. Ytringsfriheten var spesielt viktig for folkevalgte. En folkevalgt skulle representere velgerne og forsvare deres interesser. Innskrenkning i ytringsfriheten for en opposisjonspolitiker som Castell, måtte vurderes med største grundighet av Domstolen.¹⁴⁷

Selv om tilsvarende ytring ansvarsfritt kunne fremsettes i parlamentet, var det ikke dermed sagt at den ansvarsfritt kunne fremsettes i en avis slik Castell hadde gjort. På den andre siden kunne man imidlertid ikke anse Castell avskåret fra å kritisere regjeringen i pressen. I denne forbindelse måtte man ta hensyn til pressens rolle i samfunnet. Pressen måtte riktignok ikke overskride grenser som var oppstilt for å forebygge uorden og beskytte andres ære, men pressen hadde rett til å formidle ideer om politiske spørsmål og andre forhold som hadde offentlig interesse. En fri presse var det beste middel til å informere allmennheten om politiske synspunkter. Dette åpnet for at alle kunne delta i en fri politisk debatt, noe som er grunnstenen i et demokrati.¹⁴⁸

Domstolen fremhevet at det utvilsomt kunne oppstilles grenser for den frie, politiske debatt, men at det var Domstolen som i siste instans måtte trekke opp grensene. Adgangen til å kritisere regjeringen måtte være mer romslig enn adgangen til å kritisere en privatperson eller selv en politiker. I et demokratisk samfunn måtte regjeringens handlemåte overvåkes nøye, ikke bare av de øvrige statsmakter, men også av pressen og allmennheten. Med den sentrale posisjon regjeringen hadde, måtte man være tilbakeholden med å gripe til straff mot kritikk, særlig når andre virkemidler var tilgjengelig for å tilbakevise kritikken. Likevel måtte regjeringen, som

142.Se Castell-dommen para. 33.

143.Se Castell-dommen para. 35-37, hvor det riktignok ble reist spørsmål om avskjæring av sannhetsbevis når beskyldningen rettet seg mot de sentrale statsmyndigheter, kunne medføre problemer i denne henseende.

144.Se Castell-dommen para. 38-39.

145.Se Castell-dommen para. 40.

146.Se Castell-dommen para. 41.

147.Se Castell-dommen para. 42.

148.Se Castell-dommen para. 43.

garantist for et ordnet samfunn, kunne gripe inn med straff overfor undergravende virksomhet.¹⁴⁹

Castell fremhevet at hans artikkel ikke kunne ansees som undergravende i forhold til den offentlige myndighet. Han hadde kun fremsatt påstander som var allment kjent, og i og med at han var avskåret fra å føre sannhetsbevis, var det ikke grunnlag for å bedømme hans forhold som en bevisst undergraving.¹⁵⁰ Regjeringen mente imidlertid at beskyldningene var for generelle til at man kunne føre sannhetsbevis for dem. Dette fant ikke Domstolen overbevisende. Castell hadde beskrevet en rekke konkrete handlinger som det burde vært gitt anledning til å føre sannhetsbevis for. På denne bakgrunn måtte domfellelsen av Castell ansees som et brudd på artikkel 10.¹⁵¹

4.3.5 Thorgeirson mot Island¹⁵²

4.3.5.1 Sakens bakgrunn

Thorgeir Thorgeirson var en islandsk forfatter bosatt i Reykjavik. I årene 1979-1983 hadde det fremkommet en del anklager om politivold mot politiet i Reykjavik. Dette hadde resultert i ti anmeldelser. Den siste anklagen ble fremsatt av en journalist – Hr. Skafti Jónsson – og medførte straffesak mot tre tjenestemenn, hvor en ble domfelt. Denne saken ble utførlig dekket i media og utløste en diskusjon om forholdet mellom det offentlige og politiet. Foranlediget av dette skrev Thorgeirson to avisartikler om politivold.¹⁵³ Thorgeirson ble senere domfelt for ærekrenkelse mot politiet i Reykjavik på grunn av innholdet i disse artiklene.

Den første artikkelen var utformet som et åpent brev til den islandske justisminister.¹⁵⁴ Thorgeirson innledet med at han hadde vært opptatt av politivold-problematikken i flere år. Bakgrunnen for at han skrev brevet, var den voldelige behandlingen Skafti hadde vært utsatt for av politiet en kveld han hadde vært ute på byen. Skafti var påført ansiktsskader og bilder av ham var blitt trykket i flere aviser. Thorgeirson fremhevet at man ikke kunne akseptere at politimenn skadet Skafti på denne måten. Skafti hadde uttalt at han kun hadde sett etter sin ytterjakke da «beistene i uniform» hadde angrepet han.

Thorgeirson anførte at Skaftis tilfelle egentlig ikke var så viktig, men i og med at saken hadde fått stor oppmerksomhet, ga det anledning til å fremheve at det reelle politivoldproblemet var langt større og mer skremmende enn denne saken illustrerte. Skaftis sak avdekket i realiteten kun toppen av et isfjell. Det var dette Thorgeirson ønsket å gjøre justisministeren oppmerksom på, i og med han var den øverste ansvarlige for «de ville beistene i uniform som krøp rundt i nattlivets jungel».

Thorgeirson fortsatte brevet med å fortelle om en opplevelse han hadde hatt noen år tidligere da han hadde vært på sykehus. Der hadde han sett en ung mann som var blitt lam fra halsen. Personalet fortalte at mannen hadde vært involvert i en slåsskamp med nattklubbvakter og politifolk. Thorgeirson hadde opprinnelig ikke festet lit til denne historien, men etter nærmere undersøkelser blant personalet, mente han at mannen var et offer for Reykjaviks natt-bande.

Historien hadde gjort slikt inntrykk på Thorgeirson at han hadde fortalt den til andre, noe som medførte at han kom i kontakt med personer som kunne fortelle om

149.Se Castell-dommen para. 46.

150.Se Castell-dommen para. 47.

151.Se Castell-dommen para. 48.

152.Eur. Court H.R., Thorgeir Thorgeirson v. Iceland judgment of 25 June 1992, Series A no. 239.

153.Se Thorgeirson-dommen para. 8.

154.Brevet er fullstendig gjengitt i Thorgeirson-dommen para. 9.

lignende eller verre episoder med «beistene i uniform». Personer var blitt invalidisert på grunn av kvelertak fra politiets side. Det var så mange like historier at man ikke lenger kunne betrakte dem som løgn. Samtidig rådet det en oppfatning om at det var nytteløst å anmelde politifolk. Etterforskning av sakene ville bli foretatt av et annet politikammers spesialgruppe, som ville anse det som sin plikt å renske politifolkene. Skafti-saken kunne være en anledning til å ta opp dette problemet.

Det ville være et unntak dersom Skafti-saken vant frem, og den ville ikke endre noe. Andre offer ville bli banket opp i det stille som før. Det egentlige problemet lå i systemet hvor politifolk etterforsket andre politifolks voldsbruk. Dette var en oppfatning som mange delte, men som få turde uttrykke av frykt for represalier.

Thorgeirson hadde tidligere henvendt seg til departementet angående problemet, uten at dette hadde medført noe resultat. Det var derfor han nå henvendte seg direkte til justisministeren. Thorgeirson foreslo at det ble opprettet en komite bestående av folk som hadde allmenn tillit, for å etterforske ryktene som eksisterte i befolkningen om at det var brutalitet i politiet i Reykjavik. Komiteen burde snakke med offer for politivold og be dem stå frem med sine forklaringer slik at det var mulig å foreta en eventuell verifisering av disse. Forhåpentligvis ville komiteen bare finne at en liten gruppe politimenn var ansvarlig for overgrepene. Slike personer måtte i såfall finne seg en annen jobb.

Thorgeirson mente at politiproblemet kunne sammenlignes med ungdomsproblemer: En liten gruppe ødela for alle. Slike enkeltpersoner kunne ikke ansees representative for gruppen. Thorgeirson hadde møtt mange eksemplariske politifolk.

Dersom ikke justisministeren tok affære, ville Thorgeirson oppfordre journalister til å undersøke sakene og publisere det resultat som fremkom.

Thorgeirson ble satt under etterforskning for ærekrenkelse mot et ubestemt antall medlemmer av politiet i Reykjavik, og senere idømt en bot for ærekrenkelse. Retten fant ikke å kunne legge til grunn at beskyldningen var rettet mot en for ubestemt gruppe. Uttalelser som «beist i uniform», «ville beist i uniform», beskyldninger om at politiet var ansvarlig for å ha invalidisert en ung mann og beskyldningene om brutalitet ble ansett for ærekrenkende overfor politiet. Thorgeirson var ikke i stand til å føre sannhetsbevis for påstandene.

Thorgeirson bragte saken inn for Den europeiske menneskerettighetskommissjon med påstand om at domfellelsen innebar en krenkelse av artikkel 6 (1) og 10. Kommisjonen fant at det ikke forelå noen krenkelse av artikkel 6 (1), men at domfellelsen innebar en krenkelse av artikkel 10 (1).

Domstolen fant at det ikke forelå en krenkelse av artikkel 6 (1), men under dissens 8-1, ble det konstatert at domfellelsen av Thorgeirson var et brudd på artikkel 10.

4.3.5.2 *Domstolens avgjørelse*

Det var ikke bestridt at domfellelsen innebar et inngrep i ytringsfriheten.¹⁵⁵ Domstolen fant at inngrepet var foreskrevet ved lov og at inngrepet ivaretok ett av formålene som er nevnt i artikkel 10 (2) – nemlig å beskytte andres ære.¹⁵⁶ Spørsmålet var om inngrepet var nødvendig i et demokratisk samfunn.¹⁵⁷

155.Se Thorgeirson-dommen para. 56.

156.Se Thorgeirson-dommen para. 57-59.

157.Se Thorgeirson-dommen para. 60 flg.

Innklagede mente at inngrepet kunne forsvares ut fra to forskjellige innfallsvinkler – dels på det generelle plan og dels på bakgrunn av de konkrete omstendigheter i denne saken.¹⁵⁸

På det generelle plan viste tidligere avgjørelser fra Domstolen at selv om det var en vid ytringsfrihet innenfor det politiske området, kunne ikke dette omfatte alle saker som kunne rubiseres under begrepet «public interest». De spørsmål som Thorgeirson hadde tatt opp, kunne ikke falle inn under det politiske området. Uansett måtte den som påstod seg utsatt for et inngrep i ytringsfrihet, ha oppfylt visse krav mht. tro på ytringens sannhet og ha opptrådt i samsvar med visse krav til sømelighet mht. måten ytringen ble fremsatt på.¹⁵⁹

Mht. de konkrete omstendigheter i saken fremhevet innklagede at politivold var temmelig ukjent på Island og at historien om den unge mannen på sykehuset vitterlig var usann. Dette medførte at artiklene fremsto som ledd i en kampanje mot politiet. Thorgeirson hadde nektet å medvirke til en oppklaring av saken og hadde ikke ført noe sannhetsbevis. Formålet med artiklene var neppe å få nye etterforskningsmetoder for politivoldsaker, men å skade politiet. Uansett formål, hadde artiklene overskredet grensen for det akseptable på bakgrunn av de grove beskyldninger som var fremsatt.¹⁶⁰

Domstolen fremhevet at ytringsfriheten er en fundamental rettighet i et demokratisk land. Det var ikke bare informasjon og ideer som var vernet under artikkel 10, mens også usaklige ytringer som var egnet til å sjokkere og forstyrre samfunns livet. Ved vurderingen av om innskrenkningen i ytringsfriheten var nødvendig, måtte man ta hensyn til at ytringen var fremsatt i en avis, og i denne forbindelse måtte man være klar over pressens rolle i samfunnet. Selv om pressen ikke måtte overskride grensen mht. vern av andres ære, måtte det ha betydning om man befant seg på et område av generell offentlig interesse. På dette området hadde pressen ikke bare rett til å bringe informasjon, men allmennheten hadde krav på denne. I motsatt fall kunne ikke pressen oppfylle sin rolle som samfunnets vakthund.¹⁶¹

Domstolen kunne ikke se at det var grunnlag for innklagedes sontring mellom ytringer på det politiske området og ytringer om allmenne samfunnsspørsmål. Artikkel 10 gav ikke grunnlag for å trekke rammene for ytringsfrihet snevrere på sistnevnte område.¹⁶²

Domstolen fant heller ikke grunnlag for å fastslå at artiklene inneholdt konkrete beskyldninger, eller at artiklene mente å beskrive faktiske forhold. Thorgeirson hadde selv fremstilt forholdet som rykter som eksisterte blant folk, og han hadde kun referert hva andre hadde fortalt ham. Så lenge han ikke hadde fremsatt noen konkrete beskyldninger, var det en umulig oppgave for ham å føre noe sannhetsbevis.¹⁶³

Domstolen fant heller ikke at formålet med artiklene var å skade politiets rykte. For det første kunne artiklene ikke tas til inntekt for et angrep på politiet som sådan – kun enkelte elementer innen etaten. Thorgeirson hadde selv gitt uttrykk for at det antagelig kun var noen få som ødela for hele etaten. Dessuten fremgikk det av artikkelen at formålet først og fremst var å få justisministeren til å igangsette en uavhengig granskning av anklagene om politivold.¹⁶⁴

158.Se Thorgeirson-dommen para. 60.

159.Se Thorgeirson-dommen para. 61.

160.Se Thorgeirson-dommen para. 62.

161.Se Thorgeirson-dommen para. 63.

162.Se Thorgeirson-dommen para. 64.

163.Se Thorgeirson-dommen para. 65.

164.Se Thorgeirson-dommen para. 66.

På denne bakgrunn fant Domstolen at det ikke var proporsjonalitet mellom inngrepet og det formålet man søkte å ivareta med innskrenkningen i yttringsfriheten. Det forelå derfor en krenkelse av artikkel 10.¹⁶⁵

4.3.6 Schwabe mot Østerrike¹⁶⁶

4.3.6.1 Sakens bakgrunn

Schwabe, som var formann i et politisk parti i Østerrike, ble dømt for ærekrenkelse overfor en politisk motstander. Bakgrunnen for saken var en trafikkulykke hvor en borgermester, som var partifelle med Schwabe, var innblandet. Borgermesteren hadde kjørt med 1,75 i promille, og ulykken medførte personskade. Etter ulykken hadde borgermesteren kjørt fra stedet. For dette forhold ble han idømt en straff på fire måneder.

Spørsmålet om borgermesteren burde trekke seg etter domfellelsen, ble diskusjonstema i såvel pressen som i politiske kretser. Formannen i et annet parti - Wagner – gikk hardt ut med en oppfordring om at borgermesteren måtte trekke seg. Wagner fremhevet at selv om en slik ulykke kunne hende hvem som helst, var det uakseptabelt at en person som hadde vært innblandet i en slik ulykke kunne fortsette i offentlige verv.¹⁶⁷

Utspillet fra Wagner medførte at Schwabe rykket ut med et svar. Han fremhevet at Wagner ikke hadde noe moralsk grunnlag for å angripe borgermesteren, idet han selv hadde en nestformann i sitt eget parti som hadde foranlediget en ulykke for 20 år siden. Nestformannen hadde vært påvirket av alkohol og ulykken medførte tap av et menneskeliv. Man fikk inntrykk av at Wagner brukte en annen moralsk målestokk på en borgermester i en liten by, enn på sin politiske venn og nestformann. Schwabe bygget sine uttalelser på en artikkel i bladet Profil, hvor det fremgikk at nestformannen hadde hatt en promille på 0,8 ved ulykken. Nestformannen ble straffet med seks måneders fengsel, men var ikke dømt for promillekjøring idet promillegrensen gikk ved 0,8. Schwabe opplyste også at nestformannen hadde forfattet dommen da han senere ble utnevnt til transportminister i Østerrike. Opplysningene Schwabe bygget på var undersøkt med redaktøren i bladet samt gjennom undersøkelse av dommen.¹⁶⁸

Nestformannen følte seg ærekrenket og det ble innledet etterforskning mot Schwabe. Han ble senere dømt etter en regel som satte forbud mot å beskylte en person for noe vedkommende allerede hadde utstått straff for. Retten la vekt på at ulykken lå 20 år tilbake i tiden, og at alkoholpåvirkningen hos de to politikere var så forskjellig at det var kritikkverdige å trekke en parallell mellom ulykkene. Den alminnelige leser kunne gjennom dette tro at alkoholpåvirkningen hos de to førere hadde vært den samme, noe som vitterlig ikke var tilfelle. Schwabe hadde unnlatt å nevne at nestformannen ikke var dømt for promillekjøring. At et annet parti hadde utnyttet borgermesterens ulykke politisk, var ikke tilstrekkelig grunn til å trekke frem den gamle saken. Schwabe hadde ikke plikt til å rykke ut mot nestformannen, all den tid angrepet ikke var rettet mot ham selv, men mot borgermesteren. Schwabe ble ikke hørt med at beskyldningen var et politisk innlegg i moraldebatten, slik at den først og fremst rettet seg mot Wagner og ikke mot nestformannen.¹⁶⁹

165. Se Thorgeirson-dommen para. 69-70.

166. Eur. Court H.R., Schwabe v. Austria judgment of 28 August 1992, Series A no. 242-B.

167. Se Schwabe-dommen para. 7-8.

168. Se Schwabe-dommen para. 9-10.

169. Se Schwabe-dommen para. 11-14.

Anken ble ikke tatt til følge. Retten fremhevet at nestformannen ikke hadde tatt noe initiativ i debatten som kunne foranledige Schwabe til å rette beskyldninger mot ham.¹⁷⁰

Domstolen i Strasbourg fant under dissens 7-2, at domfellelsen innebar en krenkelse av artikkel 10.

4.3.6.2 *Domstolens avgjørelse*

Domstolen konstaterte at det ikke var bestridt at det var foretatt et inngrep i yttringsfriheten, at inngrepet var foreskrevet ved lov og ivaretok ett av formålene som er nevnt i artikkel 10 (2). Spørsmålet var om inngrepet var nødvendig i et demokratisk samfunn.¹⁷¹

Domstolen anførte på bakgrunn av de tidligere dommer mot Østerrike – Lingers-dommen og Oberschlick-dommen – at politikere må tåle en del kritikk. Ved vurderingen av om grensene for akseptabel kritikk i den politiske debatt om spørsmål av generell interesse var overskredet, måtte Domstolen bli overbevist om at regjeringen hadde tatt hensyn til alle relevante momenter ved avgjørelsen av Schwabes skyld. I denne forbindelse måtte man se hele saken i sammenheng på bakgrunn av den kontekst utsagnene var fremsatt i.¹⁷²

Domstolen fremhevet at ytringen var fremsatt som en reaksjon på Wagners oppfordring om at borgermesteren måtte trekke seg. Artikkelen lest i sammenheng, viste at Schwabes hovedansvar var bekymringen for at Wagner brukte en annen moralsk målestokk på politiske motstandere enn sine egne partifeller. Schwabe hadde ikke gjort forsøk på å trekke paralleller mellom de to ulykkene fra et juridisk synspunkt, men ut fra et spørsmål om politisk moral. Det var bare på dette grunnlag at Schwabe hadde trukket frem ulykken til Wagners nestformann. Selv om hverken Schwabe eller nestformannen var direkte involvert i diskusjonen om borgermesterens fremtid, var problemstillingen en del av en generell debatt om politisk moral mellom to konkurrerende partier. En politikers tidligere rulleblad kunne være relevant i diskusjonen om hvordan han oppfylte sine politiske funksjoner.¹⁷³

Domstolen fremhevet videre at Schwabes utsagn bygget på opplysninger i en artikkel, opplysninger han hadde fått bekreftet gjennom tidsskriftets redaktør. Schwabes utsagn var riktignok mindre omfattende enn artikkelen, og kunne gi et ufullstendig bilde av nestformannens ulykke. Uansett måtte det tas hensyn til at Schwabe hadde brukt omtrent tilsvarende uttrykk som i dommen mot nestformannen. Bakgrunnen for at Schwabe ble dømt var først og fremst at han hadde opplyst at nestformannen var påvirket av alkohol. I følge de østerrikske domstoler antydte dette at promillen hadde vært 0,8 eller mer. Domstolen fant imidlertid at Schwabes formuleringer om alkoholpåvirkning ikke var egnet til å misforstås. Poenget var å illustrere at Wagner hadde ulike reaksjoner på de to ulykker. Schwabe hadde omtalt ulykkene forskjellig, men poenget var at de var like nok til at man kunne sammenligne dem i politisk sammenheng. Domstolen fremhevet at Schwabes utsagn var verdistandpunkter som ikke kunne bekreftes eller avkreftes. De fakta verdidommen bygget på var i det vesentlige korrekte, og det var ikke grunn til å stille spørsmål ved Schwabes hensikt. På denne bakgrunn fant Domstolen at det forelå et brudd på artikkel 10.¹⁷⁴

170.Se Schwabe-dommen para. 15-16.

171.Se Schwabe-dommen para. 25.

172.Se Schwabe-dommen para. 28-29.

173.Se Schwabe-dommen para. 31-32

174.Se Schwabe dommen para. 33-35.

4.3.7 Jersild mot Danmark¹⁷⁵

4.3.7.1 Sakens bakgrunn

Jersild ble i Danmark dømt til kr. 1.000.- i bot for medvirkning til fremsettelse av rasistiske ytringer, jfr. den tilsvarende norske bestemmelse i strl. § 135 a. Det dreier seg således ikke om en injuriersak, men saken har likevel en viss interesse.

Jersild som arbeidet for Danmarks Radio, hadde foretatt et intervju med noen medlemmer av organisasjonen «Grønnjakkene» som fremsatte rasistiske ytringer. De hadde bl.a. uttalt at negre ikke var mennesker men måtte sammenlignes med dyr.¹⁷⁶ Intervjuene ble sendt i et program på TV. Høyesterett i Danmark fremhevet at Jersild måtte ansees å ha medvirket til utbredelse av rasistiske holdninger da det var han som tok initiativ til intervjuene og valgte ut hvilke opptak som skulle sendes. Ved rettsstridsvurderingen fremhevet Dansk Høyesterett at programmet ikke ble forsøkt avbalansert fra journalistens side.¹⁷⁷

4.3.7.2 Domstolens avgjørelse

Jersild brakte saken inn for Den europeiske menneskerettighetsdomstol som under dissens 12-7 fant at domfellelsen av Jersild innebar en krenkelse av artikkel 10. Flertallet fremhevet at intervjuobjektene klart ikke kunne ansees vernet under artikkel 10, men i forhold til Jersild stilte saken seg annerledes. Det fremgikk av programmet som et hele at det ikke hadde til hensikt å propagandere for rasistiske ideer. Tvert om, ble det ved intervjuene forsøkt å avsløre, analysere og forklare denne spesielle ungdomsgruppen. Flertallet la vekt på at Jersild gjennom sin presentasjon ikke kunne ansees å ha innestått for de standpunkter «Grønnjakkene» hadde fremsatt, men at han tvert om hadde distansert seg fra holdningene. Jersild hadde presentert «Grønnjakkene» som en gruppe av ekstremistiske ungdommer som støttet Ku Klux Klan og han hadde vist til at noen hadde en kriminell bakgrunn, samt redegjort for deres holdninger. Programmet som et hele skapte det bilde at de rasistiske holdningene var en del av generelt antisosiale holdninger som «Grønnjakkene» hadde. Ved vurderingen ble det også lagt vekt på hensynet til ytringsfriheten.¹⁷⁸

Flertallet viste også til massemedias funksjoner i et demokratisk samfunn, og det ble uttalt at medias formidling av intervjuer var ett av de viktigste midlene for pressen til å fungere som samfunnets vakthund.¹⁷⁹ Å kriminalisere en journalist for å assistere til at intervjuer ble formidlet kunne svekke den offentlige debatt om saker av allmenn interesse og det ble uttalt at en slik kriminalisering alene burde tilrås hvor det var gode grunner til det.¹⁸⁰

Et mindretall på fire dommere mente at domfellelsen av Jersild ikke innebar en krenkelse av artikkel 10, idet de mente at Jersild på en klarere måte burde ha distansert seg fra «Grønnjakkene» standpunkter og uttrykkelig erklært holdningene som uakseptable («clear statement of disapproval»). Et annet mindretall på tre dommere mente at det i programmet måtte bli tatt til gjennmøle mot de påstander som fremkom for at Jersild skulle være beskyttet av artikkel 10.

175.Eur. Court H.R., Jersild v. Denmark judgment of 23 September 1994, Series A no. 298.

176.Et mer fullstendig referat av intervjuet er inntatt i Jersild-dommen para. 11.

177.Dommen fra Damarks Høyesterett er gjengitt i UfR 1989 s. 399-402.

178.Se Jersild-dommen para. 32-35.

179.Se Jersild-dommen para. 31.

180.Se Jersild-dommen para. 35.

4.4 VURDERING AV PRAKSIS FRA DOMSTOLEN

De faste medlemmer av Straffelovrådet kan ikke se at den foreliggende praksis fra Strasbourg, reiser problemer i forhold til norsk høyesterettspraksis. Lingens-dommen og Oberschlick-dommen har en parallell i Rt. 1990 s. 257 (Carl I. Hagen-saken), hvor man har angitt vide rammer for ytringsfriheten innenfor det politiske området.¹⁸¹

Thorgeirson-dommen innebærer at Domstolen har trukket vide rammer for adgangen til å fremsette beskyldninger mot grupper av offentlige tjenestemenn. Som det fremgår av dommen, var imidlertid ingen politifolk identifisert. Det var politiet som etat som ble utsatt for beskyldninger. Det er mulig at avgjørelsen i Rt. 1978 s. 1454 (Tromsø politi) kan synes noe streng ut fra Thorgeirson-dommen.¹⁸²

Jersild-dommen omhandler medvirkning til utbredelse av rasistiske ytringer, og går således ikke på injurielovgivningen. Avgjørelsen illustrerer dog det alminnelige prinsipp at rettsstridsvurderingen etter omstendighetene kan være forskjellig for den personen som formidler en gjengivelse av andre personers ytringer, sammenlignet med tilsvarende vurdering overfor ytreren selv. Ved spørsmål om straffansvar for ytringer og anvendelsesområdet for artikkel 10, må det foretas en individuell vurdering av den enkelte medvirkers forhold.¹⁸³ Dommen inneholder prinsipielle uttalelser om massemedias funksjoner for samfunnsdebatten og om pressens rett til å formidle intervjuer.

181.Se for øvrig *Mæland* kapittel X.

182.Se også *Mæland* s. 366-367.

183.Se *Andenæs 1989* s. 300 flg.

KAPITTEL 5

Straffelovrådets vurdering**5.1 INNLEDNING**

Straffelovrådet skal i dette kapittel vurdere de forslag som er fremsatt av Norsk Redaktørforening.¹⁸⁴ Samlet vil forslagene innebære en utvidelse av pressens rammebetingelser, men de vil samtidig medføre en svekkelse av personvernet. I den forbindelse bør nevnes at det i nyere tid har vært fremsatt atskillig kritikk mot injurielovgivningen med krav om økt personvern, altså kritikk i motsatt retning av hva som nå er fremholdt av Norsk Redaktørforening, og da under henvisning til utglidninger innen deler av norsk presse.¹⁸⁵ Det har samtidig fra ulike hold vært fremsatt flere forslag til lovendringer for økt personvern.¹⁸⁶ Innledningsvis finner rådet derfor grunn til å bemerke at man ikke har tatt sikte på en fullstendig revisjon av straffelovens bestemmelser om ærekrenkelser. Rådet har således ikke tatt stilling til tidligere fremsatte forslag til økt personvern. Mandatet er begrenset til å vurdere de *konkrete* forslag som nå er fremsatt av Norsk Redaktørforening, se ovenfor under "*Rådets mandat*" i kapittel 2 hvor mandatet er gjengitt.

Rekkefølgen i fremstillingen i dette kapittel avviker noe fra rekkefølgen i Redaktørforeningens forslag. Ved behandlingen av det enkelte spørsmål vil det bli vist til nummereringen av forslagene i Redaktørforeningens innstilling.

Rådets medlemmer har delt seg i synet på forslagene som er fremsatt av Redaktørforeningen. Det sakkyndige medlem, *Pål W. Lorentzen*, slutter seg til Redaktørforeningens forslag og begrunnelse. På de punkter hvor de faste medlemmer ikke har fulgt opp Redaktørforeningens forslag, viser *Lorentzen* til Redaktørforeningens utredning og særuttalelsen inntatt i "*Særuttalelse fra Lorentzen i forbindelse med Straffelovrådets vurderinger om endringer i injurielovgivningen*" i kapittel 6. Vedrørende spørsmålet om å oppheve mortifikasjonsinstituttet har rådets faste medlem, *Karenanne Gussgard*, sluttet seg til *Lorentzens* syn. Det vises til fremstillingen nedenfor i "*Bør mortifikasjonsinstituttet oppheves?*" i kapittel 6.3. *Henry J. Mæland* har en tilleggsuttalelse vedrørende spørsmålet om å oppheve adgangen til å reise privat straffesak ved ærekrenkelser se "*Særuttalelse fra Mæland vedrørende spørsmålet*"

184. Forslaget fra Norsk Redaktørforening er inntatt som vedlegg til rådets utredning.

185. Se kritikk fremsatt av professorene: *Andenæs* bl.a. i JV 1981 s. 367-381 og i boken «Ordets frihet – ordets ansvar», Oslo 1985, *Bratholm i Lov og Frihet* s. 67-79, Hov i LoR 1983 s. 35-47 og *Mæland* s. 465-480. Se også hr.adv. *Hjort* i LoR 1982 s. 1-2 og i Norsk Advokatblad 1979 s. 325-326 og generalsekretær *Halvorsen* i Norsk advokatblad 1981 nr. 10 s. 303-305. Videre rettet Den norske Dommerforening i brev av 3. desember 1982 en henvendelse til Justisdepartementet og pekte på, under henvisning til uheldige forhold fra pressens side, at det var behov for en bred utredning av samtlige spørsmål som gjelder forholdet mellom massemedia og domstolene. Brevet er gjengitt i Medlemsblad for Den norske Dommerforening nr. 4, Oslo 1982, s. 80-83.

186. Av forslagene nevnes at det er anmodet om at domstolene utmåler høyere oppreisningsbeløp, at det innføres en generell fakultativ adgang for domstolene til å nedlegge referatforbud fra rettsforhandlingene i injuriersaker og at fornærmedes stilling i injurieprosessen styrkes ved å utvide rammen for fri sakførsel i injuriersaker hvor saksøkte er et massemedium. Det blir pekt på at det i dag i de fleste tilfeller foreligger en påtagelig mangel på balanse mellom en avis og dens offer når det gjelder å sette inn økonomiske ressurser i en injuriersak, se *Bratholm i Lov og Frihet* s. 78 og *Mæland* s. 474-480.

om å oppheve adgangen til privat straffesak" i kapittel 7 nedenfor. Mindretallet fremmer ikke noe eget lovforslag.

5.2 MORTIFIKASJON

5.2.1 Bør mortifikasjonsinstituttet oppheves?

Norsk Redaktørforening har i punkt 5, foreslått mortifikasjonsinstituttet opphevet. Redaktørforeningen fremholder at det oppstilles for strenge beviskrav mht. beskyldningens sannhet og at mortifikasjonsinstituttet sjeldent benyttes alene, idet fornærmede normalt også fremmer krav om erstatning og oppreisning. Dessuten fremheves det at mortifikasjonspåstanden kan endres eller utvides under den skriftlige saksforberedelsen, noe som bidrar til å komplisere saksøktes forsvar. Videre anføres det at påstand om mortifikasjon medfører at saken må gå i straffeprosessens former, noe som bidrar til en prosessuell komplisering av saken. Det anføres også at mortifikasjon er et institutt som er ukjent utenfor Island, Danmark og Norge.

Straffelovrådet har som nevnt delt seg mht. dette spørsmål. Et mindretall, *Gussgard og Lorentzen*, vil oppheve mortifikasjonsinstituttet, mens Straffelovrådets flertall, *Myhrer, Bergsland og Mæland*, mener at mortifikasjon er et innarbeidet institutt som har funnet sin naturlige plass i norsk ærekrenkelsesrett.

Flertallet vil fremheve at mortifikasjonsinstituttet senest ble vurdert på bakgrunn av en betenkning avgitt av høyesterettsdommerne *Trygve Bendiksbj og Axel Heiberg* i 1956,¹⁸⁷ og en etterfølgende utredning av Straffelovrådet avgitt i 1960.

Bendiksbj og Heibergs mandat var begrenset til å vurdere: «mortifikasjon av rettspliktige og dermed beslektede utsagn».¹⁸⁸ I innstillingen peker *Bendiksbj og Heiberg* på det forhold at selv om mortifikasjon er ment å være et nøytralt reaksjonsmiddel, oppleves det i faktisk henseende som et onde for saksøkte, og de tilrår enkelte begrensninger i mortifikasjonsadgangen for rettspliktige uttalelser innen *rettspleien*. De ville derimot ikke gå så langt som å tilrå begrensninger i mortifikasjonsadgangen for rettspliktige uttalelser fra offentlige tjenestemenn generelt, idet de mente at det fortsatt burde være mortifikasjonsadgang i disse tilfellene.¹⁸⁹

Etter at betenkningen fra *Bendiksbj og Heiberg* forelå, ble mortifikasjonsinstituttet vurdert av Straffelovrådet. Straffelovrådet var enig med *Bendiksbj og Heiberg* i at mortifikasjonsadgangen burde begrenses ved pliktmessige uttalelser i rettspleien, og rådet tilrårde også begrensninger i mortifikasjonsadgangen for pliktmessige utsagn fra offentlige tjenestemenn. Straffelovrådet reiste i sin innstilling samtidig også spørsmål om mortifikasjonsinstituttet burde oppheves. Dette ble imidlertid avvist av rådet, Justisdepartementet og senere også av Stortingets justiskomite.¹⁹⁰ Straffelovrådets begrunnelse den gang hitsettes i sin helhet:

«Bør adgangen til mortifikasjon helt oppheves?»

Når man opptar til overveielse spørsmålet om hvorvidt adgangen til mortifikasjon av pliktmessige uttalelser m.v. bør begrenses, er det naturlig også å ta standpunkt til om det er grunn til å beholde adgangen til mortifikasjon i det hele tatt, eller om mortifikasjonsinstituttet helt bør oppheves. Dette spørsmål kan det være så

187. Betenkningen av *Bendiksbj og Heiberg* er inntatt i SRI 1960 s. 33 flg.

188. Se SRI 1960 s. 33.

189. SRI 1960 s. 44-46.

190. Se SRI 1960 særlig s. 14-17, Ot.prp. nr. 49 (1962-63) s. 6 første spalte og Innst. O XIX (1963-64) s. 3-4.

meget mere rimelig å reise som Norge og Danmark er de eneste land som vites å praktisere mortifikasjon av ærekrenkende beskyldninger.

Det ville imidlertid være forhastet herav å slutte at adgangen til mortifikasjon er en overflødig eller mindre godt begrunnet del av vår injurielovgivning. Når man skal vurdere om mortifikasjonsinstituttet er på sin plass i et lands lovgivning, må man se spørsmålet i sammenheng med landets lovgivning og rettspraksis i injuriersaker i det hele tatt. Både disse lovregler og – ikke minst – rettspraksis i de forskjellige land viser i flere retninger betydelige avvikelser fra de tilsvarende forhold i Norge, således både med hensyn til adgangen til å føre sannhetsbevis, anvendelse av straff og ileggelse av erstatning for ærekrenkende uttalelser. Også rettergangsreglene for behandlingen av slike saker spiller her inn. Hvert land har i tidens løp utviklet sitt eget reaksjonssystem og sin egen rettspraksis for injuriersaker. Denne utvikling har sammenheng med rettstradisjonene i det hele tatt i vedkommende land, og er nok også influert av folkets særegne lynne og tilvante forestillinger.

Injurielovgivningen i forskjellige fremmede land er det gitt en oversikt over i tillegg til høyesterettsdommerne Bendiksby og Heibergs betenkning side 52-56. Det kunne ligge særlig nær for oss å sammenligne vår lovgivning med rettsreglene i Sverige som er vårt nærmeste naboland og hvor samfunnsforholdene i mange retninger har likhetspunkter. Man har der aldri praktisert mortifikasjon av ærekrenkelser. Det er imidlertid å merke at Norge og Sverige i det store og hele har temmelig forskjellige rettstradisjoner, og ikke minst gjelder dette på injurielovgivningens område. Et karakteristisk trekk ved den svenske injurielovgivning har hittil vært den meget begrensede adgang til å føre sannhetsbevis og den virkning dette har hatt for praksis, nemlig at det relativt sjelden reises saker om ærekrenkelser, da den fornærmede på grunn av bevisreglene har liten mulighet for å kunne få noen egentlig oppreisning. Videre må lovgivningen om ærekrenkelser i trykt skrift sees i sammenheng med de særegne regler for «tryckfrihetsmål».

Den svenske Straffrättskommitte har i sitt «Förslag till brottsbalk» av 1953 også gitt utkast til nye regler om ærekrenkelser. Den foreslår her en betydelig utvidelse av adgangen til å føre sannhetsbevis, men går ikke inn på noen nærmere drøftelse av spørsmålet om mortifikasjon. Den sier herom, side 191:

«Det kunde övervägas att för de fall där utredning vinnas att beskyllningen var ogrundad införa en bestämmelse att domstol skulle på yrkande av den beskyllde kunna förklara beskyllningen «död och maktlös», s.k. mortifikation. En dylik bestämmelse, som skulle vara tillämplig även i fall där de subjektiva förutsättningarna för straffbarhet ej vore uppfyllda, finnes i såväll dansk som norsk lag. I tryckfrihetsmål kunde det vara av värde att en sådan fråga underställdes juryns bedömande. Eftersom i regel själva domsmotiveringen i mål om förtal torde bliva tillräcklig för att bereda den förnärmade upprättelse i nu avsedda fall och då mortifikationsinstitutet saknar tradition i svensk rätt, har i förslaget dock icke upptagits någon bestämmelse av antytt slag.»

Mens mortifikasjonen således savner tradisjon i svensk rett, er det i Norge i utpreget grad ved rettstradisjonen at mortifikasjonsinstituttet har utviklet seg og at reglene har festnet seg. Det må sies at både før og etter straffeloven av 1902 har adgangen til mortifikasjon vært betraktet som et nærmest selvfølgelig ledd i injurielovgivningen. Det fortjener en særlig oppmerksomhet at det nettopp er gjennom rettspraksis at reglene om mortifikasjon har utviklet seg, uten inngrep av lovgivningen, som et utslag av hva man har funnet å være en rimelig og hensiktsmessig løsning for å tilfredsstille det behov som den fornærmede har for såvidt mulig å avverge skadevirkningen av en ubeføyet beskyldning. Bestemmelsene om mortifikasjon i straffeloven av 1902 var iallfall i det vesentlige bare en stadfestelse av den rettspraksis som hadde utviklet seg gjennom et meget langt tidsrom.

Adgangen til mortifikasjon må man anta har hatt innvirkning på bruken av andre reaksjonsformer, såsom straff og erstatning. Om man opphevet mortifikasjonsinstituttet, måtte man samtidig ha for øye om det behov som dette institutt dekker, ville bli tilfredsstillende fylt på annen måte. Det må i så måte merkes at straff – bøter eller fengsel – blir forholdsvis lite brukt i injuriersaker hos oss. Loven gir adgang til å fritta for straff den som har uttalt seg i aktsom god tro, og det synes i rettspraksis å være en tilbøyelighet til å anvende disse regler og i stedet bruke mortifikasjon som en tilstrekkelig reaksjon.

Det er således vanskelig å oppnå domfellelse til straff eller erstatning og på denne måte skaffe den fornærmede oppreisning. Ved lovendringen i 1939 ble riktignok adgangen til å gjøre ansvar gjeldende utvidet når injurianten ikke har vært pliktig eller nødsaget til å uttale seg og heller ikke har uttalt seg til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv. I så fall kan han nå idømmes straff og erstatning også om han har vært i aktsom god tro, selv om ikke beskyldningen er fremsatt offentlig. Men det synes ikke som dette har hatt nevneverdig innvirkning på rettspraksis. I svært mange tilfelle vil det jo kunne sies at injurianten har uttalt seg til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv, og da er det ikke adgang til - og ville også oftest være lite rimelig – å ilegge ham straff eller erstatning, såfremt han ikke har vist mangel på tilbørlig aktsomhet. Allermest i slike tilfelle er det grunn til å ha andre midler til å skaffe den fornærmede oppreisning, så han ikke skal påføres skade på sitt gode navn og rykte med de forskjelligartede følger dette kan ha. Mortifikasjon frembyr seg her som et nærliggende og formålstjenlig middel til såvidt mulig å oppnå dette.

Det kan også nevnes at i ærekrenkelsessaker som behandles for lagmannsrett, gir lagretten sitt svar på skyldspørsmålet ved et nakent ja eller nei på det stillede spørsmål. Blir svaret nei, kan man ikke av avgjørelsen se om tiltalte (saksøkte) er frifunnet fordi sannheten av ærekrenkelsen er funnet bevist eller av andre grunner. Man kan derfor her ikke anføre at domsmotiveringen er egnet til å gi den fornærmede oppreisning (jfr. den svenske Straffrättskommitténs uttalelse som er sitert foran). Man bør heller ikke overvurdere betydningen av de uttalelser som retten gir i premissene. Det er en begrenset krets av personer som gjør seg kjent med dommens premisser. For de fleste vil det avgjørende være hva konklusjonen går ut på.

Visstnok kan det sies at den fornærmede ikke alltid vil oppnå en fullstendig oppreisning ved mortifikasjon, særlig når det – som hos oss – er injurianten som har bevisbyrden for sannheten av beskyldningen. Men dette synes ikke å være noen vesentlig innvending mot mortifikasjonsinstituttet – ja, neppe noen begrunnet innvending i det hele tatt. Om den fornærmede ikke alltid oppnår full oppreisning for sitt omdømme, så får han da iallfall noen. Og i svært mange tilfelle vil mortifikasjon være den beste form for oppreisning som den fornærmede kan få. Den offentlige konstatering ved dom av at beskyldningen kjennes død og maktesløs, tjener både til å avbøte den krenkelse av æresfølelsen som beskyldningen har påført den fornærmede, og til å motvirke den skade på hans omdømme som han er påført. Dette gjelder særlig i de tilfelle hvor straff eller erstatning ikke blir idømt, men har også betydning ved domfellelse, fordi det ved mortifikasjonen blir uttrykkelig tilkjennegitt i domsslutningen at beskyldningen har vært ubeføyet.

På den annen side må man naturligvis også ta hensyn til de virkninger en mortifikasjon har for den som har fremsatt beskyldningen. Det må da først og fremst presiseres at mortifikasjonen ikke har til formål å påføre ham noe «onde». Den har således ikke karakter av noen form for straff. Den er ikke engang ment å inneholde noen bebreidelse overfor injurianten eller å ha skadelige virkninger for hans omdømme. Den er i det hele tatt ikke rettet mot ham, men er bare en konstatering av at sannheten av beskyldningen ikke er bevist.

Høyesterettsdommerne Bendiksbj og Heiberg har i sin betenkning side 51 fremholdt at «mortifikasjonen – på lignende måte som straffen – er et onde for

den mortifikasjonen er rettet mot», jfr. også bemerkningene i betenkningen side 34-35 og uttalelser under voteringen i høyesterettssaken i Rt. 1955 side 143 og 145-146.

Straffelovrådet skal bemerke at selv om det er en stor forskjell på straff og mortifikasjon, vil likevel en mortifikasjonsdom regelmessig føles som et «onde» for den som har fremsatt beskyldningen og derfor er saksøkt eller tiltalt i injurieresaken. Det er gjerne et ubehag forbundet med å ha «tapt» en sak, og han risikerer at flere eller færre mennesker vil oppfatte forholdet slik at det i større eller mindre grad kan bebreides ham at han har fremkommet med en uholdbar ærekrenkelse, ja, kanskje også at han har «fart med slarv» – alt etter beskyldningens art og forholdene omkring saken. Dessuten vil saken regelmessig påføre ham utgifter.

Høyesterettsdommerne Bendiksbjerg og Heiberg har i sin betenkning side 35 ff. fremholdt angående rettspliktige uttalelser at det må skje en avveining og vurdering av hvilke hensyn bør veie tyngst, enten hensynet til den fornærmedes interesse i å oppnå oppreisning for en presumptivt ubeføyet ærekrenkelse, eller hensynet til at injurianten ikke skal påføres tap eller ubehag som følge av at han i god tro har fremsatt en beskyldning. Straffelovrådet er også av den oppfatning at når det gjelder rettspliktige uttalelser vil hensynet til injurianten regelmessig ha en særlig vekt. Man vil i et senere avsnitt komme tilbake til spørsmålet om begrensninger i adgangen til mortifikasjon av uttalelser av denne art.

For andre ærekrenkende beskyldninger kan det ikke være tvilsomt at det er hensynet til den fornærmedes interesser som må tillegges den største vekt. Hensynet til injurianten vil her være tilstrekkelig tilgodesett ved at han er fritatt for straff når han har uttalt seg til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv og har vist tilbørlig aktsomhet. Derimot vil hensynet til den fornærmede være dårlig varetatt ved at injurianten kan idømmes straff i de tilfelle da bestemmelsene i § 249 ikke medfører straffrihet. Det fortjener i denne forbindelse å bemerkes at bestemmelsene om straffrihet i praksis kan tøyes ganske langt. Og selv om injurianten er i den stilling at han har uttalt seg til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv og har vist tilbørlig aktsomhet, er det dog han som er kommet i skade for å ha krenket en annens ære, og det er derfor ikke urimelig at det er han som bør ha risikoen for at den beskyldning han har fremsatt, ikke kan bevises å være sann. Om han ikke kan idømmes straff, vil det derfor sjelden fortone seg som urimelig at hans ærekrenkende beskyldning blir mortifisert når dens sannhet ikke bevises. Skulle det ikke være adgang hertil, ville det kunne medføre at beskyldningen påførte den fornærmede en skade og en krenkelse som var betydelig større enn det tap og det ubehag som en mortifikasjon ville medføre for injurianten.

Det har vært anført at adgangen til mortifikasjon betyr et inngrep i den alminnelige ytringsfrihet. Det kan imidlertid ikke med noen rimelighet hevdes at det er et uberettiget inngrep i ytringsfriheten at en ærekrenkende beskyldning kan kreves mortifisert ved dom når sannheten av beskyldningen ikke kan bevises.

Straffelovrådet er derfor av den oppfatning at mortifikasjonsinstituttet bør beholdes som et ledd i vår injurielovgivning, om enn med visse begrensninger. Mortifikasjon er et praktisk og adekvat uttrykk for den oppreisning som det er mulig å gi den fornærmede og som det også er rimelig å gi ham, selv om man tar i betraktning injuriantens berettigede interesser. Blir injurianten idømt straff og/eller erstatning, har han ingen grunn til å motsette seg at retten uttrykkelig også uttaler i domsslutningen at beskyldningene kjennes døde og maktesløse. Blir han ikke idømt straff eller erstatning, er hensynet til å kunne skaffe den fornærmede oppreisning på annen måte særlig tungtveiende og vil som foran nevnt i alminnelighet overskygge de hensyn man skylder å ta til den som har fremsatt ærekrenkelsen. Rådet mener også at det er grunn til å legge betydelig vekt på at mortifikasjonsinstituttet har dype røtter i vår rettstradisjon og er blitt et tilvant og betydningsfullt ledd i vår rettsprak-

sis. Det ville dessuten være vanskelig å ha oversikt over virkningene av at det ble opphevet.

En begrensning i adgangen til å kreve mortifikasjon vil Straffelovrådet dog foreslå når den fremsatte beskyldning før hovedforhandlingen er tilbakekalt på en måte som retten finner tilfredsstillende for den fornærmede, se nedenfor side 25-26 og lovutkastets § 253 nr. 2. For rettspliktige uttalelser o.l. foreslår man innført begrensninger som vil bli omtalt i følgende avsnitt.» SRI 1960 s. 14-17.

Straffelovrådets flertall kan i dag i det vesentlige tiltre den begrunnelsen som ble gitt forrige gang spørsmålet ble vurdert.

Rådets flertall bemerker at mortifikasjonsinstituttet hos oss utgjør et viktig element i det regelverket som ivaretar vernet om den personlige ære. I de fleste tilfeller hvor det blir reist injuriersak, benytter saksøker seg av instituttet. I ca. 75% av de om lag 60 saker som er gjengitt i Norsk Retstidende for perioden 1959-94 er det tatt med mortifikasjonskrav. Kravet fremmes naturligvis i så mange saker fordi saksøker ser seg tjent med det selv om det kan bidra til en viss komplisering av saken. I de fleste tilfeller fremmes mortifikasjonskrav sammen med krav om erstatning/oppreisning,¹⁹¹ ofte også sammen med straffekrav,¹⁹² noen få ganger sammen med straffekrav alene,¹⁹³ og noen ganger som rene mortifikasjonssaker.¹⁹⁴ I flere av de sistnevnte saker synes mortifikasjon også å være det eneste anvendelige reaksjonsmiddel.¹⁹⁵ I materialet fra den nevnte periode foreligger noen få injuriersaker hvor det alene blir fremmet straffekrav,¹⁹⁶ og også noen injuriersaker som fremmes som sivile søksmål med krav om erstatning og oppreisning.¹⁹⁷

Opphevelse av mortifikasjonsinstituttet vil innebære en svekkelse av personvernet i norsk rett. Vilkårene for å vinne frem i en mortifikasjonssak er nemlig lempeligere enn hva som gjelder ved krav om erstatning/oppreisning, idet mortifikasjon oppnås uten hensyn til om injurianten kan bebreides. For å oppnå mortifikasjon er det tilstrekkelig 1) at det foreligger en ærekrenkende beskyldning som har de objektive merker som angis i strl. § 247, 2) at det er adgang til å føre sannhetsbevis og 3) at sannhetsbevis ikke blir ført. Det er således ikke noe vilkår at øvrige objektive eller subjektive betingelser for å straffe ærekrenkeren foreligger. I visse tilfeller vil imidlertid også hensynet til ytringsfriheten være til hinder for mortifikasjon,¹⁹⁸ men vesentlig er at mortifikasjonsdom kan gis selv om ærekrenkeren ifølge straffelovens § 249 nr. 3 er straffri fordi han «har vært pliktig eller nødsaget til å uttale sig» eller «har uttalt sig til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv», se dokumentasjonen nedenfor.

191.Rt. 1976 s. 1055, 1977 s. 136, 1978 s. 499, 1978 s. 590, 1978 s. 1498, 1979 s. 727, 1989 s. 759, 1990 s. 173, 1990 s. 921, 1990 s. 1250, 1991 s. 1043, 1993 s. 537, 1994 s. 98 og 1994 s. 518.

192.Jfr. Rt. 1965 s. 973, 1968 s. 826, 1970 s. 1087, 1971 s. 52, 1971 s. 325, 1971 s. 494, 1971 s. 604, 1971 s. 1389, 1974 s. 1397, 1977 s. 849, 1978 s. 725, 1979 s. 807, 1979 s. 1606, 1983 s. 499, 1984 s. 1160, 1985 s. 1421, 1987 s. 1058, 1988 s. 109, 1988 s. 490, 1988 s. 1398, 1989 s. 773, 1990 s. 257, 1992 s. 587, 1992 s. 625, 1994 s. 50 og 1994 s. 506.

193.Jfr. Rt. 1978 s. 1454 og 1987 s. 1529.

194.Jfr. Rt. 1959 s. 224, 1961 s. 62, 1963 s. 430, 1970 s. 369, 1986 s. 1395 og 1994 s. 407.

195.Se f.eks. Rt. 1961 s. 62, 1963 s. 430 og 1986 s. 1395.

196.Se Rt. 1967 s. 129, 1967 s. 906, 1968 s. 653 og 1972 s. 1347. De fleste av disse er offentlige straffesaker.

197.Se Rt. 1968 s. 499, 1987 s. 764, 1987 s. 1109, 1992 s. 854, 1994 s. 174 og 1994 s. 348.

198.Se "*Vilkårene for mortifikasjon*" i kapittel 3.4.3 og *Mæland* s. 66 og 257 med henvisninger til bl.a. *Mæland* s. 356-382. Straffelovrådet i 1960 var mer reservert mht. å akseptere hensynet til ytringsfriheten som hinder for mortifikasjon, se SRI 1960 s. 16 andre spalte gjengitt ovenfor.

Vilkårene for straffansvar og erstatningsansvar ved ærekrenkelseser er stort sett sammenfallende.¹⁹⁹ Avgjørende blir normalt også ved erstatning om ytreren kan gå fri ansvar etter § 249 nr. 3.²⁰⁰ Lovens system innebærer derfor at saksøker kan gis medhold i mortifikasjon, selv om ytreren frifinnes, det være seg for krav om straff eller erstatning/oppreisning. Rett nok har culpaparegen i strl. § 249 nr. 3 blitt tolket strengere vis à vis massemedia enn hva Straffelovrådet i 1960 la til grunn, slik at oppreisning i dag blir tilkjent oftere. Det gjelder imidlertid fortsatt et *culpapakrav* ved straff og erstatning.²⁰¹ Et slik krav gjelder ikke ved mortifikasjon - på dette området er ansvaret *objektivt*. Dette henger sammen med at mortifikasjon etter loven ikke er straff og at reaksjonen heller ikke er ment å være noen forføyning til skade for ærekrenkeren slik som erstatning/oppreisning. Mortifikasjon er bare en domstols formelle konstatering av at det ikke er ført bevis for sannheten av en ærekrenkende beskyldning i et tilfelle hvor injurianten har vært gitt anledning til å føre bevis for sin påstand. Meningen med mortifikasjon er å gi et middel til å gjenopprette æren for den fornærmede.

Mindretallet fremholder nedenfor under i "*Mortifikasjonsinstituttets betydning i praksis for personvernet*" i kapittel 6.3.3 at culpapakravet i strl. § 249 nr. 3 praktiseres «så strengt, at bestemmelsen i dag har mer teoretisk enn praktisk interesse som benådningensbestemmelse.» Senere uttaler mindretallet rett nok også: «Selvfølgelig er det riktig, som påpekt av flertallet, at vilkårene for straff og erstatning/oppreisning og mortifikasjon er forskjellige». Men samtidig tilføyer mindretallet: «Spørsmålet er likevel hvor stor praktisk betydning denne forskjell har i det overveiende antall saker.» Mindretallets beskrivelse av de *rettslige vilkår* synes med dette noe uklar. Flertallet er enig i at culpapakravet i § 249 nr. 3 har blitt tolket strengt vis à vis media, men beskrivelsen av rettsstilstanden overdrives dersom mindretallet i denne delen av dissensen mener å antyde at vilkårene for straff/oppreisning og mortifikasjon for det *praktiske* rettsliv er så godt som sammenfallende.²⁰²

Mindretallets beskrivelse av forholdet mellom straff/oppreisning og mortifikasjon baserer seg imidlertid først og fremst på et postulat om domstolenes praksis. Argumentet går ut på at det i praksis forekommer sjeldent at mortifikasjon vil ha *selvstendig* betydning hensett til at saksøker vil kunne få medhold i krav på straff og oppreisning. Mindretallet illustrerer dette ved å vise til «en gjennomgåelse av

199.Se Rt. 1979 s. 1590 (s. 1596), *Mæland* s. 282-287 og *Andenæs/Bratholm* s. 234

200.Det fremgår av vilkårene for å bli tilkjent oppreisning at dommeren har et fakultativt skjønn, og det kan således forekomme at ytreren har opptrådt uaktsomt uten at oppreisning tilkjennes, se f.eks. Oslo byretts dom av 17. november 1994 (saksnr. 94-01722 A/60).

201.Se *Mæland* s. 213-221 om innholdet av culpapakravet, hvor *Mæland* s. 220 oppsummerer: «I teorien er det generelt fremholdt at det i strl. § 249 nr. 3 dreier seg om en streng aktsomhetsnorm. Spesielt Aftenposten-saken Rt. 1971 s. 325 støtter en slik oppfatning hva angår kravet til journalisters undersøkelsesplikt. Men som påvist ovenfor må det understrekes at kravene til aktsomhet må avpasses etter hvilken yringsprivilegert situasjon som foreligger. Det kan etter mitt skjønn neppe stilles opp en alminnelig regel om at det ved tolkingen av § 249 nr. 3 skal gjelde spesielt strenge aktsomhetskrav. Ved aktsomhetsvurderingen må tas hensyn til at også yringsfriheten får rimelige vilkår. Det bør også tillegges en viss vekt at fornærmede normalt vil få oppreisning gjennom mortifikasjon av beskyldningene, selv om gjerningsmannen innrømmes straffrihet iht. § 249 nr. 3.»

202.Om forskjellen mellom straff/oppreisning og mortifikasjon, se *Skeie* s. 419 og 423, *Skeie II* s. 183, *Urbye* s. 196, *Kjerschow* s. 628, *Andenæs 1971* s. 152 som illustrerer problemstillingen med henvisning til Rt. 1912 s. 478, *Mæland* s. 252 og *Andenæs/Bratholm* s. 221-222. Flertallet viser også til lovens system, se strl. § 253 nr. 1 som inneholder grunnvilkårene for mortifikasjon, sammenhold også § 253 nr. 4 med § 253 nr. 3, og lovens forarbeider, jfr. SRI 1960 s. 13, s. 16, s. 19 og s. 34 første spalte, Ot.prp. nr. 49 (1962-63) s. 8 og Innst. O. XIX (1963-64) s. 2.

Lovdata» av høyesterettspraksis etter 1950, og at dette lovdatasøket viste at spørsmålet bare har vært oppe for Høyesterett i én sak i avledet form.

Etter flertallets syn gir denne beskrivelsen ikke et riktig bilde av den betydning mortifikasjonen har i rettspraksis. Kildematerialet i Lovdata er meget utilstrekkelig. Skal vi få et realistisk bilde av praksis, må vi undersøke praksis mer dyptgående. Og hensett til de rettsmiddelreglene som gjelder,²⁰³ må særlig underrettspraksis undersøkes. Flertallet har dog ikke sett seg tid til å foreta noen systematisk gjennomgang av norsk underrettspraksis, men flertallet har gjennomgått de dommer som finnes trykt i Norsk Retstidende etter 1950. Flertallet har i tillegg gjennomgått et utvalg på 73 underrettsdommer vedrørende media de siste år som er oversendt Straffelovrådet fra Institutt for Journalistikk, Fredrikstad.

Denne undersøkelsen ga følgende funn:

Når det gjelder forholdet mellom *straffekrav og mortifikasjon* vises til Rt. 1955 s. 137 (Høyesterett i plenum – talsmann for flertallet) s. 139:

«Fra [A's] side er det gjort gjeldende at man må forstå straffelovens § 253 – på samme måte som straffebestemmelsene i loven – med den selvfølgerlige begrensning at uttalelsen objektivt sett må være rettsstridig for at den skal kunne kreves mortifisert. Heri legger han bl.a. at det ikke kan gis dom for mortifikasjon overfor et vitne som har avgitt en pliktig uttalelse innenfor sakens ramme, og som har vist tilbørlig aktsomhet. Jeg er ikke enig i denne betraktning. Resonnementet må så vidt jeg forstår føre til at de objektive betingelser for straff og for mortifikasjon skulle falle sammen. Men dette er åpenbart ikke lovens standpunkt. Mortifikasjon er ikke straff, og de særlige grunner som kan gjøre en ærekrenkende beskyldning straffri – jfr. straffelovens "*Gjeldende rett*" i kap. 3 og især dens § 249 nr. 3 – kan ikke få anvendelse når det gjelder mortifikasjon. ...»

Det vises også til Rt. 1970 s. 1087 (s. 1090) hvor det uttales:

«... Heller ikke har det i forbindelse med spørsmålet om mortifikasjon noen betydning at NTB har vist forsiktighet ved på forhånd å forelegge innholdet av meldingen for Riksrevisjonens sjef. De momenter som her er nevnt kommer i tilfelle først inn ved avgjørelsen av kravene om straff, erstatning og oppreisning som ikke foreligger til behandling i denne omgang.»

For forholdet mellom straff og mortifikasjon vises det også til Rt. 1968 s. 826 (herredsrettens dom inntatt s. 833-838), Rt. 1974 s. 1397 (herredsretten) og Oslo byretts dom av 13. april 1994 (saksnr. 90-3216 A/21) s. 13. I disse saker frifinnes saksøkte for straff, men det blir gitt dom for mortifikasjon. Se for øvrig uttalelser i Rt. 1994 s. 506 (s. 515).

I mange ærekrenkelsessaker kombineres mortifikasjonskrav med erstatning/ oppreisning. Spesielt vedrørende forholdet mellom *mortifikasjon og oppreisning/erstatning* foreligger det flere dommer de siste ti-år som illustrerer at saksøker kan vinne frem med krav om mortifikasjon uten å bli tilkjent oppreisning/erstatning (enten fordi det ikke foreligger culpøs handling eller fordi erstatning avvises under henvisning til det fakultative skjønn i skl. § 3-6), se f.eks. Rt. 1971 s. 494 (herredsrettens dom – se domsslutningen inntatt i Rt. 1971 s. 494 (s. 495)), Rt. 1974 s. 1397 (herredsretten – ikke forsettlig og/eller culpøst), Rt. 1978 s. 590 (byrettens dom inntatt i Rt. 1978 s. 590 (s. 601-602) – fakultativt skjønn), Rt. 1978 s. 1498 (byrettens dom inntatt i Rt. 1978 s. 1498 (s. 1506) – fakultativt skjønn), Rt. 1989 s. 759 (se

203. Illustrasjonsmaterialet fremgår her hovedsaklig av underrettspraksis, noe som har sammenheng med rettsmiddelssystemet og bruken av rettsmidler i mortifikasjonssaker. Rettsmiddel mot mortifikasjon har til nå vært den straffeprosessuelle anke til Høyesterett, mens rettsmidlet mot oppreisning er sivilrettslig anke til lagmannsretten, jfr. strpl. § 434 andre ledd og § 435.

forutgående dom fra Senja herredsrett av 12. april 1989 (saksnr. 80/1988) s. 11 – fakultativt skjønn), Oslo byretts dom av 7. januar 1994 (saksnr. 92-01380) s. 18 (fakultativt skjønn), Oslo byretts dom av 13. april 1992 (saksnr. 90-3216 A/21) s. 13 (ikke culpøst) og Rana herredsretts dom av 10. januar 1994 (saksnr. 90-00044M) s. 15-16 (fakultativt skjønn). Se også Oslo byretts dom av 17. november 1994 (saksnr. 94-01722 A/60) som alene illustrerer at oppreisning ikke ble gitt selv om grunnvilkårene om skyld i skl. § 3-6 var til stede.

Flertallet finner også grunn til å påpeke at det blant de ærekrenkelsessaker som har vært fremmet som rene sivile søksmål, forekommer flere ganger at saksøkte frifinnes under henvisning til at vilkårene i strl. § 249 nr. 3 er oppfylt eller at saksøkte ikke har opptrådt uaktsomt, jfr. Stavanger byretts dom av 13. februar 1990 (saksnr. 440/89 AIV) s. 26-27 (ikke culpøst), Bergen byretts dom av 20. desember 1991 (saksnr. 91-22) s. 60 (ikke culpøst), Oslo byretts dom av 30. januar 1992 (saksnr. 90-00523 A/11) s. 48-49 (ikke culpøst) og Oslo byretts dom av 7. mars 1994 (saksnr. 92-01822 A/45) s. 16-19 (ikke culpøst). I slike tilfeller kunne det blitt gitt dom for mortifikasjon dersom saksøker hadde fremmet slikt krav.²⁰⁴

På bakgrunn av ovenstående må rådets flertall si seg uenig når mindretallet fremhever «... at en avvikling av mortifikasjonsinstituttet [ikke] innebærer noen egentlig svekkelse av personvernet. ...» Hensett til den omfattende bruk av mortifikasjon som finner sted i norsk ærekrenkelsesrett,²⁰⁵ og også hensett til at vilkårene for oppnå mortifikasjon er lempeligere enn vilkårene for å få tilkjent erstatning, er rådets flertall svært uenig i mindretallets vurdering.

Nå har mortifikasjon særlig betydning som æresoppreisning hvor straff eller erstatning ikke blir idømt, men rådets flertall er enig med Straffelovrådet i 1960 som den gang fremholdt at også hvor straff eller erstatning idømmes, har mortifikasjon betydning «... fordi det ved mortifikasjonen blir uttrykkelig tilkjennegitt i domsslutningen at beskyldningen har vært ubeføyet.»²⁰⁶

I oversendelsen fra Norsk Redaktørforening blir det vist til at mortifikasjon er et reaksjonsmiddel som er ukjent utenfor Norge, Danmark og Island, hvilket skulle tilsi at man kan klare seg foruten. Flertallet er enig med Redaktørforeningen i at vernet om æren meget vel kan skje ved andre reaksjonsformer enn mortifikasjon. Men rådets flertall antar på samme måte som Straffelovrådet i 1960 at det på dette området er viktig å vurdere reaksjonssystemet i en helhet, hvor det bør tas hensyn til retts-tradisjonen.

Forslagene fra Norsk Redaktørforening og rådets mindretall, går ut på *både å oppheve adgangen til private straffesaker og mortifikasjon*. Realiteten i disse forslag vil være at fornærmede i praksis kun vil stå tilbake med erstatnings- og oppreisningskrav. Dette vil i så fall innebære en omlegging av reguleringen av ærekrenkelser til ordningen i angelsaksisk rett. Den tradisjon som gjennom årene har blitt utviklet i ærekrenkelsesretten i angelsaksisk rett, er imidlertid annerledes enn vår. Angelsaksisk rett er bygget opp av til dels kompliserte regler med vilkår for ulike former for erstatning (special damages, general damages og punitive damages)

204. Det er ytterligere 2 eksempler fra det utvalg av underrettsdommer som flertallet har gjennomgått, på at injurianten frifinnes for ethvert krav på bakgrunn av domstolenes fakultative skjønn ved spørsmålet om å tilkjenne erstatning/oppreisning, se Oslo byretts dom av 23. januar 1991 saksnr. 232/90-12 og Gulating lagmannsretts dom av 21. mars 1991 saksnr. 22/1990. Dommene ble imidlertid endret i Høyesterett, se Rt. 1992 s. 854 og 1994 s. 174. Flertallet nevner også at utvalget av 73 saker også inneholder dom av Senja herredsrett av 12. april 1989 (saksnr. 80/1988) gjengitt i Rt. 1989 s. 759 og Stavanger byretts dom av 20. april 1989 gjengitt i Rt. 1990 s. 257.

205. Se ovenfor under note 8 -11.

206. Se SRI 1960 s. 16 første spalte gjengitt ovenfor.

avhengig av injuriens karakter.²⁰⁷ Straffelovrådets flertall vil påpeke at reguleringen av injurier i angelsaksisk rett ikke er mindre komplisert enn den regulering rådets flertall tilrår – tvert om. Videre nevner flertallet at reglene gir fornærmede *rettskrav* på erstatning, og i praksis utmåles det til tider svært høye erstatningsbeløp. Etter norsk rett har den fornærmede ved en uaktsom ærekrenkelse ikke et absolutt krav på økonomisk oppreisning. En eventuell tilkjenning av oppreisning er fakultativ. Utmålingen beror på et diskresjonært skjønn fra domstolens side, og man har i Norge tradisjonelt kunnet opprettholde et lavere erstatningsnivå enn de land som bygger på angelsaksisk rett. Mortifikasjonsinstituttet har neppe vært uten betydning når det gjelder disse forhold. Rett nok har det skjedd en nivåheving av oppreisningsbeløpene de senere år, men erstatningsnivået hos oss kan ikke sammenlignes med de svært høye beløp som undertiden utmåles f.eks. i amerikansk rett. En eventuell opphevelse av reglene om mortifikasjon vil derfor kunne foranledige en vurdering av om man må endre andre sider ved injurielovgivningen etter mønster av angelsaksisk rett, f.eks. slik 1) at fornærmede innrømmes et absolutt krav på økonomisk kompensasjon gjennom oppreisningsinstituttet, 2) at det utarbeides særskilte regler om ytringsprivilegier for på den måten å sikre rettssikkerhet og forutberegnelighet for henholdsvis saksøker og saksøkte,²⁰⁸ 3) at nivået på oppreisningsbeløpene heves ytterligere, og 4) at saksøker tilkjennes erstatning for saksomkostninger også i en del tilfeller hvor det utmåles et symbolsk oppreisningsbeløp. Slike endringer synes nødvendige for å fylle det tomrom som vil oppstå ved fravær av mortifikasjon. Det synes mindre aktuelt hos oss å vurdere behov for i større grad ta i bruk straff ved ærekrenkelser.²⁰⁹

Rådets flertall vil for øvrig nevne at tilkjenning av et symbolsk erstatningsbeløp som mortifikasjonssurrogat slik mindretallet nevner, ikke gir den samme æresoppreisning som en mortifikasjonsdom. Som Straffelovrådet i 1960 påpekte bør man «... ikke overvurdere betydningen av de uttalelser som retten gir i premissene. Det er en begrenset krets av personer som gjør seg kjent med dommens premisser. For de fleste vil det avgjørende være hva konklusjonen går ut på.»²¹⁰ Saksøker vil rett nok ofte kunne kreve innholdet av dommen kunngjort, men også da vil mange feste seg ved domsslutningen. I saker som gjelder privat fremsatte ærekrenkelser, er kunngjøring uaktuelt og i slike saker har også selve domsslutningen ofte stor betydning for fornærmede. I det hele vil flertallet understreke at ærekrenkelsessaker spenner over et vidt spekter hvor mortifikasjon i dag i mange saker fyller et vesentlig behov for den saksøker som først og fremst ønsker en markering om renskelse.

Videre vil rådets flertall fremheve at mortifikasjon hos oss har blitt utviklet gjennom rettspraksis og at det på dette område nå foreligger en lang rettstradisjon, sogar tilbake til middelalderen.²¹¹ Som Straffelovrådet fremholdt i 1960, har adgangen til mortifikasjon «... vært betraktet som et nærmest selvfølgelig ledd i injurielovgivningen. Det fortjener en særlig oppmerksomhet at det nettopp er gjennom rettspraksis at reglene om mortifikasjon har utviklet seg, uten inngrep av lovgivningen, som et utslag av hva man har funnet å være en rimelig og hensiktsmessig

207. Illustrerende er fremstillingen i standardverket *John.C.C.Gatley*, on libel and slander, 8th ed. by *Philip Lewis*, London 1981.

208. Se *Gatley* s. 158-378 hvor ytringsfrihetens grenser trekkes ut fra bestemte regler som til dels har sin parallell i de norske regler om begrensninger i adgangen til mortifikasjon. Sammenlign også med det lovutkastet som flertallet har utarbeidet.

209. Se SRI 1960 s. 15 andre spalte.

210. Se SRI 1960 s. 15-16 gjengitt ovenfor.

211. Se den historiske fremstillingen hos *Skeie* s. 3-201.

løsning for å tilfredsstillere det behov som den fornærmede har for såvidt mulig å avverge skadevirkningen av en ubeføyet beskyldning. ...»²¹²

Dersom man skal avskaffe ordningen bør det kunne anføres tungtveiende argumenter. I denne forbindelse vil rådets flertall spesielt fremheve at det ikke er tilstrekkelig å vise til at kravet til sannhetsbevis praktiseres strengt. At den som har fremsatt en beskyldning bør bære ansvaret for dens sannhet, er velkjent innenfor strafferettspleien. Dersom påtalemyndigheten fremsetter en påstand om at en person har begått en straffbar handling, er det selvsagt at påtalemyndigheten også har bevisbyrden. Straffelovrådets flertall kan ikke se at det er grunnlag for en annen praksis i injuriersaker.²¹³ Det kan innebære en stor belastning å få ærekrenkende beskyldninger mot seg gjennom massemedia. Denne belastningen bør som hovedregel ikke tåles med mindre kjernen i beskyldningen er sann. Rådets flertall mener at strenge krav til sannhetsbevis vil bidra til å styrke den kritiske journalistikk. Journalister vil da være mer påpasselig mht. å ha dekning for at det de skriver er sant. På samme måte som i straffesaker generelt, bør man legge til grunn prinsippet om at enhver er uskyldig inntil det motsatte er bevist. I motsatt fall kan man få en journalistikk som i økende grad blir unøyaktig, misvisende og skandalepreget på bekostning av enkeltpersoners ære.

Flertallet peker også på at mortifikasjonsinstituttet styrker fornærmedes muligheter til å få publisert et dementi, spesielt i de tilfeller hvor det intet er å bebreide injurianten da beskyldningen ble fremsatt, men hvor man f.eks. i ettertid blir klar over at det ikke er grunnlag for beskyldningen. Flertallet viser i den forbindelse til bestemmelsen i strl. § 253 nr. 2 som uttaler at mortifikasjonskravet skal avvises dersom beskyldningen tas tilbake på en måte som retten finner tilfredsstillende for fornærmede. Det er for øvrig i samsvar med god presseskikk at organet på eget initiativ beriktiger uriktige meddelelser når man får kjennskap til feil av betydning.²¹⁴

Straffelovrådets flertall kan ikke se at Redaktørforeningens argument om at en mortifikasjonspåstand kan endres under den skriftlige saksforberedelsen og dermed komplisere prosessen, kan begrunne opphevelse av mortifikasjonsinstituttet. Regelen i strpl. § 273 andre ledd innebærer at bevisførselen om beskyldningens sannhet tas opp med retten forut for hovedforhandlingen. Påberopes det nye bevis under hovedforhandlingen er det adgang til å avskjære disse, se strpl. § 295. Dagens regelverk tilsier at sakens bevistema skal tilrettelegges forut for hovedforhandlingen, og senere endringer i prosessen fra saksøkersiden er ikke alltid kurant, se som eksempel Rt. 1993 s. 1047. Straffelovrådets flertall kan for øvrig ikke se at de problemer som Redaktørforeningen har fremhevet med hensyn til endringer av tvistegjenstand under saksforberedelsen er spesielle ved mortifikasjon. I denne forbindelse bør nevnes at injuriersaker generelt har en tendens til å bli kompliserte. Det er mulig at man vil oppnå en viss forenkling ved en domstols håndtering av den enkelte sak dersom mortifikasjon oppheves, men forenklingen vil neppe være stor. Også når det fremmes krav om erstatning/oppreisning må domstolen ta stilling til de samme problemstillinger som gjelder for mortifikasjon, slik som tolkning av ulike utsagns ærekrenkende karakter og sannhetsbevis, se til illustrasjon Rt. 1994 s. 174 og 1994 s. 348.

212. Se SRI 1960 s. 15.

213. Parallellen til påtalemyndigheten og påtalemyndighetens bevisbyrde må dog underkastes visse reserver vis á vis ytreren ved injurier: Mens det sjelden knytter seg reaksjoner til at påtalemyndigheten ikke oppfyller sin bevisbyrde – se dog muligheten for erstatningsansvar etter straffeprosesslovens kapittel 31, kan altså ytreren i en injuriersak bli møtt med mortifikasjon og erstatning/oppreisning.

214. Se Vær varsom-plakaten art. 4.13 som lyder: «Feilaktige opplysninger skal rettes og eventuelt beklages snarest mulig.»

Men uansett om mortifikasjon som nevnt kan bidra til en viss komplisering av saken, vil rådets flertall fastholde ordningen av hensyn til personvernet.

Selv om man skulle legge til grunn, som fremholdt av Redaktørforeningen, at mortifikasjonsinstituttet sjeldent brukes alene, er dette ikke et avgjørende argument for å oppheve regelsettet. For det første må det antas at mortifikasjonskravet er svært viktig for fornærmede ved mange av de injuriersaker hvor det også er fremmet andre krav. For det andre vil mortifikasjon i noen tilfeller endog være det eneste formål med søksmålet.²¹⁵ Rådets flertall nevner som eksempel tilfeller hvor det fremsettes beskyldninger mot offentlige tjenestemenn, f.eks. om at en navngitt dommer eller polititjenestemann er korrumpert. I slike tilfeller er det normalt langt viktigere for omtalte å få kjent uttalelsen død og maktesløs enn å bli tilkjent erstatning/oppreisning. Andre ganger kan injuriersaken ha en helt annen karakter slik at det er kravet om økonomisk kompensasjon som fremstår som det helt vesentlige. I slike tilfeller vil saksøker gjerne reise erstatnings/oppreisningskrav alene, se f.eks. tilfellet i Rt. 1994 s. 348 (Røvdommen).

Rådets flertall bemerker også at siden det er enklere å få medhold i mortifikasjon enn erstatning/oppreisning, har instituttet kunnet bidra til å styrke fornærmedes stilling i en injurieprosess mht. fordelingen av saksomkostningene. Vinner saksøker frem med mortifikasjonskravet, vil han normalt også få erstattet sine saksomkostninger. Et slikt resultat vil ofte være rimelig. Det er normalt ikke et lett skritt saksøker tar når han går til injuriersøksmål f.eks. mot et presseorgan. Søksmålsterskelen i slike saker ligger vanligvis svært høyt. En injurieprosess innebærer en stor belastning for saksøker fordi prosessen i det vesentlige vil dreie seg om saksøkers forhold og bevisførsel om beskyldningens sannhet. Som regel går slike saker for åpne dører med referatadgang, hvilket ofte innebærer mer negativ omtale for saksøker. Bevisførselen har en tendens til å bli vidløftig, og saksomkostningene blir høye. Hvis det endelig viser seg at bevisene ikke holder, og at sannhetsbevis dermed ikke er ført slik at mortifikasjon skier, har vi sett det slik at det er rimelig at injurianten bør bære sakens omkostninger.²¹⁶

Tenker vi oss derimot den situasjon som mindretallet går inn for – at ærekrenkelsesretten nå kun skal bli regulert gjennom erstatning/oppreisning, risikerer saksøker å måtte erstatte saksøktes saksomkostninger hvis oppreisning ikke blir tilkjent, jfr. tvml. § 172 første ledd, nettopp også i tilfeller hvor det i dag blir gitt dom for mortifikasjon. Reguleringen av saksomkostningsansvaret for slike tilfeller vendes derved om 180 grader. Saksomkostningene i injuriersaker blir som nevnt ofte store, og den rettslige reguleringen av fordelingen av saksomkostningene har derfor stor betydning.²¹⁷ Ovenstående betraktninger illustrerer i det hele at mortifikasjon i dag også fungerer som et «sikkerhetsnett» for saksøker mht. omkostningsansvaret, også i tilfeller hvor det er fremmet andre krav i tillegg til mortifikasjon. Dette er forhold som igjen kan bidra til at saksøkte er mer villig til å inngå forlik under prosessen og beklage når han har fremsatt en beskyldning han ikke har dekning for.

Når det gjelder fordelingen av saksomkostningsansvaret foreslår imidlertid mindretallet innført en særlig saksomkostningsregel som innebærer at dommeren her skal kunne skjønne fritt i injuriersaker. En slik regel vil imidlertid ikke avbøte

215. Ca 10% av de saker som er gjengitt i Norsk Retstidende for perioden 1959-94 er rene mortifikasjonssaker, mens kravet er medtatt i ca 75% av samtlige saker, se foran under notene 8-11.

216. I denne forbindelse må man også ta i betraktning at saksøkte på forhånd kan hindre mortifikasjonssøksmål ved å ta beskyldningen tilbake på en tilfredsstillende måte, jfr. strl. § 253 nr. 2.

217. Spesielt når det gjelder private personers søksmål mot et massemedium er det ofte stor forskjell på de ressurser som kan settes inn i søksmålet. Dessuten vil f.eks. en avis kunne føre utgiftene ved en injuriersak til fradrag i driftsregnskapet, mens den fornærmedes omkostninger normalt ikke vil være fradragsberettiget.

den betydning mortifikasjonen i dag har ved fordelingen av saksomkostningsansvaret. Dertil kommer at en slik «fleksibel» regel vil medføre stor uvisshet mht. domsutfall. Det er riktig at det i lovverket finnes enkelte lignende regler på andre rettsområder, men flertallet vil i den forbindelse fremheve den særlige betydning som saksomkostningene har i injuriersaker, idet advokatenes salærer som nevnt ofte blir svært store på dette området. Det bør her tilstrebes en regulering med føringer som medfører større forutberegnelighet.

Det er fra mindretallets side fremholdt at allmennheten legger noe mer i en mortifikasjonsdom enn hva dommen faktisk innebærer og at man ikke ser grunn til å videreføre en slik misforståelse. Det poeng mindretallet her sikter til, er at en mortifikasjonsdom rent faktisk kun innebærer at det fastslås at sannhetsbevis ikke er ført, mens folk flest legger noe mer i dommen og oppfatter den dit hen at det i dommen fastslås at beskyldningen er usann.

Flertallet vil i denne forbindelse fremheve at det er grunnleggende i vårt samfunn at enhver person som får en anklage mot seg, skal regnes som uskyldig inntil det motsatte er bevist. Dette prinsippet er også nedfelt i de internasjonale menneskerettighetskonvensjonene, se f.eks. EMK artikkel 6 (2) – «Uskyldspresumsjonen». En mortifikasjonsdom og allmennhetens oppfatning av denne kan i denne sammenheng sidestilles med en frifinnelsesdom i en straffesak hvor det i domsslutningen hos oss kun blir uttalt at tiltalte frifinnes. Slik flertallet ser det, er det en god regel at uskyldspresumsjonen styrkes også på området for injurier som ikke bevises.

Mortifikasjon er sammen med oppreisning det viktigste institutt til vern om æren i norsk lovgivning. Hensett til den utvikling med økt personfokusering som man har sett i deler av massemedia de siste tiårene,²¹⁸ er det vanskelig å se hvorfor man nå skal gå inn for en svekkelse av personvernet som en opphevelse av mortifikasjonsinstituttet tilsier. Det er ikke anført argumenter i utredningen fra Norsk Redaktørforening eller av rådets mindretall som på overbevisende måte kan begrunne at søksmålsterskelen ved injurier i massemedia bør heves.²¹⁹ Tvert om må rådets flertall anta at det er behov for en del slike søksmål av hensyn til den samfunnskontroll som bør være til stede vis á vis presse og massemedia.

Fra pressehold har det vært hevdet at det ofte er til dels ressurssterke personer som reiser søksmål mot massemedia. Det er mulig at dette er korrekt, og forholdet er i så fall et indisium på at søksmålsterskelen ved injurier i massemedia allerede i dag ligger svært høyt. De fleste vil kvie seg for å gå til søksmål mot et presseorgan. Men som professor *Johs. Andenæs* har fremholdt:²²⁰

«Den alminnelige borger har grunn til å være takknemlig overfor den som har hatt kraft og styrke til å gå til injuriersak mot pressen, og orket å ta den belastningen som en slik prosess fører med seg. Det skaper trygghet og beskyttelse for alle, fordi det markerer grenser for hva pressen kan skrive.»

218.Jfr. påvisninger herom fra *Andenæs* i «Ordets frihet – ordets ansvar» s. 13-14, 44-45 og 90-91, *Bratholm i Lov og Frihet* s. 67-79, *Hov* i LoR 1983 s. 36, *Apenes* i «Stopp pressen!?» Oslo 1984 s. 137-146, særlig s. 142, *ibid.* *Myhre* s. 147-160 og *Mæland* s. 465 flg. Se også St.meld. nr. 32 (1992-93) s. 37-38, s. 48 og s. 58-63.

219.Heller ikke det utvalg på 73 underrettsdommer i injuriersaker mot massemedia de senere år som er oversendt Straffelovrådet fra Institutt for Journalistikk, Fredrikstad, gir det inntrykk at pressen har dårlige vilkår i Norge. Av dette utvalget endte 35 saker med fullstendig frifinnelse. Se for øvrig også undersøkelsen som er gjengitt i *Mæland* s. 461 som omhandler ærekrenkelsesaker i Oslo byrett i perioden 1970-1981. Utvalget av de nyere underrettsdommene viser dog at i de saker massemedia har blitt dømt til å betale oppreisning, har beløpene gått betydelig opp.

220.Jfr. *Andenæs* i et intervju med Arbeiderbladet. Her sitert fra Samtiden nr. 2, 1979 s. 13-14.

Rådets flertall kan heller ikke se at det forhold at en mortifikasjonsdom kan virke som et onde overfor den som har fremsatt påstanden, tilsier opphevelse av reglene. Mortifikasjon er et *meget mildt* reaksjonsmiddel vis á vis yreren. Rådets flertall vil dog samtidig fremholde at det kan gis eksempler på tilfeller hvor hensynet til yreren tilsier at det ikke bør være adgang for fornærmede til mortifikasjonssøksmål ut over de regler som gjelder om dette i dag. Men som regel må det antas at det vil være et større onde å få uriktige beskyldninger mot seg, enn at den som fremsetter påstanden må avfinne seg med at uttalelsen blir mortifisert. Sistnevnte har også den mulighet å hindre et mortifikasjonssøksmål ved å fremsette et dementi, jfr. strl. § 253 nr. 2.

I mindretallsdissensen blir det spesielt fremholdt at mortifikasjon kan være problematisk av hensyn til ytringsfriheten. Mindretallet viser bl.a. til enkelte høyesterettsdommer og til EMK artikkel 10 og Jersildsaken.

Flertallet er ikke uenig i at der kan forekomme tilfeller hvor det ikke vil være riktig med mortifikasjon av hensyn til ytringsfriheten. Det har ikke vært uenighet i rådet om dette spørsmål. Men etter flertallets syn står mortifikasjon ikke i en særstilling «i negativ forstand» sammenlignet med andre reaksjoner når grensen skal trekkes mot ytringsfriheten, og når nasjonal regulering skal forholde seg til internasjonale forpliktelser slik som EMK og FN-konvensjonen av 1966. Kan hende tvert om, hensett til den milde reaksjon det her dreier seg om vis á vis yreren og hensett til at mortifikasjon fremstår både i form og hensikt som et nøytralt reaksjonsmiddel. EMK artikkel 10 (2) nevner uttrykkelig at det kan være nødvendig å begrense ytringsfriheten av hensyn til personvernet, og etter FN-konvensjonen av 1966 artikkel 17 er vi forpliktet til å ha et vern om andre menneskers ære. Gjeldende injurielovgivning, og domstolenes fortolkning av denne, ses ikke å være i disharmoni med de internasjonale forpliktelser. Dertil kommer at praksis ved Den europeiske menneskerettighetsdomstol selvsagt vil påvirke norske domstolars lovtolkning.²²¹

At saker om mortifikasjon føres i straffeprosessens former, medfører en komplisering av behandlingen, men kan neppe i seg selv begrunne at man opphever regler som det ellers er behov for. Argumentet tilsier alene en overføring til sivilprosessens former, noe flertallet vil anbefale, idet rådets flertall mener at sivilprosessens former er mer hensiktsmessige for en mortifikasjonssak. Et søksmål med krav om mortifikasjon er reelt sett et fastsettelsessøksmål.

5.2.2 Bør man begrense adgangen til å mortifisere myndighetsvedtak og offentlige tjenestemenns pliktmessige uttalelser?

Selv om flertallet ikke finner det riktig å anbefale at mortifikasjonsinstituttet oppheves, kan det være grunn til å lovfeste begrensninger i adgangen til mortifikasjonssøksmål i noen flere tilfeller enn hva som følger av oppregningen i strl. § 253 nr. 3. Rådets mindretall, *Gussgard og Lorentzen*, vil subsidiært støtte dette. Det er rett nok ikke fremmet noe konkret forslag om begrensning i mortifikasjonsadgangen fra Redaktørforeningens side, men spørsmålet er berørt, og rådet antar at en mindre vidtgående endring enn fullstendig opphevelse av mortifikasjonsinstituttet, ligger innenfor rammen av rådets mandat.²²²

221. Mindretallet nevner spesielt Jersildsaken i relasjon til mortifikasjon. Flertallsvotumet i Jersildsaken inneholder enkelte prinsipielle uttalelser om pressens formidleransvar, men denne dommen kan ikke ses å ha noen side rettet spesielt mot mortifikasjon.

222. Se også uttalelse i Rt. 1990 s. 173 (s. 185-186) gjengitt ovenfor under "*Begrensninger i adgangen til mortifikasjon etter § 253 nr. 2 og nr. 3*" i kapittel 3.4.5.

Dagens regler om begrensning i adgangen til mortifikasjon av visse uttalelser, ble vedtatt ved lov av 23. oktober 1964 på bakgrunn av Straffelovrådets innstilling fra 1960.²²³ Begrunnelsen for unntakene i strl. § 253 nr. 3 er konflikten som oppstår når det på den ene siden foreligger en plikt til å fremsette visse uttalelser, mens det på den andre siden er en risiko for mortifikasjonssak om uttalelsenes riktighet.²²⁴ Som nevnt ovenfor under "*Begrensninger i adgangen til mortifikasjon etter § 253 nr. 2 og nr. 3*" i kapittel 3.4.5, har man funnet at hensynet til sakens opplysning veier tyngre enn hensynet til den som eventuelt føler seg ærekrenket ved uttalelser av den art som er omtalt i § 253 nr. 3.²²⁵ Ved spørsmålet om å utvide listen i nr. 3, har rådet særlig festet seg ved pliktmessige utsagn fra offentlige tjenestemenn, samt visse uttalelser som fremkommer i forvaltningsorganer med en domstolslignende saksbehandling, som f.eks. Trygderetten og Fylkesnemnda for sosiale saker.

Ved lovrevisjonen i 1964 hadde Straffelovrådet foreslått at også pliktmessige uttalelser fra offentlige tjenestemenn skulle inntas i § 253 nr. 3. En mortifikasjonssak mot en offentlig tjenestemann ville imidlertid ikke oppleves så forstyrrende som om det var reist sak mot et vitne for uttalelser under rettergang. Rådet fremhevet at det i visse tilfeller tvertimot var ønskelig å få prøvd uttalelsen gjennom en rettslig behandling. Men alt i alt fant rådet at man likevel burde frita offentlige tjenestemenn for mortifikasjonssøksmål når disse hadde fremsatt pliktmessige uttalelser. Det nødvendige korrektiv av hensyn til fornærmedes interesser, ble ivaretatt gjennom at mortifikasjonssøksmål sto åpent dersom retten fant at fornærmede burde få prøvd beskyldningens sannhet, eller at uttalelsen lå utenfor sakens ramme, se strl. § 253 nr. 3 litra b) andre punktum.²²⁶

Flertallet i Justiskomiteen avviste den gang at nr. 3 litra b) også burde omfatte pliktmessige uttalelser fra offentlige tjenestemenn. Komiteen viste særlig til de argumenter som var anført av *Bendiksby* og *Heiberg* om at så lenge det ikke var gjennomført kontradiktorisk saksbehandling i den offentlige forvaltning, var det neppe forsvarlig å avskjære fornærmede fra å få prøvd uttalelsens sannhet.²²⁷

Straffelovrådet mener at hovedargumentet mot å unnta offentlige tjenestemenns pliktmessige uttalelser fra mortifikasjonssøksmål – hensynet til manglende kontradiksjon i forvaltningsprosessen – ikke lenger har den samme vekt. Etter at spørsmålet forrige gang ble vurdert, har vi fått forvaltningsloven av 10. februar 1967 som ihvertfall mellom partene i en forvaltningssak imøtekommer kravet om kontradiksjon. På denne bakgrunn har rådet funnet å ville anbefale at pliktmessige uttalelser fra offentlige tjenestemenn unntas fra mortifikasjon på linje med de tilfeller som nevnes i gjeldende strl. § 253 nr 3 litra b). Loven avskjærer derved ikke ethvert mortifikasjonssøksmål mot offentlige tjenestemenn, idet man vil ha mulighet for å få prøvd beskyldningens sannhet etter reglene i strl § 253 nr. 3 litra b) siste punktum.

Rådet mener at tilsvarende også bør gjelde for pliktmessige uttalelser fra andre som handler på vegne av stat eller kommune. Rådet tenker her på ombud, medlemmer av offentlige granskningskommisjoner m.m., se f.eks. tilfellet i Rt. 1990 s. 173.²²⁸ I de tilfeller hvor fornærmede har et begrunnet og klart behov for å få prøvet sannheten av beskyldningen i en mortifikasjonssak, vil muligheten likevel stå åpen.

223.Jfr. SRI 1960 s. 4 og s. 17-26, Ot.prp. nr. 49 (1962-63) og Innst.O. XIX (1963-64). Unntaket for uttalelser fra Stortingets ombudsmann for forvaltningen, jfr. strl. § 253 nr. 3 litra c), ble imidlertid tilføyd listen ved lov av 8. februar 1980 nr. 1.

224.Se SRI 1960 s. 17-19.

225.Se dog muligheten for likevel å få prøvd beskyldningens sannhet etter strl. § 253 nr. 3 litra b) andre punktum.

226.Nærmere om begrunnelsen for forslaget, se SRI 1960 s. 24-25.

227.Se Innst. O. XIX (1963-64) s. 5.

Straffelovrådet finner også grunn til å anbefale at uttalelser som er fremkommet i forvaltningsorgan som har en domstolslignende saksbehandling bør kunne unntas fra mortifikasjonssøksmål i noe større grad enn pliktmessige utsagn ellers fra offentlige tjenestemenn. Rådet tenker først og fremst på uttalelser i kjennelser fra Trygderetten jfr. lov av 16. desember 1966 nr. 9, Fylkesnemnda for sosiale saker jfr. lov av 13. desember 1991 nr. 81 "*Merknader til lovutkastet*" i kapittel 9 og Markedsrådet jfr. lov av 16. juni 1972 nr. 47. Behandlingen i slike organer er langt på vei like grundig og forsvarlig som saksbehandlingen ved domstolene, noe som gir grunn til å likestille dem med uttalelser fremkommet i rettslige beslutninger for øvrig, se gjeldende strl. § 253 nr. 3 litra a) hvoretter slike uttalelser er gitt et mer absolutt privilegium mht. fritak for mortifikasjonssøksmål. På denne bakgrunn foreslår rådet at regelen i strl. § 253 nr. 3 litra a) utvides til også å omfatte uttalelser fra slike organer. I tillegg foreslås inntatt uttalelser fra en voldgiftsrett som avgjør retts tvister på linje med de ordinære domstoler. Dette medfører at private tvistenemnder innenfor ulike organisasjoner som Norges Idrettsforbundet og Norges Fotballforbund faller utenfor.

Videre foreslår rådet en omredigering slik at unntaket for uttalelser av Stortingets ombudsmann for forvaltningen i § 253 nr. c) flyttes til litra a). Dette innebærer ingen realitetsendring, men gjør strukturen i bestemmelsen bedre. Etter forslaget vil de absolutt privilegerte uttalelser fremgå av litra a). De betinget privilegerte uttalelser, hvoretter mortifikasjonssøksmål kan tillates etter rettens vurdering eller når uttalelsen går utenfor sakens rammer, vil da fremgå av de øvrige unntak.

5.2.3 Bør man begrense adgangen til å mortifisere visse referat og gjengivelser av ærekrenkende ytringer?

Bestemmelsen i strl. § 253 nr. 3 om begrensninger i adgangen til å reise mortifikasjonssøksmål gjelder bare i forhold til den person eller det organ som opprinnelig har fremsatt beskyldningen, jfr. Rt. 1968 s. 1332. Det samme gjelder de forslag Straffelovrådet er kommet med i "*Bør man begrense adgangen til å mortifisere myndighetsvedtak og offentlige tjenestemenns pliktmessige uttalelser?*" i punkt 5.2.2. Lovens bestemmelse (og endringsforslagene) gjelder således etter ordlyden ikke for den som har gjengitt en beskyldning fremsatt av en annen. Utgangspunktet i norsk rett er at den som refererer en beskyldning, pådrar seg et selvstendig ansvar. Spørsmålet om begrensninger i mortifikasjonsadgang mot referenter er derfor et spørsmål som i stor grad har betydning for pressens arbeidsvilkår. Nedenfor drøftes dette spørsmålet særlig i relasjon til pressen.

Spørsmålet om referatprivilegier er et betydelig vanskeligere spørsmål enn spørsmålet om begrensninger i mortifikasjonsadgang overfor uttalelser av offentlige organer mv. En ærekrenkende uttalelse vil bl.a. normalt medføre langt større skadevirkninger dersom den fremsettes gjennom media enn på annen måte. Straffelovrådet finner det ikke tvilsomt at pressen generelt ikke kan gis anledning til å

228.I denne sammenheng nevnes det at lov om granskingskommissjonen for gransking av påstander om ulovlig overvåking av norske borgere av 25. mars 1994 nr. 6 § 5 fastsetter: «Krav om mortifikasjon etter straffeloven § 253 av beskyldninger som er fremkommet i en rapport fra kommissjonen til Stortinget, skal avvises. – Om avvisning av krav om mortifikasjon av beskyldninger som er fremkommet i avhør for kommissjonen m.v., gjelder straffeloven § 253 nr. 3 bokstav b tilsvarende. – Straffeloven § 253 nr. 4 gjelder tilsvarende.» Se også forslag om å innta granskingskommissjon, et kontrollutvalg eller et annet organ som er oppnevnt av Kongen, Stortinget, et departement eller en fylkesmann for å granske faktiske forhold med sikte på å avdekke lovbrudd eller kritikkverdige forhold, i strl. § 253 nr. 3 litra d jfr. Ot.prp. nr. 4 (1994-95) s. 37-45 og s. 57.

gjengi ærekrenkende beskyldninger fremsatt av andre. Det ansees unødvendig å gå nærmere inn på dette, men rådet viser likevel til Rt. 1994 s. 348 (s. 357) der førstvoterende bl. a. uttalte:

«... Jeg mener også at [B] – og avisen – må bebreides for manglende balanse i reportasjene og for å bruke unødvendig krasse og dels misvisende uttrykk. Den omstendighet at hun siterte intervjuobjektene, er ingen unnskyldning for helt å se bort fra personvernet for dr. [A]. At kvinnene hadde en subjektiv og sterkt følelsesengasjert innstilling til det som de hadde gjennomlevet, er ikke rart. Men det er en annen sak å publisere uttalelsene til en stor krets av lesere, som måtte vente at de iallfall tilnærmet dekket den objektive sannhet. Selv om det er grunn til å ha vide grenser for ytringsfriheten for at avisene kan fylle sin samfunnsmessige oppgave, kan jeg ikke se annet enn at grensene her er overskredet. ...»

Ut fra personvernsinteresser må det som utgangspunkt kreves at media foretar undersøkelser og driver sensur mht. hva som gjengis av beskyldninger som andre fremsetter. Et slikt krav vil ikke være til hinder for at pressen kan drive kritisk journalistikk. I Rt. 1994 s. 348 (s. 354) fremhevet førstvoterende:

«Innledningsvis bemerker jeg at avisene naturligvis har full adgang til å fremheve de betenkelige sider ved plastisk kirurgi, og å illustrere fremstillingen med opplysninger om tilfelle der det har gått galt. De må også kunne slå ned på kritikkverdige sider ved den enkelte plastiske kirurgs virksomhet, og man må her gi et vidt spillerom for subjektive vurderinger fra vedkommende journalists side. Men direkte feilaktige faktiske opplysninger av negativ karakter vil måtte betraktes som ærekrenkelser. Den omstendighet at avisen bare gjentar en annens beskyldninger vil etter fast praksis, iallfall som utgangspunkt, ikke være unnskyldende.»

Enkelte ganger bør imidlertid pressen fritt kunne referere utsagn av ærekrenkende karakter fra offentlige myndigheters side, og da også slik at mortifikasjon bør være utelukket. Det er således antatt at en avis ansvarsfritt kan referere fra Stortinget, fra rettsforhandlinger hvor det er referatadgang, fra påtalevedtak som tiltalebeslutninger og siktelser, og fra åpne møter i fylkesting og kommunestyre. Det kan unntaksvis likevel være aktuelt med ansvar etter strl. § 249 nr. 2 i slike tilfeller, jfr. Rt. 1986 s. 1307. Det er imidlertid uklart hvor langt referatfriheten går når det gjelder å referere utsagn fra offentlige tjenestemenn og offentlige organer. Det er ikke vanskelig å gi eksempler på at det vil være utilstedelig at utsagn fra tjenstemenns side blir gjengitt offentlig. F.eks. gjelder dette ærekrenkende utsagn som er fremkommet i forhandlinger og i avgjørelser i rettsaker som går for lukkede dører, i vedtak av Fylkesnemnda for sosiale saker, i personalsaker i offentlige etater mv. Noe generelt mortifikasjonsprivilegium ved referat av offentlige tjenestemenns pliktmessige uttalelser kan det derfor ikke bli tale om.

Etter Straffelovrådets mening er det behov for en nærmere regulering av referatadgangen. Dette antas å burde gjøres ved en standardpreget regel der det oppstilles særlige vilkår for at referenten skal kunne fritas for mortifikasjon. Området er så stort at det er vanskelig å formulere en mer presis regel. De generelle vilkår som synes hensiktsmessige, er at det foreligger et pliktmessig utsagn, en referatadgang, at referenten har en aktverdig grunn til å gjengi beskyldningen, og at gjengivelsen heller ikke er kritikkverdig pga. formen, måten den er skjedd på, eller av andre grunner. Dette er kriterier som i stor grad også fremgår på de områder hvor domstolene allerede gjennom praksis har innrømmet mortifikasjonsprivilegier for referat, se f.eks. Rt. 1976 s. 1055 og 1979 s. 807. Det bør imidlertid åpnes adgang for retten til å tillate mortifikasjonssøksmål dersom retten finner at fornærmede bør få beskyldningens sannhet prøvet. Straffelovrådet går inn for en regel med dette innhold og viser til lovforslaget.

En slik bestemmelse vil bl.a. komme til anvendelse på referat fra debatter i kommune- og fylkeskommunestyre som går for åpne dører. Det vil også gjelde referat fra avgjørelser/vedtak av offentlige organer, forutsatt at dokumentene er offentlige i henhold til offentlighetsloven av 19. juni 1970 nr. 69. Den vil ikke gjelde der tjenestemennene eller det offentlige organ er underlagt taushetsplikt, f.eks. etter forvaltningsloven av 10. februar 1967 § 13 eller offentlighetslovens § 5 a.

Bestemmelsen vil også omfatte påtalevedtak som siktelse og tiltalebeslutninger, og bestemmelsen vil på dette området være en kodifikasjon av domstolens praksis. Det er i tillegg hensiktsmessig å lovfeste det etablerte referatprivilegium for referat av rettsforhandlinger med referatadgang, jfr. Rt. 1976 s. 1055.

Kravet om at det skal foreligge et pliktmessig utsagn korresponderer med Straffelovrådets forslag om at slike utsagn ikke skal kunne kreves mortifisert i sak mot tjenestemannen/organet selv. Det vises til "*Bør man begrense adgangen til å mortifisere myndighetsvedtak og offentlige tjenestemenns pliktmessige uttalelser?*" i punkt 5.2.2. Andre utsagn enn de rent pliktmessige, og uttalelser fra privatpersoner, faller utenfor bestemmelsen.

Selv om det foreligger referatadgang, bør det kreves at gjengivelsen ikke kan anses klanderverdig. Av hensyn til personvernet må det kreves at pressen – når den vil spre opplysninger hentet fra offentlig forvaltning – har en aktverdig grunn til å gjøre dette. Referatet bør gi et dekkende og balansert bilde – oppslag av løsrevne setninger i overskrifter kan lett føre til at gjengivelsen anses klanderverdig i sin form.

Straffelovrådet antar at vilkårene for det foreslåtte referatprivilegium må tolkes relativt strengt, på bakgrunn av at privilegiet innebærer at fornærmede ikke vil kunne reise mortifikasjonssak verken mot den opprinnelige ærekrenkeren (kilden) eller mot referenten (forutsatt at pliktmessige utsagn fra offentlige tjenestemenn blir unntatt fra mortifikasjonssøksmål). Rådet antar imidlertid at eventuelle uheldige utslag av forslagene vil bli tilstrekkelig ivaretatt ved bestemmelsen om at retten vil kunne tillate saken fremmet dersom retten finner at den fornærmede bør tillates å få beskyldningens riktighet prøvet i mortifikasjonssøksmål.

5.3 RETTSSTRIDSRESERVASJONEN I § 247

5.3.1 Bør det innføres en uttrykkelig rettsstridsreservasjon i strl. § 247?

Redaktørforeningen har i forslaget punkt 2 prinsipielt ønsket en fullstendig revisjon av ærekrenkelseskapitlet, subsidiært at det inntas en rettsstridsreservasjon i strl. § 247. Bakgrunnen for forslaget er at selv om § 247 leses med en slik reservasjon, er det uklart hvilke ytringer som rammes av bestemmelsen. Foreningen fremhever særlig spørsmål om pressens referatrett.

Det inngår ikke i Straffelovrådets mandat å foreta en fullstendig revisjon av ærekrenkelseskapitlet. Straffelovrådet bemerker videre at grensen mellom den rettsstridige ærekrenkelse og ytringsfriheten ikke lar seg beskrive med enkle og klare formler. Det er rådets oppfatning at det neppe bringer mer klarhet om dette spørsmål om det settes inn en uttrykkelig rettsstridsreservasjon i § 247. På den andre siden oppnår man å gjøre rettsanvenderen oppmerksom på at ærekrenkelser er et område hvor det lett blir aktuelt med innskrenkende tolkning av straffebudet.

Ved vedtagelsen av straffeloven kom uttrykket «rettsstridig» inn i § 246 men ikke i § 247. Under lovrevisjonen i 1939 foreslo Justisdepartementet at ordet skulle tas ut av § 246. Departementet fremholdt at det var rimelig at uttrykksmåten i de to straffebud var den samme, at uttrykket enten konsekvent brukes eller konsekvent sløyfes. Departementet mente dengang at det utvilsomt var å foretrekke å ta ordet

ut av lovteksten i § 246.²²⁹ Dommerforeningens utvalg frarådet imidlertid endringen fordi det kunne oppstå misforståelser å sløyfe uttrykket i en bestemmelse uten å gjøre det overalt. Dette sluttet Justiskomiteen seg til.²³⁰

Det er helt klart at ethvert straffebed må leses med en rettsstridsreservasjon, se f.eks. Rt. 1991 s. 1352 (s. 1353) i relasjon til heleri og Rt. 1992 s. 61 (s. 62) i relasjon til frihetsberøvelse. I forhold til ærekrenkelser har dette vært fremhevet i en rekke avgjørelser, bl.a. i Rt. 1994 s. 1574, se ovenfor under "*Innledning*" i kapittel 3.3.3.1. På denne bakgrunn kan det reises spørsmål om det er nødvendig å innta en uttrykkelig rettsstridsreservasjon i strl. § 247.

Straffelovkomisjonens delutredning V, NOU 1992: 23 s. 111 drøfter bruken av begrepet «rettsstridig». Kommissjonen konkluderer med at man i en fremtidig straffelov ikke bør gjøre bruk av begrepet, idet den fremhever:

«En sentral innvending mot å anvende rettsstridsbegrepet i strafferetten har vært at det fjerner oppmerksomheten fra at det i alle straffesaker må foregå en tolkingsprosess i samsvar med alminnelige rettskildепrinsipper. Når det i visse tilfeller slås fast at et straffebed ikke kan anvendes på en handling som rammes av ordlyden i straffebedet, er årsaken at ordlyden og reelle hensyn eller andre rettskildefaktorer trekker i forskjellig retning. Mens ordlyden taler for at handlingen er straffbar, kan f.eks. hensynet til den alminnelige handlefrihet eller yringsfriheten tale for at den må godtas. Som ved all annen rettsanvendelse må det i denne situasjon skje en analyse av hvilke relevante argumenter som foreligger, og deretter må disse avveies mot hverandre. Som Andenæs påpeker i *Straffbar unnløtelse*: «Ved tolkning av straffelover kan en, like så lite som ved annen lovtolkning, klamre seg til lovens døde bokstav. Det som har betydning er ikke lovens *ord*, men dens *mening*, som ofte ikke går så vidt som en rent språklig fortolkning skulle tilsi» (s 196). Ved å stille spørsmålet om handlingen er rettsstridig eller ikke, kan man få inntrykk av at denne tolkingsprosess ikke er nødvendig og at det rettsstridige eksisterer som en gitt og almenyldig størrelse. Ofte vil bruk av stikkord kunne ha en positiv pedagogisk effekt, men i dette tilfelle havner man som Andenæs har sagt lett i den rene ordmystikk (Andenæs, *Straffbar unnløtelse* s 194).

...

Selv om rettsstridsbegrepet kan ha en viss pedagogisk verdi som stikkord for alle de ulike straffrihetsgrunner har Straffelovkommissjonen på dette grunnlag funnet at det ikke bør anvendes i den nye straffeloven.»

I stedet for å bruke bestemte uttrykk i de enkelte straffebed for å gi anvisning på en rettsstridsreservasjon, foreslås det inntatt en generell bestemmelse om innskrenkende tolkning, se utkastet til § 28 inntatt i NOU 1992: 23 s. 279. Straffelovrådet konstaterer at det i og for seg vil være i strid med Straffelovkommissjonens intensjoner å ta inn et uttrykk om rettsstridsreservasjon i § 247 nå. Etter uttalelsen fra kommissjonen burde det vært mer nærliggende å fjerne den uttrykkelige rettsstridsreservasjonen i strl. § 246. Straffelovrådet er imidlertid ikke overbevist av Straffelovkommissjonens argumentasjon, idet rådet mener at det fortsatt kan ha pedagogisk verdi å nevne rettsstridsreservasjonen spesielt i straffebed hvor det ofte blir aktuelt med innskrenkende tolkning i tillegg til en generell bestemmelse med påminnelse om innskrenkende tolkning i straffelovens alminnelige del.

Redaktørforeningen har anmodet om å ta inn en rettsstridsreservasjon i § 247. Straffelovrådet ser ikke noen avgjørende betenkeligheter med å følge dette opp, da det uansett ikke vil innebære noen realitetsendring i forhold til hvordan bestemmel-

229.Jfr. Ot.prp. nr. 37 (1938) s. 3.

230.Jfr. Innst. O. III (1939) s. 18 jfr. s. 44.

sen i dag skal leses. Rådet vil på denne bakgrunn tilrå at det inntas en uttrykkelig rettsstridsreservasjon i § 247.

5.3.2 Rettsstridsreservasjonens innhold

Redaktørforeningen har etterlyst klarere grenser for hva som skal ansees som rettsstridig. Straffelovrådet mener at det ikke er mulig å oppstille klare grenser i så måte. Det vises til "*Begrensning i virkeområdet til § 247 – rettsstridsreservasjon*" i kapittel 3.3.3 ovenfor.

Straffelovrådets faste medlemmer finner grunn til å fremheve at utgangspunktet ved ærekrenkelser er at det må foretas en avveining av to fundamentale menneskerettigheter: ytringsfriheten og hensynet til personvernet. Hensynet til ytringsfriheten har ikke krav på å slå igjennom overfor personvernet i enhver sammenheng. En slik interesseavveining er også kommet til uttrykk gjennom EMK artikkel 8 og 10 som henholdsvis verner privatlivets fred og ytringsfriheten,²³¹ og FN-konvensjonen om sivile og politiske rettigheter av 1966 artiklene 17 og 19, som henholdsvis verner en persons ære og ytringsfriheten. Myndighetene skal sikre begge disse menneskerettigheter, jfr. Grl. § 110 c. Både hensyn til ytringsfrihet og hensyn til personvern vil ha ulik gjennomslagskraft avhengig av hvilket område man befinner seg på, og hvilke virkemidler som blir tatt i bruk, se fremstillingen ovenfor under "*Utløst krav uavhengig av om den ærekrenkende beskyldning er sann. Hensyn til ytringsfriheten*" i kapittel 3.3.3.4. Straffelovrådets faste medlemmer finner grunn til å fremheve dette avveiningssynspunktet idet rådet vil understreke at når Redaktørforeningen har satt norsk injurierett på dagsorden i den senere tid, synes det som om man ønsker utvidede rammebetingelser begrunnet i hensynet til ytringsfriheten for pressen uten at man samtidig har vektlagt hensynet til personvernet i den grad rådet mener er nødvendig. I tillegg til personvernens hensynet bemerker rådet at også det å svekke injurielovgivningen, kan motvirke ytringsfriheten. Mange personer kan tenkes å ville holde seg borte fra samfunnsdebatten dersom lovgivningen skulle åpne adgang til ærekrenkende beskyldninger i større grad enn tilfellet er i dag.²³²

Det er blitt anført at norsk injuriepraksis i for liten grad har tatt opp i seg den standard som er etablert gjennom tolkning av EMK artikkel 10. Straffelovrådets faste medlemmer viser til gjennomgangen i "*Praksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstol*" i kapittel 4 ovenfor. Rådet kan ikke se at norsk høyesterettspraksis er i strid med den praksis det er redegjort for i dette kapittel.

5.4 BERIKTIGELSE

5.4.1 Bør fornærmede ha beriktigelsesplikt?

Redaktørforeningens forslag punkt 3 går ut på at fornærmede skal ha plikt til å ta til motmæle dersom pressen bringer uriktige opplysninger om vedkommende. I dag er det lovfestet en rett for fornærmede til å imøtegå anførsler av faktisk art gjengitt i avisen/tidsskriftet, jfr. strl. § 430.

Straffelovrådets faste medlemmer kan ikke anbefale at det innføres en særskilt beriktigelsesplikt for den fornærmede. En slik plikt synes lite rimelig, og er så vidt vites ukjent i andre land. Det er langt fra alle som har evner til å skrive en beriktigelse på en overbevisende måte. Videre vil den angrepne ofte mene, med større eller

231.I relasjon til artikkel 10, kan det vises til 10 (2) hvor nettopp hensynet til å beskytte andres ære er et lovlig hensyn man kan ivareta gjennom innskrenkninger i ytringsfriheten.

232.Se *Bratholm i Lov og Frihet* s. 71 og *Mæland* s. 86-87. Se også uttalelser i Rt. 1985 s. 1421 (1427) og 1993 s. 537 (s. 544).

mindre rett, at en imøtegåelse og offentlig debatt i altfor stor grad vil skje på presseorganets egne premisser, og da slik at den angrepne ikke innrømmes rimelige vilkår til å forsvare seg. En beriktigelse kan bli kortet urimelig ned, gitt en lite iøynefallende plass, eller den kan f.eks. bli møtt med nye angrep og mer uønsket negativ omtale. I alle fall vil den angrepne ofte kunne frykte slike forhold, og han vil derfor gjerne uansett velge å tie, selv om han er utsatt for et urettmessig angrep.²³³ Straffelovrådet frykter også at en beriktigelsesplikt for fornærmede kan medføre at media vil kunne ta lettere på ansvaret for å undersøke opplysningenes riktighet før de publiserer en sak. På denne bakgrunn fraråder Straffelovrådet at fornærmede pålegges en beriktigelsesplikt.

5.4.2 Bør dementi tillegges større betydning?

Redaktørforeningen har tatt til orde for at et dementi bør tillegges større betydning i norsk injurielovgivning. Det anføres at dersom dementiet tillegges større vekt, vil pressen i større grad ta i bruk dette virkemiddel for å begrense skadevirkningene for fornærmede, se utredningens punkt 3.

Straffelovrådets faste medlemmer vil understreke at pressens primære ansvar er å sikre at det som skrives er riktig og dekkende. Dersom et dementi i for stor grad medfører ansvarsfrihet, kan det føre til en utvikling i retning av at pressen blir mindre kritisk til oppslagene. Etter rådets mening blir dementi i dag tillagt rimelig vekt i norsk injurielovgivning, bl.a. gjennom regler om eventuell avvisning av mortifikasjonssøksmål, jfr. gjeldende strl. § 253 nr. 2, og ved utmåling av erstatning,²³⁴ se ovenfor under "*Betydningen av tilbakekall*" i kapittel 3.5.2. Rådet kan ikke se at det er grunn til å foreta endringer i gjeldende rett på dette punkt.

5.5 BØR DET FORETAS ENDRINGER I REDAKTØRENS PLIKTER ETTER STRL. § 430 A?

Redaktørforeningen foreslår i punkt 6 at bestemmelsen i strl. § 430 a oppheves eller endres. Straffelovrådets faste medlemmer kan ikke se at det er tilstrekkelig grunn til å oppheve bestemmelsen. De faste medlemmer har imidlertid funnet å ville foreslå visse endringer i den.

Som nevnt under "*Straffelovens § 430 a – kunngjøring av dom*" i kapittel 3.6 er det i dag noe uklart om redaktøren må trykke hele dommen, eller om det er tilstrekkelig å ta inn et sammendrag. Straffelovrådet mener at spørsmålet bør klargjøres, og foreslår at det skal være tilstrekkelig å gjengi et dekkende sammendrag av domsslutningen og rettens premisser. Dommer i injuriersaker kan være svært omfangsrike, og det vil mange ganger være urimelig og lite hensiktsmessig å pålegge en avis å trykke hele dommen. Men en slik regel vil kunne gi rom for tvist partene imellom

233. Jfr. *Bratholm i Lov og Frihet* s. 72. Se også *Mæland* s. 394-395.

234. Det foreligger rett nok ikke mange dommer hvor dementi har vært et sentralt tema. Dette har sammenheng med at injuriersaken som regel blir forlikt under saksforberedelsen når saksøkte tilbakekaller beskyldningen, se *Mæland* s. 461. Men noen eksempler kan det vises til, se Rt. 1987 s. 764 og Oslo byretts dom 25. oktober 1988. I sistnevnte dom førte dementiet til avvisning av mortifikasjon av et utsagn. Se videre Oslo byretts dom 11. mars 1994 og Stavanger byretts dom 18. september 1987 hvor dementi ble tillagt vekt ved utmålingen av oppreisningsbeløp. Et dementi vil selvsagt etter omstendighetene måtte tillegges ulik vekt ved utmålingen. I Stavanger byretts dom 18. september 1987 ble dementiet tillagt stor vekt. Annerledes i Oslo byretts dom 14. januar 1986 hvor byretten i angjeldende tilfelle ikke tillot dementiet noen nevneverdig vekt. I Oslo byretts dom av 4. oktober 1978 inntatt i Rt. 1978 s. 1498 (s. 1503-1506) ble det ved spørsmål om å tilkjenne oppreisning lagt betydelig vekt på at saksøkte hadde sagt seg villig til å ta inn en beklagelse i avisen.

om hva som skal anses som et dekkende sammendrag. Oppstår en slik tvist, bør den kunne løses med endelig virkning av den domstol som har behandlet injurienesaken.

Videre mener rådet at kravet om at kunngjøringen skal skje i «spissen av bladet eller tidsskriftet» er for firkantet. Rådet mener at omtalen av sakens utfall bør gis et tilsvarende oppslag som beskyldningen. Det kan være naturlig at man angir med en overskrift på første siden at avisen har tapt en injurienesak, mens den nærmere gjengivelsen og omtalen av dommen kan finne sted på en annen plass i avisen.

Rådet vil også foreslå at det presiseres at plikten etter § 430 a begrenser seg til rettskraftige avgjørelser. Det antas lite hensiktsmessig at avisen skal ha plikt til å trykke sammendraget av en dom som kan bli endret i neste instans.

5.6 BØR PRIVATE STRAFFESAKER OM ÆREKRENKELSER AVSKAFFES?

Redaktørforeningen har i punkt 7 foreslått at adgangen til private straffesaker om ærekrenkelse avskaffes. Foreningen begrunner forslaget blant annet med at det er prinsipielt betenkelig at private skal kunne strafforfølge andre private i saker som gjelder ytringer. Det argumenteres med at saksøkte i mange injurienesaker mener oppriktig at beskyldningen er sann, og at det derfor vil virke urimelig at fornærmede skal kunne kreve ytreren straffet for utsagn som skriver seg fra hans overbevisning. Videre vises det til oppreisningsinstituttet som alternativ reaksjon, og det fremholdes at det kan tas pønale hensyn i tilknytning til utmålingen av et oppreisningsbeløp. Det tilføyes at oppreisningen vil svi hardere for injurianten enn en bot hvis størrelse alltid er beskjedent i forhold til oppreisningen.

Straffelovrådets faste medlemmer kan kun delvis slutte seg til den argumentasjon som er fremsatt av Redaktørforeningen. Likevel vil rådet tilrå å oppheve adgangen til private straffesaker ved ærekrenkelser.

Straffelovrådet vil først nevne at spørsmålet om å oppheve adgangen til private straffesaker bør ses i sammenheng med berettigelsen av private straffesaker i det hele. Det har i mange år fra flere hold vært reist kritikk mot instituttet private straffesaker, men denne kritikken har normalt ikke vært relatert mot ærekrenkelser spesielt.

Straffeprosesslovkomitéen redegjør i *Innstilling 1969* s. 118-119 for bakgrunnen for adgangen til å anlegge private straffesaker. For det første er kontrollhensynet tradisjonelt anført til støtte for ordningen, da adgangen til private straffesaker kan forhindre at påtalemyndigheten unnlater å forfølge saker uten tilstrekkelig grunn. Videre kan muligheten for privat sak være et forsvar for påtalemyndigheten idet den kan henvise fornærmede til selv å gå til aksjon dersom vedkommende mener at påtalemyndigheten har tatt feil. Det er også anført at ordningen er en sikkerhetsventil for borgeren beregnet på de tilfeller hvor påtalemyndigheten henlegger anmeldt straffbart forhold av prosessøkonomiske grunner eller fordi man ikke har etterforskningskapasitet. Dette argumentet ble vektlagt av flertallet i Stortingets Justiskomite i Innst. O. nr. 5 (1993-94) s. 3. Vekten av disse argumenter reduseres noe i betraktning av klageadgangen til overordnet påtalemyndighet, samt adgangen til å klage til Sivilombudsmannen over påtalemyndighetens avgjørelser.

Fra enkelte hold har det vært reist kritikk mot instituttet der det spesielt blir pekt på de mange urealistiske søksmål som unødig legger beslag på domstolenes arbeid, se *Hov*, Fornærmedes stilling i straffeprosessen, Bergen 1983, s. 164 og *Andenæs 1994 II* s. 203. Mot dette er anført at en viss sperre for slike søksmål ligger i strpl. § 413, idet avvisning kan skje på et meget tidlig stadium dersom en saksøker etter rettens pålegg unnlater å stille bankgaranti eller annen sikkerhet for saksomkostninger, jfr. således flertallet i Stortingets justiskomite i Innst. O. nr. 5 (1993-94) s. 3.

Et annet argument som i sin tid nok har vært motiverende for adgangen til privat straffesak, er fornærmedes tilfredsstillelse ved å kunne se at gjerningsmannen blir straffet, se *Innstilling 1969* s. 119 første spalte. Straffeprosesslovkomitéen fremhever imidlertid at dette argumentet har liten vekt, da det er en statsoppgave å påtale lovbrudd. Dessuten kan fornærmedes behov for kompensasjon for eventuell økonomisk skade, avhjelpes gjennom sivilt erstatningssøksmål, se *Innstilling 1969* s. 119 første spalte.

Adgangen til private straffesaker kan medføre fare for misbruk av ordningen. Den fornærmede kan ha problemer med å vurdere hensiktsmessigheten av en straffesak på en like nøktern måte som påtalemyndigheten, og private straffesaker kan endog bli brukt utelukkende for å skandalisere gjerningsmannen. I tillegg vil det selvsagt alltid innebære en belastning for gjerningsmannen å bli dradd til ansvar. Sammenholdt med det lave antall private straffesaker, mente flertallet i Straffeprosesslovkomitéen at adgangen til å reise subsidiær privat straffesak - dvs. saker etter § 402 første ledd nr. 3 – burde oppheves, se *Innstilling 1969* s. 119 andre spalte.

For øvrig var komitéen også positiv innstilt til helt å avskaffe private straffesaker, men det ble i den anledning uttalt at *rettsvernet for ærekrenkelser* kunne bli skadelidende, se *Innstilling 1969* s. 120 andre spalte gjengitt i "*Private straffesaker*" i kapittel 3.8.

Straffelovrådet deler meget av den skepsis som har vært gjort gjeldende i forhold til private straffesaker. Men når vi i lovverket først har beholdt instituttet private straffesaker, bør det kunne anføres særlige grunner, dersom man vil oppheve ordningen for injurieforbrytelser alene, hvilket sogar er det området hvor ordningen er antatt å ha størst praktisk betydning.

Redaktørforeningen anfører at det ikke er rimelig at en privatperson skal kunne kreve en annen privatperson straffet for beskyldninger som ytreren selv mener er sanne, ut fra sin overbevisning. Til dette vil rådets faste medlemmer uttale at etter norsk rett vil ytreren ikke bli straffet dersom fremsettelsen av beskyldningen ikke er rettsstridig, eller dersom han fører sannhetsbevis jfr. strl. § 249 nr. 1, og heller ikke (som hovedregel) dersom han har opptrådt aktsomt i enhver henseende selv om han ikke fører sannhetsbevis, jfr. strl. § 249 nr. 3. Hensett til disse forhold kan rådets faste medlemmer vanskelig se at det gjør seg gjeldende særlige hensyn til ytreren person ved straffekrav for injurier sammenlignet med mange andre personkrenkelser, slik som krenkelser av privatlivets fred (strl. § 390), misbruk av en persons bilde (fotografilovens § 16, jfr. § 15), brevbrudd (strl. § 145), og legemsfornærmelser (strl. § 228) m.fl.

Slik rådet ser det må begrunnelsen for en særordning for injurieforbrytelsene søkes i det forhold at injurievernet er tilstrekkelig utbygget på annen måte gjennom fornærmedes adgang til alternative søksmål med krav om mortifikasjon og oppreisning. Dette sistnevnte forhold har rådet funnet å ville legge avgjørende vekt på. Der til kommer at det synes lite hensiktsmessig og unødig kompliserende å ha en ordning på dette rettsområdet hvor fornærmede skal kunne velge å la injurieprosessen enten gå i straffeprosessens- eller sivilprosessens former.

Rådet ser likevel betenkelige sider ved å avskjære adgangen for fornærmede til å reise privat straffesak for injurier. I praksis vil en slik ordning langt på veg innebære en avkriminalisering av injurier. Det er i dag svært sjelden at påtalemyndigheten reiser offentlig straffesak ved injurier. Etter strl. § 251 gjelder som grunnvilkår at allmenne hensyn skal tilsi offentlig påtale, og det vanlige er at påtalemyndigheten kommer til at allmenne hensyn ikke tilsier nåtale, og at saken henlegges rutinemessig uten etterforskning fra politiets side.²³⁵ Den fornærmede er derfor i praksis

235.Jfr. påtaleinstruksen § 7-4 tredje ledd og § 17-1. Se også Kriminalstatistikk 1992 s. 41.

omtrent utelukkende henvist til å fremme et eventuelt straffekrav gjennom en privat straffesak. Dertil kommer at mange av de private straffesaker i dag nettopp er injuriersaker hvor det også er fremsatt straffekrav,²³⁶ og i mange saker er det også faktisk ilagt straff fra domstolenes side.

Det må likevel antas at i de aller fleste tilfeller vil det være av underordnet betydning for fornærmede å se injurianten straffet. Fornærmede som mener seg utsatt for et urettmessig angrep, vil først og fremst være interessert i å bli renvasket. De krav han fremsetter, tar derfor først og fremst sikte på å oppnå oppreisning ved at beskyldningen blir kjent død og maktesløs (mortifikasjon), og gjerne også ved at det tilkjennes erstatning. De institutter som «styrer» injurielovgivningen, er i dag mortifikasjons- og oppreisningskrav. Straffekrav synes underordnet. Straffelovrådet er ut fra dette kommet til at forslaget om å avskjære fornærmede adgangen til å reise privat straffesak for injurier kan tilrås.

Men rådet vil samtidig understreke at situasjonen fra tid til annen kan være slik at en straffereaksjon er nødvendig. Det kan dreie seg om særlig alvorlige forhold, f.eks. ærekrenkelser mot bedre vitende eller vedvarende krenkelser fra samme injuriant, som kan hende er insolvent og som ikke lar seg stanse av sivile søksmål med krav om mortifikasjon og oppreisning. I slike tilfeller bør det normalt skje en strafforfølgning fra det offentliges side. Hvis disse sakene likevel henlegges av prioriteringshensyn eller av andre grunner, vil fornærmede stå uten beskyttelse. Dette vil på sikt igjen kunne lede til uheldige former for selvjustis. Opphevelse av adgangen for fornærmede til å reise privat straffesak vil derfor innebære at det vil hvile et langt større ansvar på påtalemyndigheten til å reise offentlig straffesak ved injurier enn i dag. Rådet anser det imidlertid ikke riktig å endre påtalereglene for injurier som rammes av strl. §§ 246 og 247. Det bør fortsatt gjelde som grunnvilkår at det kreves allmenne hensyn for offentlig strafforfølgning. Rådet forutsetter imidlertid at det blir foretatt en reell vurdering av om vilkårene for offentlig påtale foreligger. I denne vurderingen bør det bl.a. legges vekt på hvor alvorlig beskyldningen er, om ærekrenkelsen er utslag av ondt sinnelag, om andre reaksjonsmidler er adekvate for fornærmede, herunder fornærmedes økonomi. Når det gjelder ærekrenkende beskyldning fremsatt mot bedre vitende (strl. § 248), synes det etter endringen mest hensiktsmessig at offentlig påtale bør skje etter fornærmedes begjæring slik ordningen var frem til 1939.²³⁷

5.7 OVERFØRING AV INJURIESAKER TIL SIVILPROSESSEN. NYTT KAPITTEL 34 I TVISTEMÅLSLOVEN.

Et mortifikasjonssøksmål er et fastsettelsessøksmål. I mortifikasjonssaken opptrer private parter på begge sider av prosessen, og partene skal være likestilt. Den sivile prosess synes mer hensiktsmessig for denne type søksmål enn straffeprosessen. Rådet vil derfor anbefale at mortifikasjonssøksmål overføres til sivilprosessens former. En slik endring vil forenkle prosessen noe. De alminnelige regler i tvistemålsloven vil få anvendelse, med mindre noe annet er uttalt. Vanlige rettsmiddelfrister

236.Private straffesaker med alene straffekrav for injurier er dog sjelden. Et eksempel finnes i Rt. 1967 s. 906. Som regel fremmer saksøkeren et straffekrav sammen med krav om mortifikasjon og erstatning/oppreisning, jfr. Rt. 1965 s. 973, 1968 s. 826, 1971 s. 325, 1971 s. 494, 1971 s. 604, 1971 s. 1389, 1974 s. 1397, 1978 s. 725, 1979 s. 807, 1979 s. 1606, 1983 s. 499, 1985 s. 1421, 1988 s. 109, 1988 s. 490, 1988 s. 1398, 1989 s. 773, 1990 s. 257, 1992 s. 587 og 1992 s. 625. Noen få ganger fremmes straffekrav sammen med krav om mortifikasjon alene, se Rt. 1978 s. 1454 og 1987 s. 1529. Andre ganger kombineres straffekrav alene med krav på erstatning/oppreisning, jfr. Rt. 1979 s. 1590 og 1989 s. 257.

237.Påtalereglene ble endret ved lov av 10. mars 1939 nr. 1, jfr. SKI 1934 s. 19-21.

i sivilprosessen vil da gjelde. Det samme gjelder krav til innholdet av stevningen og formene under hovedforhandlingen. Man vil videre kunne unngå den situasjon som forelå i avgjørelsen i Rt. 1994 s. 98, hvor anke over frifinnelse for mortifikasjon ble nektet fremmet av Høyesterett, mens anke vedrørende det borgerlige rettskrav deretter ble fremmet for lagmannsretten. Etter rådets mening synes det mer hensiktsmessig at begge disse krav blir behandlet av samme ankeinstans.

Overføring av mortifikasjon til sivilprosessens former tilsier for det første en opphevelse av strpl. § 2 første ledd nr. 3. Det er denne bestemmelsen som gjør straffeprosessens form obligatorisk når fornærmede i dag krever mortifikasjon. En opphevelse av strpl. § 2 første ledd nr. 3 har som sidevirkning at det ikke lenger vil være adgang for påtalemyndigheten til å fremme mortifikasjonskrav alene i en offentlig forfølgning. Dette har dog neppe noen særlig praktisk betydning, idet krav om mortifikasjon uansett vil kunne medtas som et borgerlig rettskrav i en offentlig straffesak etter strpl. § 3 første ledd andre punktum.

Da rådet vil anbefale at mortifikasjon skal behandles som et sivilt krav, synes det lite naturlig å beholde bestemmelsene om mortifikasjon i straffeloven. Rådet foreslår at bestemmelsene om mortifikasjon samles i et nytt kapittel 34 i *tvistemålsloven*. Dette vil medføre at det blir lettere å orientere seg.

Rådet peker på at dagens regler om tilrettelegging av bevistema og bevisopp-gave etter strpl. §§ 273 og 295 må komme til anvendelse i sivile saker om ærekrenkelser. Bestemmelsene kan imidlertid ikke tas ut av straffeprosessloven, da de er nødvendige når det reises offentlig straffesak om ærekrenkelse.

Det er for øvrig enkelte andre bestemmelser i straffeprosessloven som omhandler særregler for ærekrenkelser, se f.eks. § 314 første ledd nr. 1. Slike bestemmelser vil det fortsatt være behov for, idet det offentlige fortsatt vil forfølge ærekrenkelser når vilkårene i strl. § 251 foreligger.

De endringer som Straffelovrådet tilrår, tilsier dog enkelte endringer i straffeprosessloven. Bestemmelsene i §§ 402, 406, 407, 409, 423, 424, 425 og 428 bør endres og/eller oppheves. Dels er det snakk om opphevelse av regler som følge av at adgangen til private straffesaker ved ærekrenkelser bortfaller, dels om justeringer som følge av at krav om mortifikasjon kan medtas som borgerlig rettskrav i offentlig straffesak. Det vises til "*Merknader til lovutkastet*" i kapittel 9 om merknader til den enkelte paragraf og lovutkastet i "*Lovutkast*" i kapittel 10.

Videre bør det inntas i tvistemålsloven en tilsvarende bestemmelse som strpl. § 17 andre ledd første punktum. Også når det reises sivilt søksmål kan det være behov for å få behandlet et søksmål mot kilden før søksmål mot referenten.

Det er mulig at man bør vurdere å foreta en endring i rettsgebyrloven slik at det ikke skal betales rettsgebyr for behandling av mortifikasjonssaker ved ærekrenkelser. En slik ordning vil være i samsvar med flertallssynet til Stortingets justiskomite da man her senest behandlet spørsmålet om rettsgebyr for private straffesaker, jfr. Innst. O. nr. 5 (1993-94) s. 2-4. Rådet vil dog bemerke at et rettsgebyr på ca. kr. 3.000,- vil kunne ha en gunstig avsilingsfunksjon vis á vis bagatellsaker som ikke bør bli belastet domstolene. Rådet fremmer derfor ikke noe forslag om endringer her.

Det mindretall som prinsipalt går inn for å oppheve mortifikasjonsinstituttet, *Lorentzen og Gussgard*, støtter uansett flertallets utkast til tvml. §§ 490-493 idet de er enige i at selv uten mortifikasjon, er det behov for disse regler når injuriersaker føres i sivilprosessens former.

5.8 REDUKSJON AV SØKSMÅLSFRISTEN?

Redaktørforeningen foreslår at søksmålsfristen for krav om erstatning, oppreisning og mortifikasjon reduseres til ett år, se forslaget punkt 4. Bakgrunnen er at fornærmede i dag kan la det gå innpå tre år før det reises sak. Tidsforløpet gjør at muligheten for å føre sannhetsbevis svekkes.

Spørsmålet om reduksjon av søksmålsfristen ble vurdert ved endringen av injurielovgivningen i 1964. Departementet foreslo etter initiativ fra Dommerforeningen at søksmålsfristen ble redusert til to år.²³⁸ Justiskomiteen fant imidlertid ikke grunn til å redusere fristen, idet den fremholdt:

«... Det kan dog tenkes å ta tid før virkningen av beskyldningen for fornærmedes omdømme viser seg og dermed hans behov for mortifikasjon. I betraktning av dette, at det før ikke gjaldt noen frist og de øvrige begrensninger som foreslås i adgangen til mortifikasjon, synes det neppe rimelig å sette fristen kortere enn til tre år.» Innst. O. XIX (1963-64) s. 4 andre spalte.

Straffelovrådet finner å kunne anbefale at sivile søksmål om mortifikasjon må fremsettes innen ett år etter at fornærmede er blitt kjent med den injurierende beskyldning, men slik at foreldelsesfristen for erstatning eller oppreisning fortsatt bør være tre år slik den vanlige regel er for erstatningskrav.

Det viktigste argumentet mot å redusere søksmålsfristen for mortifikasjon, er at man får forskjellige foreldelsesfrister for de ulike krav i tilknytning til injuriersaker. Dertil kommer at det kan være uheldig at fornærmede skal være avskåret fra å ta med beskyldninger forut for ettårsfristen, hvis et presseorgan har drevet en kampanje mot en person over flere år. Straffelovrådet legger imidlertid større vekt på at fornærmede bør ha en viss aktivitetsplikt mht. å reise søksmål om mortifikasjon. Dette anses ikke urimelig overfor fornærmede. Dersom det er grunnlag for erstatning og/eller oppreisning som følge av beskyldningene, vil fornærmede ha en frist på minst tre år for søksmål med slikt krav.

5.9 ANKEFRISTEN

Problemet som er tatt opp i Redaktørforeningens forslag punkt 8, er bortfalt ved To-instans reformen. Straffelovrådet viser til fremstillingen ovenfor under "[Fornytt behandling av ærekrenkelsessaker](#)" i kapittel 3.9.

238.Se Ot.prp. nr. 49 (1962-63) s. 9 første spalte.

KAPITTEL 6

**Særuttalelse fra Lorentzen i forbindelse med
Straffelovrådets vurderinger om endringer i
injurielovgivningen****6.1 INNLEDNING**

Som medlem av det utvalg som sto for utarbeidelsen av Redaktørforeningens forslag om endring i injurielovgivningen, støtter jeg selvsagt de forslag som er fremsatt. På de punkter hvor Straffelovrådet helt eller delvis ikke har funnet grunn til å støtte Redaktørforeningens forslag, finner jeg for min egen del ingen grunn til å gjenta eller utdype den opprinnelige begrunnelse gjennom en formell dissens.

På tre hovedpunkter – som jeg oppfatter som sentrale i Redaktørforeningens forslag – innbyr imidlertid flertallets begrunnelse til motforestillinger av prinsipiell karakter, som jeg finner grunn til å la komme til uttrykk i en særuttalelse. Dette gjelder spørsmålet om utvidelse av beklagelsesplikten (6.2), behovet for å opprettholde mortifikasjonsinstituttet (6.3) og rettsstridsreservasjonens rolle ved rettsanvendelsen (6.4).

Når det gjelder spørsmålet om å opprettholde mortifikasjonsinstituttet, er også Straffelovrådets faste medlem, *Karenanne Gussgard*, enig i de nedenstående synspunkter. "*Bør mortifikasjonsinstituttet oppheves?*" i Punkt 6.3 er derfor å betrakte som en mindretallsuttalelse.

6.2 UTVIDELSE AV BEKLAGELSESPLIKTEN – AKSJONSPLIKT FOR FORNÆRMEDE

Den Norske Redaktørforening har under punkt 3 i sitt forslag gitt en relativt utførlig begrunnelse for sitt forslag om en utvidelse av beklagelsesplikten, en begrunnelse Straffelovrådets flertall bare går inn på i begrenset grad.

Foranlediget av flertallets bemerkninger, vil jeg gi uttrykk for følgende generelle betraktninger om dette spørsmål:

Det er i seg selv påfallende – og bør ha en nærmere begrunnelse – at kritiske ytringer, hva enten det gjelder påstander om faktiske forhold, eller mer subjektive oppfatninger eller meningsytringer, skal kunne forfølges i rettssalen med krav om straff, mortifikasjon og erstatning/oppreisning, istedenfor gjennom gjendrivelse/imøtegåelse gjennom argumentasjon.

Poenget med den alminnelige ytrings- og handlefrihet i samfunnet – som Grunnlovens § 100 og Menneskerettighetskonvensjonens artikkel 10 tar sikte på å beskytte – er nettopp at den person som anser seg krenket gjennom uberettiget kritikk, er henvist til å imøtegå denne ved argumentasjon og gjendrivelse, ikke gjennom etterfølgende søksmål og bruk av tvangsmidler som straff, mortifikasjon og erstatning. Dette grunnleggende prinsipp – hvor nettopp rettsordenen ikke gir den krenkede noen særskilte reaksjons- eller tvangsmidler mot ytreren – antas å være best overensstemmende med demokratiets idé: Oppfatninger man er uenig i må møtes med argumentasjon, ikke tvangsmidler. Det vil også – i det overveiende antall tilfelle – være tilfredsstillende for den som føler seg krenket: Ved at den uberettigede kritikk imøtegås og gjendrivs, oppnår man den nødvendige oppreisning, både i forhold til den kritikk som er uberettiget og ytreren.

En sak for seg er at grensene for den alminnelige handle- og ytringsfrihet i samfunnet i dag er meget uklar. Det kommer jeg noe mer tilbake til under 6.4. Det er imidlertid ingen urimelig tanke at den plikt den krenkede har til aktivitet og imøtegåelse overfor uberettiget kritikk, også videreføres til de situasjoner der grensene for den alminnelige ytringsfrihet måtte være overskredet. Svært ofte vil en imøtegåelse på det tidspunkt kritikken fremsettes, være en vel så hensiktsmessig reaksjon mot ytreren, enn et søksmål flere år etter at ytringen falt, og der de fleste gjerne har glemt hva den kritiske ytringen egentlig dreiet seg om.

Selvsagt er det slik, at når mediet formidler kritikk og kritiske ytringer, overføres denne kritikk til den «*offentlige sfære*» eller «*det offentlige rom*» og oppleves derved desto mer belastende for den det gjelder. Vi er som samfunnsindivider alle en del av dette offentlige rom, hvor vi daglig mottar en bred strøm av informasjon/meninger, som vi på forskjellig måte forholder oss til, samtidig som vi som samfunnsindivider også vil måtte være forberedt på selv å opptre, hvis noe av denne informasjonen direkte vedrører oss. Meningsbrytningen og meningsdannelsen i samfunnet skjer i kompliserte mønstre, hvor påstander/kritikk/oppfatninger i én sak den ene dagen, gjerne følges av motkritikk og andre påstander/oppfatninger den neste. Det er etter min oppfatning meget viktig for meningsdannelsen i samfunnet, at nødvendige korrektiver blir gitt når påstander fremsettes i den offentlige debatt, og ikke lang tid senere, i en rettsal. Dette stiller krav både til mediene, med å etterleve imøtegåelsesretten, og de personer som er rammet av uberettiget kritikk, ved at disse får en aktivitetsplikt. Jeg henviser ellers til Redaktørforeningens forslag på dette punkt.

6.3 BØR MORTIFIKASJONSINSTITUTTET OPPHEVES?

6.3.1 Innledning

Straffelovrådets flertall har gått mot forslaget fra Norsk Redaktørforening om å oppheve mortifikasjonsinstituttet. Flertallets begrunnelse kan oppsummeres i to hovedpunkter:

1. Mortifikasjonsinstituttet har en lang og sikker rettstradisjon i Norge.
2. Mortifikasjon har i dag en viktig rolle i praksis. Fjernes dette, foretar man en vesentlig svekkelse av personvernet.

Straffelovrådets mindretall, *Karenanne Gussgard* og *Pål W. Lorentzen* er ikke enige i flertallets vurderinger og vil knytte nedenstående bemerkninger til de to hovedpunktene.

6.3.2 Mortifikasjonsinstituttets historiske forankring og begrunnelse

Det inngår som en hovedbegrunnelse for flertallet at mortifikasjonsinstituttet er «... blitt utviklet gjennom rettspraksis og at det på dette område foreligger en lang rettsstradisjon, tilbake til middelalderen.» Som en generell karakteristikk kan dette være riktig nok, uten at man dermed kan si at bruken av mortifikasjon har ligget fast i hele dette tidsrom. I SRI 1960 s. 6 første spalte nederst, oppsummeres rettsstillingen før straffeloven av 1902 på denne måte:

«Det fremgår av enkelte dommer at mortifikasjon ble nektet selv om sannhetsbevis ikke var ført, fordi det fantes grunn til mistanke eller formodning om at beskyldningen kunne være sann (Skeie, side 176). I det hele var vel grensene for anvendelse av mortifikasjon ikke klare og faste; de var da heller ikke trukket opp i lov eller andre forskrifter. Rettspraksis kunne derfor være en del vakkende og vil-

kårlig med hensyn til detaljene. Men dette var ikke annet enn hva som i dette tidsavsnitt forekom også når det gjaldt andre rettsområder.»

Mortifikasjonsinstituttet ble først lovregulert i 1902. Det er neppe tvilsomt at man ved den bestemmelse man da fikk i strl. § 253, tilsiktet en utstrakt bruk av mortifikasjonsinstituttet som et nøytralt rettsmiddel mot beskyldninger det ikke var ført sannhetsbevis for, jfr. Rt. 1912 s. 478. En slik utstrakt bruk av instituttet skapte imidlertid problemer, ikke minst avspeilet gjennom Høyesteretts kjennelse i Rt. 1955 s. 137, der Høyesterett i plenum (med 7 mot 6 stemmer) fant at uttalelser fra et vitne under rettergang kunne mortifiseres. Plenumsdommen førte til at Straffelovrådet ble bedt om å utrede spørsmålet om begrensninger i adgangen til mortifikasjon av ærekrenkelser, hvilket skjedde ved innstilling av 10. mars 1960. Forut for dette hadde høyesterettsdommerne *Bendiksby* og *Heiberg*, som utgjorde hhv. første- og andrevoterende i plenumssaken, i betenkning av 7. desember 1956 gitt en utredning om spørsmålet. Høyesterettsdommerne foreslo flere begrensninger i mortifikasjonsadgangen, særlig i forbindelse med rettergang i straffesaker og sivile saker og under etterforskning og forfølgning av straffbare handlinger. Som det vil fremgå av SRI 1960 s. 44 flg., fant høyesterettsdommerne ikke å kunne anbefale begrensninger i mortifikasjonsadgangen i forhold til pliktmessige uttalelser fra offentlige tjenestemenn, noe imidlertid Straffelovrådet likevel fant å ville ta med i sitt forslag. Høyesterettsdommerne *Bendiksby* og *Heiberg* gjør imidlertid en viktig iakttagelse avslutningsvis i sin betenkning:

«Som det framgår av foranstående, er det et avgjørende ledd i vårt resonnement at mortifikasjonen – på lignende måte som straffen – er et onde for den mortifikasjonen er rettet mot. Er denne betraktning riktig, får den ikke betydning bare for de pliktige uttalelser, men også for de øvrige grupper av uttalelser som er straffri etter strl. § 249 nr. 3 og overhodet for vurderingen av mortifikasjonsreglene i sin alminnelighet. De spørsmål som her kan oppstå, ligger imidlertid utenfor vårt mandat.» SRI 1960 s. 51 andre spalte.

Går man nærmere inn i de vurderinger høyesterettsdommerne *Bendiksby* og *Heiberg* gjorde av mortifikasjonsinstituttet, finner man følgende:

«Når retten i en ærekrenkelsessak med påstand om mortifikasjon finner at vilkårene for mortifikasjon er til stede, kommer dette til uttrykk ved at retten i domsslutningen «erklærer beskyldningen for død og maktesløs». På samme måte som når det gjelder straff, er det den som har fremsatt beskyldningen, som har bevisbyrden for at den er sann. Mortifikasjonsdommen er derfor ingen dom for at beskyldningen er sann, men bare for det mindre, at det ikke er ført bevis for at beskyldningen er sann, jfr. Straffelovkomitéens innstilling av 18. mai 1937 s. 23, 1. spalte, og mindretallets uttalelse s. 23, 2. spalte, Skeie: Ærekrenkelser s. 418 og Urbye: Strafferet s. 182.

Denne omstendighet, at bevisbyrden for sannheten påhviler den som er kommet med uttalelsen, gjør for øvrig at juridisk sett har mortifikasjonen en begrenset verdi som oppreisningsmiddel for den krenkende, jfr Urbyes uttalelse s. 182 om at mortifikasjon som æreserklæring er av «tvilsomt værd». Dens verdi svekkes ytterligere hvis saksøkte ikke søker å føre sannhetsbevis, eller endog unnlater å ta til motmæle, jfr. Trolle i Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1954 s. 214.» SRI 1960 s. 34 andre spalte.

Høyesterettsdommerne *Bendiksby* og *Heiberg* gir deretter følgende vurdering av mortifikasjonsinstituttet:

«Disse juridiske betraktninger gir imidlertid etter vår oppfatning ikke et fullstendig eller riktig bilde av mortifikasjonens faktiske betydning, hverken for den som er kommet med beskyldningen eller for den krenkede. Dette henger sammen med at den alminnelige oppfatning legger noe annet og mere i mortifikasjonen enn lovens regler gir grunnlag for:

Almenheten vil, som Straffelovkomitéen fremhever i den nevnte innstilling s. 23, 1. spalte, feste seg ved mortifikasjonsdommens konklusjon – at beskyldningen kjennes død og maktesløs – uten å innlate seg på noen nærmere vurdering. Særlig gjelder dette hvis sannhetsbevis forgieves er søkt ført. Faktisk vil en dom på mortifikasjon av folk flest bli oppfattet som en konstatering av at beskyldningen er usann, ikke bare av at det ikke er ført bevis for dens sannhet.

Til den annen side vil denne skjevhet i vurderingen til fordel for den krenkede føre med seg en tilsvarende forskyvning til skade for den som har fremsatt beskyldningen: Om mortifikasjon blir gitt, vil dette lett bli misforstått slik at han for den alminnelige oppfatning blir stående som den som har fart med uetterretteligheter og slarv og har fått dom mot seg som injuriant, og det selv om han i en hver henseende har opptrått korrekt. Vi viser til bemerkningene i den før nevnte plenumskjennelse. Også dette gjelder selvsagt særlig hvis han har søkt å føre sannhetsbevis, og det ikke har ført fram.

Dertil medfører en mortifikasjonssak at den som blir saksøkt, vil bli påført tidstap, ubehageligheter og utgifter til eget forsvar, uansett hva utfallet blir. For mange kan dette være betydelige oppofrelser. Utenriks- og konstitusjonskomiteen synes å ha lagt særlig vekt på dette forhold i sine bemerkninger i Innst. S. nr. 180 – 1953, inntatt på s. 36, 2. spalte i skriftet «Ytringsfriheten i Stortinget etter Grunnlovens § 66».

Faktisk må man etter vår mening regne med som en realitet at det å få en uttalelse mortifisert regelmessig vil føles som – og faktisk også vil være – et onde for den som har fremsatt uttalelsen. Det vil skade hans omdømme, og for den ærekjære vil det være et betydelig skår i hans æresfølelse, desto betydeligere jo mere graverende beskyldningen er. At dette er så viser seg i det forhold at de saksøkte i mortifikasjonssaker i de aller fleste tilfeller tar til motmæle og gjør hva de kan for å avverge mortifikasjon, til tross for at dommen da virker så meget sterkere hvis mortifikasjon likevel blir gitt. Dersom det var så at mortifikasjonen ikke er noe onde, som det er om å gjøre å unngå, skulle man vente at de saksøkte ville spare seg tidstapet, bryderiet og utgiftene med saken ved å unnlate å ta til motmæle, og derved samtykke i at utsagnet mortifiseres på et rent formelt grunnlag.

Det syn på mortifikasjon som her er gjort gjeldende, er framhevet såvel av flertallet som av mindretallet i plenumskjennelsen i Rt. 1955 s. 137. Det synes også å stemme med professor Andenæs' oppfatning, når han i Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1954 s. 98 hevder at mortifikasjon medfører ingen rettsvirkning til skade for ærekrenkeren, men samtidig uttaler at det kan være «ytterst ubehagelig» å få fastslått ved dom at det ikke var grunnlag for beskyldningen. Lignende betraktninger er gjort gjeldende i det P. M. fra Justisdepartementet som er inntatt i skriftet «Ytringsfriheten i Stortinget etter grunnlovens § 66», se s. 7, 1. spalte i det nevnte skrift. Vi viser også til landsdommer Trolles artikkel i Tidsskrift for Kriminalvidenskab 1954 s. 214.

Etter vår oppfatning kan man ikke opprettholde som begrunnelse for en ubegrenset adgang til mortifikasjon av beskyldninger hvis sannhet ikke blir bevist, at mortifikasjonen ikke er rettet mot den som har fremsatt beskyldningen og ikke er noe onde for ham. Avgjørelsen av om mortifikasjon bør tilstedes må da bero på en vurdering og avveining av følgende motstående, men hver for seg beskyttelsesverdige hensyn:

På den ene side den krenkedes behov for oppreisning. På den annen side hensynet til ytringsfriheten, og til at den som har uttalt seg, gjennom et mortifikasjonsøksmål, og enn mere gjennom selve mortifikasjonen, påføres et onde.» SRI 1960 s. 34-35.

Disse betraktninger – som også dekker mindretallets syn – blir i liten grad imøtegått av Straffelovrådet i innstillingen fra 1960. Tvert imot tiltrådte Straffelovrådet den gang at mortifikasjon ikke er noe «nøytralt» rettsmiddel, men tvert imot oppleves som et onde av den som får en mortifikasjonsdom mot seg.²³⁹ Når Straffelovrådet i 1960 likevel fant å ville opprettholde mortifikasjonsinstituttet, er det først og fremst ut fra følgende begrunnelse:

«Adgangen til mortifikasjon må man anta har hatt innvirkning på bruken av andre reaksjonsformer, såsom straff og erstatning. Om man opphevet mortifikasjonsinstituttet, måtte man samtidig ha for øye om det behov som dette institutt dekker, ville bli tilfredsstillende fylt på annen måte. Det må i så måte merkes at straff – bøter eller fengsel – blir forholdsvis lite brukt i injuriersaker hos oss. Loven gir adgang til å fritta for straff den som har uttalt seg i aktsom god tro, og det synes i rettspraksis å være en tilbøyelighet til å anvende disse regler og i stedet bruke mortifikasjon som en tilstrekkelig reaksjon.

Det er således vanskelig å oppnå domfellelse til straff eller erstatning og på denne måte skaffe den fornærmede oppreisning. ...» SRI 1960 s. 15 andre spalte.

På s. 15 andre spalte uttaler Straffelovrådet videre:

«... I svært mange tilfelle vil det jo kunne sies at injurianten har uttalt seg til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv, og da er det ikke adgang til – og ville også oftest være lite rimelig – å ilegge ham straff eller erstatning, såfremt han ikke har vist mangel på tilbørlig aktsomhet. Allermest i slike tilfelle er det grunn til å ha andre midler til å skaffe den fornærmede oppreisning, så han ikke skal påføres skade på sitt gode navn og rykte med de forskjelligartede følger dette kan ha. Mortifikasjon frembyr seg her som et nærliggende og formålstjenlig middel til såvidt mulig å oppnå dette.»

Departementet ga en generell tilslutning til Straffelovrådets forslag, se Ot.prp. nr. 49 (1962-63) s. 6, og Justiskomiteen sluttet seg så til departementets generelle betraktninger, se Innst. O. XIX (1963-64) s. 3, selv om den på konkrete punkter foreslår visse endringer i departementets forslag. Overensstemmende hermed ble lovendringene vedtatt.

Sammenfatning:

Hovedbegrunnelsen for mortifikasjonsinstituttet, slik det gjelder i dag, synes etter foranstående å være denne: Det er behov for å opprettholde mortifikasjonsinstituttet som et «nøytralt» rettsmiddel, særlig med sikte på de tilfelle hvor injurianten ikke kan ilegges straff eller erstatning, jfr. strl. § 249 nr. 3. Motsetningsvis følger det av dette at hvor straff/erstatning kan ilegges, har ikke mortifikasjon den samme betydning som oppreisning for den fornærmede.

239. Se SRI 1960 s. 16 første spalte.

6.3.3 Mortifikasjonsinstituttets betydning i praksis for personvernet

Flertallet gjengir Straffelovrådets begrunnelse fra 1960 i sin helhet og slutter seg til denne. Straffelovrådet uttalte den gang bl.a.:

«Det har vært anført at adgangen til mortifikasjon betyr et inngrep i den alminnelige ytringsfrihet. Det kan imidlertid ikke med noen rimelighet hevdes at det er et uberettiget inngrep i ytringsfriheten at en ærekrenkende beskyldning kan kreves mortifisert ved dom når sannheten av beskyldningen ikke kan bevises.» SRI 1960 s. 16 andre spalte.

Denne argumentasjonen er etter mindretallets syn ikke fullt ut dekkende for rettstilstanden i dag. Uttalelser både fra Høyesterett og fra Menneskerettighetsdomstolen viser at Straffelovrådets argumentasjon fra 1960 er for unyansert hensett til dagens rettstilstand. Fra Høyesteretts praksis vises særlig til Rt. 1990 s. 173 og 1994 s. 506. EMK artikkel 10 om ytringsfrihet stiller som krav til lovgivningen som innskrenker ytringsfriheten at den «*må være nødvendig i et demokratisk samfunn*». Dette er bl.a. drøftet i en dom avsagt av Menneskerettighetsdomstolen av 23. september 1994 – Jersild mot Danmark. Hvordan mortifikasjonsinstituttet står i forhold til dette kravet, er foreløpig uavklart, men det må være berettiget å stille spørsmål ved om kravet oppstiller grenser for i hvilken utstrekning uttalelser f.eks. i pressen kan være gjenstand for mortifikasjon. Det vises til de prinsipielle betraktninger Menneskerettighetsdomstolen gjør gjeldende i Jersild-dommen. Endelig er vel også flertallets forslag om begrensninger i mortifikasjonsadgangen en bekreftelse på at mortifikasjonsinstituttets forhold til ytringsfriheten er mer problematisk i dag enn i 1960.

Stiller man ellers spørsmål i hvilken utstrekning de typesituasjoner som begrunnelsen for mortifikasjonsinstituttet særlig forankres i, faktisk har inntrådt, nemlig situasjoner der injurianten frifinnes for krav på straff og erstatning i medhold av strl. § 249 nr. 3, må man ut fra høyesterettspraksis etter 1950 fastslå at slike situasjoner har foreligget i begrenset utstrekning. En gjennomgåelse av Lovdata fra dette tidsrom viser at spørsmålet bare har vært oppe for Høyesterett i én sak, Rt. 1968 s. 826, og da i en temmelig avledet form. Situasjonen synes å være at Høyesterett – ihvertfall i forhold til mediene – har praktisert aktsomhetskravet i § 249 nr. 3 så strengt, at bestemmelsen i dag har mer teoretisk enn praktisk interesse som benådningsbestemmelse.

Etter mindretallets syn har mortifikasjonsinstituttet i dag ikke en så selvstendig og viktig betydning for personvernet at det bør opprettholdes.

Etter mindretallets oppfatning er situasjonen denne: Straffelovrådets betraktning i 1960, gjengitt foran,²⁴⁰ om at det i praksis er «*...vanskelig å oppnå domfellelse til straff eller erstatning og på denne måte skaffe den fornærmede oppreisning*» anser mindretallet ikke dekkende for rettstilstanden i dag. Den situasjon som Straffelovrådet fryktet, nemlig at injurianten hyppig skulle gå fri fordi han hadde uttalt seg «*til berettiget varetagelse av eget eller andres tarv*» kan neppe sies å ha slått til i praksis. Tvert imot har det utviklet seg en praksis hvor det ikke bare tilkjennes erstatning når det er godtgjort et økonomisk tap. Norske domstoler har, særlig gjennom de senere år, også tatt i bruk oppreisning som et virkemiddel. Etter mindretallets oppfatning er erstatningslovens § 3-6 et fleksibelt verktøy for domstolene i de tilfelle det foreligger en rettsstridig ærekrenkelse som det ikke er ført sannhetsbevis for. Når flertallet konstaterer at det i perioden 1959-94 har vært ført 6 rene mortifikasjonssaker, betyr dette ikke at den krenkede nødvendigvis ville vært avskåret fra å fremme andre krav. Etter mindretallets oppfatning ville hensikten

240.SRI 1960 s. 15 andre spalte.

med søksmålene som oftest kunne vært nådd gjennom fremsettelse av krav om oppreisning.

Dersom retten skulle komme til at det ikke i noe tilfelle er grunnlag for erstatning/oppreisning, kan retten riktignok unnlate å ta stilling til beskyldningens sannhet. Dersom saken ikke er en ren kverulantsak, er det imidlertid svært lite sannsynlig at retten vil unnlate å ta realitetsstandpunkt til den påståtte ærekrenkelsen. Domstolene vil, der det er grunn til det, ta hensyn til saksøkerens interesse i å få rettens syn på sannhetsinnholdet.

Mindretallet er i tvil om hvilken selvstendig betydning mortifikasjonsinstituttet har når det fremmes sammen med andre krav. Krav om mortifikasjon av bestemte utsagn fra den krenkede side i disse sammenhenger tjener ofte som en presisering av hvilke utsagn som angripes, utsagn som det kreves ført sannhetsbevis for. I de senere år er det stadig flere eksempler på at den krenkede har sett seg best tjent med å fremme rene erstatningskrav.

Selvfølgelig er det riktig, som påpekt av flertallet, at vilkårene for straff og erstatning/oppreisning og mortifikasjon er forskjellige. Spørsmålet er likevel hvor stor praktisk betydning denne forskjell har i det overveiende antall saker. Det er foran påpekt at culpa-normen i § 249 nr. 3 praktiseres strengt. Det er mindretallets oppfatning at skyldkravet ved erstatning/oppreisning er skjerpet, særlig i forhold til mediene. At domstolene, i de enkelttilfelle flertallet har henvist til, har gitt dom for mortifikasjon, men frifunnet for erstatning/oppreisning, endrer ikke mindretallets hovedoppfatning.

Mindretallet er ikke enig i at en avvikling av mortifikasjonsinstituttet innebærer noen egentlig svekkelse av personvernet. Straffelovens regler til vern om æren vil stå uendret. Det vises videre til hva som er det reelle innhold av en dom for mortifikasjon. Man kan ikke utelukke at krav om mortifikasjon i mange tilfelle utspringer av manglende kunnskap om reglene, på samme måte som allmennhetens oppfatning av en mortifikasjonsdom ofte vil bygge på misforståelse av hva som ligger i denne. Det vises til det som foran er sitert fra betenkningen fra høyesterettsdommerne *Bendiksby* og *Heiberg*. Mindretallet ser ingen grunn til å videreføre slike misforståelser.

Selv om Straffelovrådet går inn for å overføre mortifikasjonsinstituttet til sivilprosessen, og derved fjerner en del av de praktiske problemer knyttet til mortifikasjonssøksmål, vil mortifikasjonsinstituttet fortsatt virke kompliserende, uten at noen fordeler synes å være vunnet for den injurierte. Dette anskueliggjøres ikke minst gjennom oppbyggingen av forslaget til ny § 489 i tvistemålsloven, et forslag som også mindretallet subsidiært slutter seg til. Bestemmelsen avhjelper den lite tilfredsstillende situasjon en har i dag når det gjelder adgangen til å gå til mortifikasjonssøksmål mot pliktmessige utsagn fra personer som uttaler seg på vegne av det offentlige. Adgangen til å kreve erstatning/oppreisning berøres ikke av bestemmelsen. Avgrensningen av hvem som beskyttes mot mortifikasjonssøksmål, er ikke klar, og det åpnes for en skjønnsmessig adgang for retten til uansett å tillate mortifikasjonssøksmål. Også bestemmelsen om referatadgang åpner i stor grad for skjønn. Spørsmål om adgangen til mortifikasjon vil kunne bli gjenstand for en tidkrevende og dermed kostbar saksbehandling gjennom flere instanser. Når det i praksis som regel også kreves erstatning/oppreisning, fremstår slike tvister som unødvendige.

Flertallet hevder for øvrig at en opphevelse av reglene om mortifikasjon vil «... kunne foranledige en vurdering av om man må endre andre sider ved injurielovgivningen etter mønster av angelsaksisk rett, f.eks. slik at 1) fornærmede innrømmes et absolutt krav på økonomisk kompensasjon gjennom oppreisningsinstituttet, 2) at det utarbeides særskilte regler om ytringsprivilegier for på den måten å sikre rettsikkerhet og forutberegnelighet for henholdsvis saksøker og saksøkte, 3) at nivået

på oppreisningsbeløpene heves ytterligere, og 4) at saksøker tilkjennes erstatning for saksomkostninger også i en del tilfeller hvor det utmåles et symbolsk oppreisningsbeløp. Slike endringer synes nødvendige for å fylle det tomrom som vil oppstå ved fravær av mortifikasjon. Det synes mindre aktuelt hos oss å vurdere behov for i større grad ta i bruk straff ved ærekrenkelser.» Som fremholdt foran, er det mindretallets oppfatning at erstatningslovens § 3-6 i dag er et tilstrekkelig egnet verktøy til fullt ut å oppveie bortfallet av mortifikasjonsinstituttet. Man kan ellers ikke se at det er noen sammenheng mellom det å fjerne mortifikasjon og det å skulle heve oppreisningsbeløpene ytterligere, slik flertallet antyder. I de tilfelle hvor det bare er spørsmål om å få fastslått at en rettsstridig ærekrenkelse er usann – slik mortifikasjonsinstituttet virker i dag – vil en symbolsk oppreisning være tilstrekkelig. Innholdet i dommen vil kunne kunngjøres i saker mot medier.

Når det gjelder saksomkostningene i en injurieprosess etter tvistemålslovens regler, uten et mortifikasjonsinstitutt, er mindretallet enig med flertallet i at det kan virke urimelig at en saksøker som får rettens medhold i at det foreligger en rettsstridig ærekrenkelse, men som ikke vinner frem med sitt krav om erstatning/oppreisning, som en hovedregel må bære sakens omkostninger, idet han anses å ha tapt saken, jfr. tvml. § 172 første ledd. Mindretallet ser imidlertid ikke dette som et argument for å opprettholde mortifikasjonsspørsmålet. I forbindelse med en lovendring vil det være en enkel sak å regulere omkostningsspørsmålet i ærekrenkelsessaker. Straffelovrådet foreslår et nytt kapittel i tvistemålsloven om ærekrenkelsessaker, jfr. *"Overføring av injuriersaker til sivilprosess. Nytt kapittel 34 i tvistemålsloven."* i kapittel 5.7 ovenfor. Under forutsetning av opphevelse av mortifikasjonsinstituttet, foreslår mindretallet at det her tas inn en særbestemmelse om omkostningsavgjørelsen. Etter mindretallets syn bør det overlates til rettens skjønn å fastsette hvem av partene som skal bære saksomkostningene, helt eller delvis. En får da en fleksibel regel, der det tas hensyn til særlige forhold som vil kunne foreligge. Bestemmelsen bør kunne gjelde generelt, ikke bare for de tilfellene der saksøkeren får rettens medhold i at det foreligger en rettsstridig ærekrenkelse. I praksis bør retten imidlertid være forsiktig med å ilegge saksøkte omkostningsansvar der saksøkeren heller ikke får medhold på dette punkt.

Mindretallet bemerker at avvik fra tvistemålslovens saksomkostningsregler ikke er ukjent i vår prosessrett. I saker om oppsigelse etter husleieloven av 16. juni 1939 nr. 6 § 38 kan også den som taper saken, helt eller delvis ilegges saksomkostninger *«i den utstrekning som retten finner rimelig»*, jfr. lovens § 51 siste ledd. Et annet eksempel er skjønnsprosessloven av 1. juni 1917 nr. 1 § 43 andre ledd, der retten, hvor ingen av partene kan sies å ha vunnet, skal avgjøre *«i hvilken utstrekning den ene parten helt eller delvis skal erstatte motparten hans nødvendige utgifter i anledning skjønnsaken.»*

6.3.4 Sammenfatning

Mortifikasjonsreglene har i dag liten selvstendig betydning. Rettsutviklingen, særlig i de siste 10-år, synes å være slik at det først og fremst er oppreisnings- og erstatningsreglene som spiller noen praktisk rolle. Ved den kunngjøringsadgang det nå legges opp til for alle dommer i ærekrenkelsessaker mot medier, vil den krenkede ikke ha noe særskilt behov for å kunne kreve mortifikasjon. Erstatnings- og oppreisningsreglene vil være et mer fleksibelt og bedre instrument for en riktig avgjørelse i disse saker.

Subsidiært støtter mindretallet det forslag til begrensning i mortifikasjonsadgangen som foreslås av Straffelovrådets flertall.

6.4 RETTSSTRIDSRESERVASJONENS BETYDNING, JFR. RÅDETS VURDERING "*Rettsstridsreservasjonens innhold*" I KAPITTEL 5.3.2

Det er under "*Begrensning i virkeområdet til § 247 – rettsstridsreservasjon*" i kapittel 3.3.3 foran redegjort for deler av rettsstridsreservasjonens anvendelse etter gjeldende rett. Denne redegjørelse fanger ikke opp den seneste tids høyesterettspraksis, i særdeleshet Rt. 1994 s. 506 (Sammy Korir) og Rt. 1994 s. 1574 (Innside Data AS – Per Gudmund Askim), der Menneskerettighetsdomstolens praksis etter EMK artikkel 10 på en helt annen måte enn tidligere preger drøftelsene i Høyesterett. Ikke minst i Sammy Korir-dommen i Rt. 1994 s. 506 ser man konturene av en ny tenkning i Høyesterett, der en «*tradisjonell*» rettsanvendelse – det forelå utvilsomt beskyldninger som det ikke var ført sannhetsbevis for, jfr. strl. § 253 – ville ha ledet til mortifikasjon. I Rt. 1994 s. 1574 kom Høyesterett med 3 mot 2 stemmer til at et kritisk utsagn kunne mortifiseres, men der både flertall og mindretall drøfter rettsstridsreservasjonen inngående, både i forhold til hva personer i forskjellige stillinger og verv må tåle av kritiske ytringer og hvilke situasjoner som kan berettige en skarpere språkbruk enn det ellers vil være adgang til.

I Sammy Korir-dommen påpeker for øvrig et samlet Høyesterett «... *at det kan være en flytende overgang mellom spørsmålet om rettsstrid og vurderingen av om et forhold rammes av de til dels skjønnsmessige kriterier som er angitt i § 247. ...*» Rt. 1994 s. 506 (s. 516).

Etter min oppfatning er rettsstridsreservasjonen et kjernebegrep ved rettsanvendelsen i ærekrenkelsessaker, hvilket også den senere tids høyesterettspraksis er en bekreftelse på. Begrepets anvendelse innebærer en innskrenkende fortolkning av beskyldningsbegrepet i strl. § 247 og angir derved den prinsipielt viktige grense for den alminnelige handle- og ytringsfrihet, der endog *uriktige* kritiske eller krenkende ytringer ikke trekker rettsvirkninger med seg, hva enten det gjelder straff, mortifikasjon eller erstatning/oppreisning. Det er følgelig av grunnleggende betydning for rettsanvendelsen i ærekrenkelsessaker best mulig å få klarlagt rettsstridsbegrepets innhold og rekkevidde.

Flertallets henvisning under "*Rettsstridsreservasjonens innhold*" i kapittel 5.3.2 til et interesseavveinings synspunkt, blir i dette perspektiv henimot intetsigende. Det samme gjelder professor Mælands konklusjon i *Ærekrenkelser* s. 381-382, slik dette også er gjengitt foran under "*Utilbørighetskrav uavhengig av om den ærekrenkende beskyldning er sann. Hensyn til ytringsfriheten*" i kapittel 3.3.3.4. Begge de to nettopp nevnte rettsavgjørelser fra 1994 gir etter min oppfatning viktige bidrag med hensyn til en konkretisering og klarlegging av rettsstridsreservasjonens innhold. Menneskerettighetsdomstolens praksis mht. EMK artikkel 10 vil inngå som en sentral del av rettsstridsreservasjonen. Gjennom denne praksis er det utviklet en rekke prinsipper for en utvidet rett til kritiske ytringer (se f.eks. *Eggen: Vernet om ytringsfriheten* etter art. 10 i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon, Oslo september 1994.) Ikke minst interessant er domstolens praksis i tilknytning til bestemmelsen om at inngrepet må være «*nødvendig i et demokratisk samfunn*», der det i dag bl.a. stilles krav om at begrunnelsen bak inngrepet må være «*relevant*», «*tilfredsstillende*» og «*proposjonal*». En konsekvens av dette er at så vel politiske myndigheter som «*offentlige personer*» innenfor den alminnelige ytringsfrihet må akseptere endog skarp kritikk. Som fremholdt foran innebærer rettsstridsreservasjonens anvendelse i disse tilfelle en klart innskrenkende fortolkning av strl. § 247.

Jeg vil også peke på at når Straffelovrådet – enstemmig – har gått inn for å anbefale *begrensninger* i mortifikasjonsadgangen, jfr. strl. § 253, både i forhold til den som direkte *fremsetter* en kritisk eller krenkende ytring, se forslaget til ny § 489 andre ledd nr. 2, og i forhold til den som *formidler* en kritisk ytring, jfr. forslaget til ny § 489 tredje ledd i tvistemålsloven, synes Straffelovrådets overveielser i betyde-

lig grad å bygge på de hensyn og prinsipper som er innebygget i rettsstridsreservasjonen. Sagt mao.: Rådets forslag til begrensninger i mortifikasjonsadgangen går formentlig ikke lenger enn hva en isolert anvendelse av rettsstridsreservasjonen likevel ville ha ledet til: Den offentlige tjenestemann eller det offentlige organ, som uttaler seg pliktmessig om et faktum det tilligger vedkommende i henhold til lov eller forskrift å ha en mening om, opptrer neppe rettsstridig når man f.eks. uttrykker seg kritisk i forhold til en part. Jeg vil således anta at slike pliktmessige kritiske utsagn i betydelig grad vil måtte ansees som ikke rettsstridige og unntatt fra mortifikasjon. Høyesterett var inne på dette i Flyhaverikommisjonsdommen, Rt. 1990 s. 173 (s. 185). Jeg viser også til uttrykt dom i Bergen byrett (sak 51-53/89 og 135/90) og Gulating lagmannsretts dom (sak 91-00878, avsagt 17. juni 1994): Kunderingen AS – Bergens Tidende m.fl., som gjaldt pliktmessige uttalelser fra offentlig tjenestemann.

Poenget i forhold til Straffelovrådets forslag med hensyn til begrensninger i mortifikasjonsadgangen, er at forslaget ikke innebærer noen *uttømmende* anvendelse av rettsstridsreservasjonen. Mens det vern en offentlig tjenestemann (som uttaler seg pliktmessig) har mot mortifikasjonskrav, er betinget, jfr. forslaget til tvml. § 489 andre ledd nr. 4, utelukkes det ikke – selv om mortifikasjonskravet tillates fremmet av domstolen – at resultatet til syvende og sist likevel kan bli frifinnelse, fordi den kritiske ytring ikke er rettsstridig. Det kan også tenkes at en rekke andre personer og organer enn de som nå uttrykkelig omfattes av unntakene i forslaget § 489 i tvistemålsloven, vil nyte godt av en utvidet rett til kritiske ytringer, bl.a. fordi de uttaler seg pliktmessig. På samme måte kan det tenkes at de vilkår som forslaget til § 489 tredje ledd inneholder (om at mediene ansvarsfritt skal kunne *formidle* en kritisk ytring), ikke er *uttømmende* i forhold til rettsstridsreservasjonen. Forholdet til den som formidler en kritisk eller krenkende ytring, vil måtte gjøres til gjenstand for en selvstendig vurdering i forhold til rettsstridsreservasjonen. Det vil således kunne tenkes en rekke andre situasjoner enn det lovforslaget uttrykkelig nevner, der en formidling vil kunne skje ansvarsfritt. I *dette* perspektiv benyttes rettsstridsreservasjonen som et unntak i forhold til hovedregelen om at den som formidler eller gjengir en beskyldning andre har fremsatt, har et selvstendig ansvar, jfr. *Mæland* s. 145. Det vil imidlertid bli stillet en rekke kvalitative krav til den *måte* formidlingen skjer på, for at denne ikke skal anses som rettsstridig. Som fremholdt under "*Bør mortifikasjonsinstituttet oppheves?*" i kapittel 6.3 ovenfor, vil Menneskerettighetsdomstolens avgjørelse av 23. september 1994 i saken Jersild – Danmark få direkte innvirkning på formidleransvaret. Jeg legger for min del til grunn at man vil måtte gi rettsstridsreservasjonen en vesentlig videre anvendelse ved formidling av ærekrenkelser enn i dag.

Det er ikke mulig i en enkel formel å beskrive grensene for den alminnelige handle- og ytringsfrihet i samfunnet. Retten til ansvarsfritt å kunne fremsette kritiske ytringer mot andre vil heller ikke være definert en gang for alle. Det er imidlertid viktig å understreke rettsstridsreservasjonens helt sentrale betydning når denne grensen skal trekkes i den enkelte ærekrenkelsessak, der ikke minst Menneskerettighetsdomstolen, i øyeblikket mer enn Høyesterett, synes å påvirke rettsutviklingen i mer liberal retning, særlig når det er en offentlig interesse knyttet til den kritiske ytring. Straffelovrådet burde derfor ha gått inn i Redaktørforeningens forslag (punkt. 2.4) om – som ledd i rettsstridsvurderingen – å vektlegge den offentlige interesse som måtte være knyttet til ytringen.

KAPITTEL 7

Særuttalelse fra Mæland vedrørende spørsmålet om å oppheve adgangen til privat straffesak

Straffelovrådets leder, *Henry J. Mæland*, deler i det alt vesentlige de betraktninger som de øvrige medlemmer i rådet har anført når det gjelder forslaget om å oppheve adgangen for den fornærmede til å reise privat straffesak. *Mæland* er imidlertid noe skeptisk til denne endringen.

Mæland er enig med de øvrige medlemmer i at det må antas at fornærmede sjelden vil ha noe stort og legitimt behov for å se injurianten straffet for ærekrenkelser i betraktning av det øvrige reaksjonssystem som står til rådighet. Som regel vil mortifikasjon og oppreisning være tilstrekkelig. Dette er reaksjoner som man i forhold til ressurssterke og solvente media alltid vil kunne gjøre bruk av.

Men forholdene kan ligge annerledes an ved mange privat-fremsatte injurier. Og unntaksvis synes også straff å burde fremtre som en aktuell reaksjon vis á vis mediamedarbeidere som grovt og gjentagne ganger tilsidesetter sin aktsomhetsplikt eller hvor krenkelsen bærer sterkt preg av ondt sinnelag. Fremsettelsen av en injurie kan etter omstendighetene føre med seg store skadevirkninger. For fornærmede vil en ærekrenkelse undertiden oppleves som et langt alvorligere inngrep enn mange andre handlinger som det i vårt lovverk reageres med straff overfor.

Mæland vil understreke at påtalevilkårene ved injurier er slik utformet og *praktisert* at det offentlige i dag ikke reiser sak på begjæring av en privat fornærmet, iallfall ikke mot pressen. Det overlates nærmest helt og holdent til den privat fornærmede å verne om sin person og sin ære. Det er videre kun i de færreste tilfeller at den fornærmede har ressurser til å fremme sak. Påtalemyndighetens henleggelsespraksis innebærer derfor reelt sett at lovens straffansvar for pressen totalt sett blir svært lite effektivt. I *faktisk henseende* nyter norske pressemedarbeidere således i dag en stor grad av strafferettslig immunitet på dette rettsområdet.

Nå kunne man f.eks. endret påtalevilkårene på linje med legemsfornærmelser, men *Mæland* kan ikke tilrå en slik effektivisering av det strafferettslige ansvar. Da måtte man eventuelt også vurdere å endre de materielle vilkår for straff slik at *straff* som reaksjon ble forbeholdt de alvorlige og meget straffverdige krenkelsene. Erfaringsmessig vil en injuriersak bli svært tid- og arbeidskrevende. Påtalemyndigheten har allerede et stort arbeidspress og er tvunget til å prioritere mange typer saker lavt. For det tilfelle at adgangen til private straffesaker oppheves, antar *Mæland* at det vil være vanskelig å angi noe annet hensiktsmessig påtalevilkår ved ærekrenkelser enn det som rådets øvrige medlemmer tilrår, idet man ellers vil komme i skade for i urimelig grad å belaste politiet, påtalemyndigheten og domstolene.

Som fremholdt av rådets øvrige medlemmer kan og bør det i alvorlige saker reageres med offentlig påtale, men *Mæland* tviler på at dagens påtalepraksis selv for slike tilfeller blir innskjerpet, og han ser det derfor som tvilsomt om påtalevilkårene i strl. § 251 vil gi æren et tilstrekkelig strafferettslig vern, dersom adgangen til private straffesaker faller bort.

Etter *Mælands* syn fremtrer det videre som noe inkonsistent generelt å beholde instituttet private straffesaker, og samtidig oppheve ordningen ved ærekrenkelser som er det området hvor instituttet har størst praktisk betydning. Spesielt fremholdes at det ikke er grunn til å behandle en krenkelse av strl. § 249 nr. 2 annerledes enn en overtredelse av strl. § 390 (privatlivets fred). Ved overtredelse av strl. § 249 nr. 2 vil fornærmede heller ikke kunne benytte seg av mortifikasjonsinstituttet slik som ved andre ærekrenkelser.

Dersom adgangen til å reise privat straffesak oppheves, har fornærmede ved ærekrenkelse etter strl. § 249 nr. 2 normalt bare den mulighet å fremme krav på oppreisning iht. skl. § 3-6, og rettsutfallet av en domstolsprosess vil kunne fremtre som usikkert fordi domstolen etter skjønn kan unnlate å gi oppreisning selv om straffbarhetsvilkårene i strl. § 249 nr. 2 er oppfylt. Muligens kunne man velge å bedre fornærmedes rettsposisjon ved å bestemme at offentlig påtale skulle finne sted på fornærmedes begjæring ved visse overtredelser av strl. § 249 nr. 2.

Et annet alternativ er å beholde adgangen til private straffesaker for overtredelser av strl. § 249 nr. 2 slik at disse overtredelsene fortsatt fullt ut likestilles med krenkelser av strl. § 390. Skulle det senere bli aktuelt generelt å oppheve private straffesaker, bør man imidlertid overveie å endre påtalevilkårene i strl. §§ 249 nr. 2, 390 m.fl., eller man bør foreta endringer i de materielle vilkår for oppreisningskrav slik at dette blir en «skal-regel».

KAPITTEL 8

Økonomiske og administrative konsekvenser av rådets forslag

I "*Straffelovrådets vurdering*" i kapittel 5 har Straffelovrådet foreslått noen mindre endringer i injurielovgivningen. Endringene vil ikke medføre nevneverdige økonomiske eller administrative konsekvenser. Forslagene innebærer stort sett en klargjøring og presisering av enkelte bestemmelser.

Rådet har foreslått at overtredelser av strl. § 248 skal undergis offentlig påtale på begjæring av fornærmede. Det er imidlertid ikke grunn til å tro at forslaget innebærer noen merkbar økning i politiet og påtalemyndighetens arbeidsbelastning. Det vil neppe forekomme mange slike saker, og etterforskningen vil sannsynligvis heller ikke være særlig omfattende i disse saker. Er straffeloven § 248 først anvendelig, ligger gjerne bevisene «i dagen».

Overføring av mortifikasjonssøksmål til sivilprosessens former, vil medføre en forenkling av prosessen. Det er imidlertid lite sannsynlig at dette vil gjøre nevneverdige utslag i domstolenes arbeidsbyrde. Lovutkastet innebærer også en kodifisering av enkelte domstolsskapte regler, og en utvidelse av vernet mot mortifikasjonssøksmål bl.a. for offentlige tjenestemenn. Konsekvensene av forslaget må imidlertid antas å være beskjedne, da det etter gjeldende rett forekommer få saker av denne type.

At mortifikasjonssøksmål fremmes etter sivilprosessens, medfører at det må betales rettsgebyr på linje med andre sivile søksmål. Dette vil medføre en økning i statens inntekter sammenlignet med dagens situasjon hvor mortifikasjon følger straffeprossens former. Inntektsøkningen er imidlertid ubetydelig.

Rådet foreslår også at adgangen til å reise privat straffesak faller bort. Det må av den grunn antas at påtalemyndigheten må påtale noen flere ærekrenkelsessaker enn i dag. Dette vil imidlertid neppe medføre særlig stor økning i politiets og påtalemyndighetens arbeidsbyrde, selv om rådet forutsetter at det foretas en mer grundig vurdering av om vilkårene for offentlig påtale foreligger. Også i dag skal injurier forfølges av det offentlige når det foreligger privat påtalebegjæring og allmenne hensyn. Ved gjentatte injurier som ikke lar seg stoppe uten gjennom straff, vil imidlertid politiet og påtalemyndigheten måtte ta det arbeid som fornærmede i dag i stor grad må utføre som ledd i forberedelsen av den private straffesak. Heller ikke slike saker forekommer ofte.

KAPITTEL 9

Merknader til lovutkastet**Straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10:***Til § 76:*

Straffeloven § 76 avskjærer sak om mortifikasjon etter at den som har fremsatt ytringen er død. Bakgrunnen for at bestemmelsen er plassert i straffeloven, er at mortifikasjonsinstituttet er regulert. Når rådet foreslår at mortifikasjon overføres til sivilprosessens former, er det naturlig at prosessforutsetningene for mortifikasjon inntas i tvistemålsloven. Bestemmelsen i strl. § 76 er derfor foreslått inntatt som andre ledd andre punktum i § 488 i tvistemålsloven, se kommentaren til denne nedenfor.

Til § 80 første ledd:

Bestemmelsens andre punktum omhandler fornærmedes påtalerett ved mortifikasjonssak. I "[Reduksjon av søksmålsfristen?](#)" i kapittel 5.8 foreslår rådet at søksmålsfristen reduseres til ett år. På bakgrunn av forslaget om å overføre mortifikasjonssakene til sivilprosessens former, er det naturlig at bestemmelsen om søksmålsfrist tas inn i utkastet til nytt kapittel 34 i tvistemålsloven, se utkast til tvistemålsloven § 488 første ledd og kommentaren til denne nedenfor. På denne bakgrunn foreslås strl. § 80 første ledd andre punktum opphevet, slik at nåværende tredje punktum blir nytt andre punktum.

Til § 247:

Rådet foreslår at uttrykket «rettsstridig» inntas i bestemmelsen. Endringen innebærer ingen realitetsendring, idet § 247 også i dag tolkes med en rettsstridsreservasjon, se fremstillingen ovenfor under "[Begrensning i virkeområdet til § 247 – rettsstridsreservasjon](#)" i kapittel 3.3.3 og rådets vurdering under "[Rettsstridsreservasjonen i § 247](#)" i kapittel 5.3.

Til § 249 nr. 4 litra b:

I og med at rådet foreslår at adgangen til private straffesaker ved ærekrenkelser bortfaller, er det unødvendig at bestemmelsen nevner saksøker ved siden av påtalemyndigheten. Overføring av mortifikasjon til sivilprosessen medfører at det aldri kommer på tale bare å fremme mortifikasjonskrav i offentlig sak. På denne bakgrunn bør siste del av litra b oppheves.

Til § 251:

På bakgrunn av forslaget om å avskjære fornærmede fra å reise privat straffesak, har rådet funnet det nødvendig å endre påtalereglene i § 251. Ved forbrytelse mot §§ 246 og 247 vil offentlig påtale – som i dag – forutsette begjæring fra fornærmede samt at allmenne hensyn tilsier at det offentlige forfølger forholdet. Ved de alvorlige ærekrenkelser som er fremsatt mot bedre vitende, jfr. strl. § 248, bør imidlertid

fornærmedes begjæring være tilstrekkelig. Ærekrenkelser som rammes av denne bestemmelsen kan være svært plagsomme og krenkende for den fornærmede. I slike tilfeller synes det rimelig at det offentlige kan forfølge handlingen når fornærmede begjærer det, uten at det i tillegg kreves at allmenne hensyn tilsier dette. Noen stor belastning for politiet og påtalemyndigheten innebærer dette neppe, idet man regelmessig allerede på grunnlag av anmeldelsen eventuelt gjennom avhør av den anmeldte vil kunne få oversikt over om det foreligger omstendigheter som gir rimelig grunn til å iverksette, eventuelt fortsette en etterforskning med formål å avklare om strl. § 248 er overtrådt (jfr. strpl. § 224 første ledd). Rådet forutsetter for øvrig at opphevelse av adgangen til å reise privat straffesak må medføre at også kravene til «allmenne hensyn» må vurderes annerledes enn i dag ved overtredelse av strl. §§ 246 og 247. Det vises for øvrig til vurderingen under "*Bør private straffesaker om ærekrenkelser avskaffes?*" i kapittel 5.6.

Slik strl. § 251 lyder idag, gir bestemmelsen i første ledd andre punktum fornærmede mulighet for å begrense påtalebegjæringen til kun å omfatte mortifikasjon av ærekrenkelsen. Når det foreslås å betrakte mortifikasjon som et sivilt krav og mortifikasjonsinstituttet foreslås overført til sivilprosessen, synes det hensiktsmessig at påtalemyndigheten er avskåret fra å reise mortifikasjonssak. Men krav om mortifikasjon vil kunne tas med som et borgerlig rettskrav i en straffesak på samme måte som erstatningskrav, se utkastet til ny strpl. § 3 første ledd nr. 6. En naturlig følge herav er at strl. § 251 andre punktum oppheves.

Til § 253:

Bestemmelsen i strl. § 253 omhandler prosessforutsetninger ved mortifikasjonssaker. Som følge av rådets forslag om å overføre disse saker til sivilprosessen, har man funnet det riktig å innta de prosessuelle regler ved mortifikasjonssaker i utkastet til tvistemålsloven kapittel 34. Det vises til utkastet til tvml. § 489 og kommentarene til denne nedenfor.

Til § 430 a:

Rådet foreslår visse endringer i bestemmelsens *første ledd*. I dag gjelder kunngjøringsplikten for redaktøren når en tidligere trykt ærekrenkelse har foranlediget straff, mortifikasjon eller forlik. Rådet vil tilrå at kunngjøringsplikten skal gjelde også når ærekrenkelsen kun har foranlediget oppreisning eller erstatning. Endringen foretas ved at uttrykket «erstatning» inntas i § 430 a første ledd. En slik endring synes rimelig, særlig når det ses hen til at rådet samtidig tilrår at det ikke lenger skal være adgang til å reise privat straffesak ved ærekrenkelser.

Som nevnt ovenfor i "*Straffelovens § 430 a – kunngjøring av dom*" i kapittel 3.6, er det uklart om strl. § 430 a slik den lyder i dag, medfører at redaktøren har plikt til å trykke hele dommen i en injurienesak, eller om han kan nøye seg med en mindre del av dommen. Som det fremgår av rådets vurdering i "*Bør det foretas endringer i redaktørens plikter etter strl. § 430 a?*" i kapittel 5.5, foreslås det at redaktørens plikter etter § 430 a begrenses til å trykke et dekkende sammendrag av dommen. I et slikt sammendrag vil normalt inngå innholdet av selve domsslutningen og sentrale deler av rettens merknader. Ved kunngjøring av et forlik vil de sentrale elementer som regel gi seg selv. Det vil for øvrig ofte bli inntatt en egen bestemmelse i forliket om hva som skal kunngjøres.

Videre foreslås det at kunngjøringsplikten uttrykkelig begrenses til rettskraftige dommer. For det tilfellet at injurienesaken ender med forlik, omfatter bestemmelsen kun rettsforlik. For øvrig må det legges til grunn at partene råder fritt over spørsmål

om rett og plikt til kunngjøring. Inneholder f.eks. rettsforliket en bestemmelse om at utfallet av saken ikke skal offentliggjøres, gjelder dette, og man kan da selvsagt ikke senere påberope seg et krav på kunngjøring etter strl. § 430 a. I et utenrettslig forlik kan det selvsagt avtales at forliket skal kunngjøres.

For øvrig foreslås det at sammendraget skal inntas på samme sted og med slikt utstyr som god presseskikk tilsier. Formålet med § 430 a er at den skade som er påført fornærmede, søkes reparert med tilsvarende virkemidler.

I tillegg foreslås et nytt *andre ledd*, slik at nåværende andre til fjerde ledd blir *tredje til femte ledd*. Bakgrunnen for denne bestemmelsen er at det kan oppstå tvist mellom partene om det foreligger plikt til kunngjøring og om hva som skal kunngjøres av dommen, herunder hva som skal ansees som et dekkende sammendrag, jfr. den foreslåtte formulering i første ledd. På denne bakgrunn foreslås det at den domstol som sist behandlet realiteten i injurienesaken, med endelig virkning avgjør spørsmålet. Avgjørelsen treffes ved beslutning etter at begge parter er gitt anledning til å uttale seg. Beslutningen kan ikke overprøves ved kjæremål, jfr. uttrykket «med endelig virkning». At det er «en dommer ved samme domstol» som behandlet injurienesaken som skal treffe beslutningen, tilsier ikke nødvendigvis at vedkommende dommer skal ha deltatt ved avsigelsen av selve injuriedommen, selv om dette normalt vil være mest hensiktsmessig. Det er for øvrig den domstol hvis avgjørelse ble rettskraftig som må ta stilling til spørsmålet om hva som skal kunngjøres.

Oppstår det rimelig tvil og tvist om hva som skal ansees som et dekkende sammendrag, må man anta at kunngjøringsplikten suspenderes til forholdet er avklart. Kunngjøringsfristen (dvs. fristen på en uke eller kunngjøring i førstkommende hefte) begynner i så fall først å løpe fra det tidspunkt det foreligger avgjørelse fra domstolen i samsvar med andre ledd.

Det er videre foretatt en språklig endring i någjeldende § 430 a andre ledd, som etter forslaget vil være nytt *tredje ledd*. Endringen innebærer ingen realitetsendring.

Lov om domstolene av 13. august 1915 nr. 5 (domstoloven)

Til § 126 tredje ledd:

Når adgangen til å forfølge ærekrenkelser ved privat straffesak foreslås opphevet, vil det ikke lenger være hjemmel for behandling av et privat injurienesøksmål for lukkede dører etter dmstl. § 126 tredje ledd. For å hindre at fornærmedes rett til lukkede dører svekkes på grunn av rådets forslag, bør regelen i § 126 tredje ledd nå også gis anvendelse når ærekrenkelsen forfølges etter reglene i utkastet til tvistemålsloven kapittel 34. Rådet har ikke med dette tatt stilling til om reglene for lukkede dører og referatforbud i injurienesaker er tilstrekkelige, idet spørsmålet faller utenfor rådets mandat.

Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr. 6:

Til nytt kapittel 34:

Som det fremgår av "[Overføring av injurienesaker til sivilprosessen. Nytt kapittel 34 i tvistemålsloven.](#)" i kapittel 5.7, foreslår rådet at mortifikasjonssaker overføres til behandling i sivilprosessens former. Rådet finner det hensiktsmessig at reglene blir innarbeidet i tvistemålslovens femte del som nytt kapittel 34. Denne del av tvistemålsloven inneholder allerede kapitler om særlige rettergangsmåter.

Bestemmelsene som er foreslått i utkastet til kapittel 34 bygger i stor utstrekning på eksisterende regler som i dag er inntatt i straffeloven eller straffeprosessloven. Det er imidlertid foretatt noen realitetsendringer. Det vises til merknadene til den enkelte paragraf nedenfor. Enkelte av bestemmelsene får først og fremst betydning når det fremmes krav om mortifikasjon, men kapitlet gjelder også hvor det kun fremmes krav om erstatning.

Til § 487:

Bestemmelsen bygger på nåværende strl. § 253 nr. 1, men er noe omformulert. Rådet har ikke tatt sikte på å foreta noen realitetsendring i forhold til det som i dag fremgår av § 253 nr. 1. Bestemmelsen bruker uttrykket «den som er ærekrenket» mht. hvem som kan reise søksmål. Med dette uttrykk har rådet ment å innbefatte de personer og sammenslutninger som er vernet mot ærekrenkende beskyldninger og som i dag har søksmålskompetanse i mortifikasjonssøksmål, se nærmere *Mæland* s. 92-110 og *Andenæs/Bratholm* s. 138-142.

Det følger av tvistemålslovens alminnelige bestemmelser at saksøkte har adgang til å føre sannhetsbevis, og det er etter utkastet klart at slikt bevis hindrer mortifikasjon. Når det i utkastet spesielt nevnes som vilkår for mortifikasjon at det må ha vært adgang til å føre sannhetsbevis, vil dette ha selvstendig betydning ved offentlig straffesak hvor avskjæring av bevisførsel om beskyldningens sannhet skjer etter strl. § 249 nr. 4 litra b. Dersom mortifikasjon er medtatt i straffesak som borgerlig rettskrav, kan beskyldningen således ikke mortifiseres.

Til § 488:

Første ledd regulerer søksmålsfristen for krav om mortifikasjon. I dag fremgår søksmålsfristen av strl. § 80 første ledd andre punktum. Utkastet til § 488 første ledd er utformet etter mønster av nevnte bestemmelse, dog slik at søksmålsfristen er redusert fra tre til ett år. Søksmålsfristen gjelder bare for krav om mortifikasjon. For krav om erstatning/oppreisning, gjelder de alminnelige regler i foreldelsesloven av 18. mai 1979 nr. 18. Om den nærmere begrunnelse for å redusere søksmålsfristen for krav om mortifikasjon, vises det til rådets vurdering i "[Reduksjon av søksmålsfristen?](#)" i kapittel 5.8.

Andre ledd første punktum må ses i sammenheng med strl. § 249 nr. 4 litra a) om avskjæring av adgangen til å føre sannhetsbevis for straffbar handling som det foreligger frifinnende dom for. Denne bestemmelsen medfører også i dag at mortifikasjon utelukkes. Derimot utelukkes ikke erstatning/oppreisning, men bevisavskjæring skal også skje i slike sivile saker, se Rt. 1968 s. 499 og 1970 s. 1019. Det er sterke reelle hensyn som ligger bak regelen om at det ikke er adgang til å føre sannhetsbevis for beskyldninger som fornærmede er frifunnet for i straffesak. Straffeloven § 249 nr. 4 er kritisert i teorien for å gå noe for langt se *Andenæs/Bratholm* s. 215-217 og *Mæland* s. 199-201, men det ligger utenfor rådets mandat å ta stilling til denne kritikken. Utkastet til § 487 andre ledd første punktum skal for øvrig forstås på samme måte som tilsvarende bestemmelse i strl. § 249 nr. 4 litra a), idet retten ex officio skal avskjære bevis etter denne bestemmelsen.

Andre ledd andre punktum avskjærer mortifikasjonssøksmål etter at den som har fremsatt ytringen er død. I dag er denne regel inntatt i strl. § 76. Utkastet til § 488 andre ledd andre punktum bygger ordrett på strl. § 76 og innebærer således ingen endring i gjeldende rett.

Til § 489:

Bestemmelsen er utformet etter mønster av strl. § 253 nr. 2-4, men utkastet innebærer på flere punkter endring og utvidelse av adgangen til å avvise krav om mortifikasjon. Spørsmål om å avvise mortifikasjonssøksmål bør avgjøres så tidlig som mulig, se tvml. § 93.

Første ledd bygger på strl. § 253 nr. 2. Den eneste endring i forhold til nevnte bestemmelse er at rådet har tilføyd ordene «på begjæring». Bakgrunnen for dette er at avvisningsregelen i utkastet til § 489 første ledd i motsetning til utkastet til andre ledd nr. 1, ikke skal anvendes ex officio.

Andre ledd nr. 1 første punktum svarer til den någjeldende bestemmelse i strl. § 253 nr. 3 litra a) og det er ikke foreslått noen endring av ordlyden. *Andre punktum* er imidlertid nytt. Rådet foreslår at det gis et absolutt vern mot mortifikasjonssøksmål for beskyldninger i avgjørelser fra de opplistede organer. Begrunnelsen er at saksbehandlingen i slike organ i stor utstrekning tilsvarer saksbehandlingen ved de ordinære domstoler. Bestemmelsen angir tre domstolslignende forvaltningsorgan, men det er forutsatt at også andre offentlige domstolslignende organ kan omfattes. Det avgjørende må være om organets saksbehandlingsregler tilsier at det bør likestilles med ordinære domstoler. Den nærmere grensedragningen må skje gjennom rettspraksis. *Tredje punktum* inneholder regelen om fritak for mortifikasjonssøksmål dersom beskyldningen er fremkommet i en skriftlig uttalelse fra Stortingets ombudsmann for forvaltningen – se någjeldende strl. § 253 nr. 3 litra c).

Andre ledd nr. 2 er ny. Om bakgrunnen for forslaget vises det til "[Bør man begrense adgangen til å mortifisere myndighetsvedtak og offentlige tjenestemenns pliktmessige uttalelser?](#)" i kapittel 5.2.2. Bestemmelsen gir ikke offentlige tjenestemenn noe absolutt privilegium mot mortifikasjonssøksmål, idet retten kan finne at saksøkeren bør få sannheten av beskyldningen prøvd, se utkastet til andre ledd nr. 4 og kommentaren til denne nedenfor.

Hvem som skal ansees som offentlig tjenestemann antar rådet ikke vil reise særlige avgrensningsspørsmål, se også SRI 1960 s. 25 andre spalte. Såvel statlige, fylkeskommunale og kommunale tjenestemenn omfattes. Videre vil andre som handler på vegne av stat eller kommune omfattes, se ordlyden i utkastet. Ved den nærmere avgrensning av personkretsen, bør prinsippene i fvl. § 10 gjelde tilsvarende. Også ombud inngår dermed i begrepet. Dette innebærer at kommunestyrerepresentanter, utvalgsmedlemmer, granskningskommisjonsmedlemmer mv. omfattes.

Forutsetning for privilegiet er imidlertid at vedkommende offentlige tjenestemann hadde plikt til å uttale seg. Plikten til å uttale seg knytter seg til utøvelse av myndighet som er tillagt stillingen eller organet. F.eks. må påtalemyndighetens tjenestemenn ofte fremsette ærekrenkende beskyldninger mot en person som mistenkes for straffbart forhold, likesom sosialtjenestemenn må fremsette ærekrenkende beskyldninger i sak om daglig omsorg ved barnefordeling. Det er vanskelig å gi noen presis avgrensning av begrepet. Bestemmelsen må sees i sammenheng med andre ledd nr. 4 hvoretter det etter en konkret vurdering likevel kan tillates fremmet mortifikasjonssøksmål.

For øvrig er det på det rene at en del av personene som omfattes av andre ledd nr. 1, også kan være omfattet av nr. 3, f.eks. påtalemyndighetens tjenestemenn.

Andre ledd nr. 3 første punktum svarer til någjeldende strl. § 253 nr. 3 litra b) første punktum. Bestemmelsen innebærer ingen endring i forhold til gjeldende rett. I *andre punktum* foreslår rådet imidlertid at også beskyldninger fremsatt av en voldsrettsrett som avgjør rettsvister på linje med de ordinære domstoler, bør omfattes av bestemmelsen. Private tvistenemnder innenfor ulike organisasjoner som Norges Idrettsforbund og Norges Fotballforbund, faller utenfor. Det er bare beskyldninger fremsatt av rettens medlemmer under saksforberedelsen, i rettsmøte eller i rettens

avgjørelser som nyter godt av privilegiet. Partene og deres prosessfullmektiger kan ikke påberope seg bestemmelsen.

Andre ledd nr. 4 svarer dels til någjeldende strl. § 253 nr. 3 litra b) andre punktum. Rådet tar ikke sikte på å foreta noen realitetsendring mht. forståelsen av denne del av bestemmelsen. At det åpnes for mortifikasjonssøksmål mot offentlige tjenestemenn etter de samme retningslinjer som i dag gjelder etter strl. § 253 nr. 3 litra b) andre punktum, er imidlertid en endring i forhold til gjeldende rett. Endringen har sammenheng med at offentlige tjenestemenn i utgangspunktet foreslås vernet mot mortifikasjonssøksmål ved pliktmessige utsagn.

Rekkevidden av denne del av bestemmelsen må få sin avklaring gjennom rettspraksis. Rådet vil likevel peke på de vurderinger som ble foretatt i 1960 da Straffelovrådet foreslo at offentlige tjenestemenn skulle være fritatt for mortifikasjonssøksmål ved pliktmessige utsagn. Etter rådets vurdering er disse synspunkter dekkende i forhold til den foreslåtte bestemmelse.

I SRI 1960 s. 25 fremgår det at mortifikasjonssøksmål om uttalelser som har fått lite publisitet, bør avvises. Tilsvarende hvor søksmålet er reist for å ramme vedkommende tjenestemann personlig når saksøkeren er misfornøyd med tjenstemannens avgjørelse. På den andre siden kan en ærekrenkende beskyldning ha store skadevirkninger for saksøkeren, f.eks. hvor beskyldningen medfører at vedkommende får en anmerkning på sitt rulleblad, se SRI 1960 s. 25 andre spalte. I slike tilfeller må man imidlertid trekke inn muligheten for å angripe et eventuelt vedtak gjennom klage. I så fall bør denne muligheten være prøvd før man tillater mortifikasjonssøksmål.

Tredje ledd er ny. Bestemmelsen omhandler adgangen til å referere rettsforhandlinger og pliktmessige utsagn fra offentlige tjenestemenn. Referatadgangen må antas å ha særlig betydning for pressens arbeidsvilkår. Om de generelle vurderinger som har motivert bestemmelsen vises det til "*Bør man begrense adgangen til å mortifisere visse referat og gjengivelser av ærekrenkende ytringer?*" i kapittel 5.2.3.

Ved at bestemmelsen uttrykkelig nevner adgangen til referat av rettsforhandlinger, vil man oppnå en kodifisering av det som allerede er lagt til grunn i rettspraksis, se Rt. 1976 s. 1055.

Forutsetningen for at den som refererer en beskyldning skal være fritatt for mortifikasjonssøksmål, er at det foreligger referatadgang. Hvorvidt det foreligger referatadgang fra rettsforhandlinger vil bero på reglene i domstolsloven. Referat fra forvaltningens saksdokumenter forutsetter at dokumentene er tilgjengelige i samsvar med offentlighetslovens regler. Får pressen kjennskap til innholdet i dokumenter som er unntatt fra offentlighet gjennom involverte parter, får ikke bestemmelsen anvendelse. Om rekkevidden av bestemmelsen vises det for øvrig til vurderingen i "*Bør man begrense adgangen til å mortifisere visse referat og gjengivelser av ærekrenkende ytringer?*" i kapittel 5.2.3.

Selv om det foreligger referatadgang, kan det likevel reises mortifikasjonssøksmål dersom beskyldningen er referert uten at det forelå aktverdig grunn eller gjengivelsen for øvrig er klanderverdig pga. formen mv., se ordlyden i utkastet til tredje ledd. Bakgrunnen for denne begrensning er bl.a. å søke å hindre en skjev fremstilling av saken, se nærmere ovenfor under "*Bør man begrense adgangen til å mortifisere visse referat og gjengivelser av ærekrenkende ytringer?*" i kapittel 5.2.3. Vurderingstemaet er til dels sammenfallende med formuleringen i strl. § 249 nr. 2, men rådet presiserer at det skal mindre til for at krav om mortifikasjon tas til følge enn at det idømmes straff og erstatning, jfr. valg av uttrykket «klanderverdig» i utkastet til § 489 tredje ledd i motsetning til det sterkere uttrykk «utilbørlig» i strl. § 249 nr. 2, jfr. Rt. 1979 s. 1590 (s. 1595) og *Mæland* s. 186. Rådet finner grunn til å minne

om at en ærekrenkende beskyldning fremsatt gjennom media, vil ha en langt større skadevirkning enn om beskyldningen blir fremsatt i et mindre vidtrekkende fora.

Fjerde ledd er en videreføring av bestemmelsen i strl. § 253 nr. 4. Rådet har funnet at det er behov for bestemmelsen når krav om mortifikasjon begjæres pådømt som borgerlig rettskrav i offentlig straffesak. Ved utformingen av bestemmelsen er det ikke tatt sikte på å foreta noen realitetsendring i forhold til nåværende strl. § 253 nr. 4. Endringen av formuleringen skyldes kun rådets syn på adgangen til å reise privat straffesak om ærekrenkelser, se ovenfor under "*Bør private straffesaker om ærekrenkelser avskaffes?*" i kapittel 5.6.

Til § 490:

Bestemmelsen svarer til strpl. § 17 andre ledd første punktum. Når mortifikasjons-sakene overføres til sivilprosessens former, er det behov for en tilsvarende bestemmelse i tvistemålsloven. Bestemmelsen vil også få anvendelse dersom injurienesaken fremmes som erstatningssak, jfr. uttrykket «ærekrenkelsessak». Da det fortsatt er aktuelt med offentlig straffesak for ærekrenkelse, er det behov for å beholde § 17 andre ledd i straffeprosessloven. Den nye bestemmelsen i § 490 skal forstås på samme måte som strpl. § 17 andre ledd første punktum. Rådet har ikke tatt stilling til den uklarhet og tolkningstvil bestemmelsen avstedkommer, se *Mæland* s. 435-436, idet dette ligger utenfor rådets mandat.

Til § 491:

Bestemmelsen er utformet etter mønster av bestemmelsen i strpl. § 273, med visse endringer. Når det i lovutkastet anvendes uttrykket «ærekrenkelsessak», innebærer dette at reglene også får anvendelse i injurienesaker som fremmes som erstatningssaker. Bestemmelsen i strpl. § 273 beholdes for øvrig uendret. Om begrunnelsen, se kommentaren til § 490.

Første ledd bygger på strpl. § 273 andre ledd første punktum men er noe omformulert sammenlignet med ordlyden i § 273.

Andre ledd er utformet dels etter mønster av tvml. § 375 andre ledd. Formålet med bestemmelsen er å effektivisere saksforberedelsen mht. klargjøring av hva som skal utgjøre bevistema og hvilke bevis som ønskes ført. For å fremme saksforberedelsen og å hindre «overraskelser» på et sent stadium av saksforberedelsen, skal retten sette en frist for partene til å fremsette anførsler og bevis. Kun unntaksvis kan nye bevis og nye omstendigheter fremsettes etter fristen, se *andre ledd andre punktum*.

Tredje ledd svarer til strpl. § 273 andre ledd andre punktum og skal tolkes på samme måte.

Reglene om bevisavskjæring er strengere enn det som fremgår av tvml. § 189 nr. 1. For øvrig vil bestemmelsen i § 189 supplere § 491.

Fjerde og femte ledd svarer til bestemmelsene i strpl. § 273 tredje og fjerde ledd, og skal tolkes på samme måte.

Til § 492:

Bestemmelsen svarer til strpl. § 295 første og andre punktum og skal forstås på samme måte. Rådet har ikke funnet behov for å innta en tilsvarende regel som fremgår i § 295 tredje punktum, idet reglene i utkastet til § 491 vil gjøre en slik bestemmelse overflødig.

Til § 493:

Bestemmelsen tilsvarer strpl. § 413 og skal forstås på samme måte.

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25:

Endringene i straffeprosessloven har sammenheng med at mortifikasjonssøksmålene overføres til sivilprosessens former, samtidig som adgangen til private straffesaker for ærekrenkelser avskaffes. Krav om mortifikasjon kan tas med som borgerlig rettskrav i offentlig straffesak, se utkastet til strpl. § 3 første ledd andre punktum nr. 6.

KAPITTEL 10
Lovutkast**Straffeloven av 22. mai 1902 nr. 10:**

§ 76:

Bestemmelsen oppheves.

§ 80 første ledd skal lyde:

«Begjæring om offentlig påtale må settes fram senest 6 måneder etter at den berettigede er kommet til kunnskap om den straffbare handling og om hvem som har foretatt den. Domstolsloven § 146 gjelder tilsvarende.»

§ 247 skal lyde:

«Den som *rettsstridig* i ord eller handling optrer på en måte som er egnet til å skade en annens gode navn og rykte eller til å utsette ham for hat, ringeakt eller tap av den for hans stilling eller næring fornødne tillit, eller som medvirker dertil, straffes med bøter eller med fengsel inntil 1 år. Er ærekrenkelsen forøvet i trykt skrift eller i kringkastingssending eller ellers under særdeles skjerpene omstendigheter, kan fengsel inntil 2 år anvendes.»

§ 249 nr. 4 litra b) skal lyde:

«dersom retten enstemmig finner det utvilsomt at beskyldningen er utilbørlig uansett dens sannhet og at nektelse av bevisførsel er ønskelig av hensyn til den fornærmede. Sådanne bevisførsel må aldri nektes dersom påtalemyndigheten på forhånd har tilkjennegitt at der vil bli påstått straff etter § 248.

§ 251 første ledd skal lyde:

«Offentlig påtale finner alene sted etter fornærmedes begjæring. Forbrytelser som omhandles i § 246 og § 247 påtales alene av det offentlige når det begjæres av fornærmede og finnes påkrevet av almene hensyn.»

§ 253:

Bestemmelsen oppheves.

§ 430 a skal lyde:

«Med bøter straffes redaktøren når han, uaktet hans blad eller tidsskrift har inntatt eller gjengitt en ærekrenkelse og denne har foranlediget straff, *erstatning*, mortifikasjon eller forlik, ikke på forlangende av den fornærmede uten vederlag inntar et dekkende sammendrag av den rettskraftige dommen eller forliket i bladet eller tidsskriftet. Sammendraget skal inntas på samme sted som ærekrenkelsen og med slikt utstyr som god presseskikk tilsier. Det skal gjøres innen en uke eller om det ikke er mulig, i det første nummer eller hefte som derefter kommer ut. Forlangende om inntagelse må være fremsatt innen et år etter dommen eller forliket. Hvor det

gjelder offentliggjørelse som har funnet sted senere enn dommen eller forliket, må forlangendet være fremsatt innen et år etter offentliggjørelsen.

Oppstår det tvist om plikten til offentliggjørelse, herunder hva som skal anses som et dekkende sammendrag av dommen eller forliket, avgjøres dette med endelig virkning ved beslutning av en dommer ved samme domstol som behandlet injurienesaken.

§ 430 første ledd annet punktum får tilsvarende anvendelse. Foranstående bestemmelser får tilsvarende anvendelse ved forbrytelse mot § 130.

Offentlig påtale finner bare sted etter fornærmedes begjæring.»

Lov om domstolene av 13. august 1915 nr. 5 (domstolloven)

§ 126 tredje ledd skal lyde:

Sak om ærekrenkende uttalelser som ikke er fremsatt offentlig og som forfølges etter straffelovens §§ 247 og 248 eller etter tvistemålslovens kapittel 34, behandles for lukkede dører, med mindre retten av særlige grunner bestemmer noe annet.

Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr. 6:

Nytt kapittel 34 skal lyde:

«34. *Kapittel. Saker om ærekrenkelser*

§487. *Den som er ærekrenket kan reise søksmål med krav om mortifikasjon av den ærekrenkende beskyldningen (beskyldningen blir erklært død og maktesløs) dersom ikke annet følger av lov. Mortifikasjon skal skje dersom det har vært adgang til å føre sannhetsbevis, men det ikke føres bevis for beskyldningens sannhet.*

§488. *Søksmål med krav om mortifikasjon av en ærekrenkende beskyldning må reises innen ett år etter at saksøker er kommet til kunnskap om ærekrenkelsen og om hvem som har fremsatt den.*

Sak om mortifikasjon kan ikke fremmes for beskyldning for straffbar handling som den beskyldte er frikjent for ved endelig innenlandsk eller utenlandsk dom. Sak om mortifikasjon kan heller ikke fremmes etter at den som har fremsatt ytringen er død.

§489. *Krav om mortifikasjon skal på begjæring avvises når den som har fremsatt beskyldningen tar den tilbake før hovedforhandlingen på en måte som retten finner tilfredsstillende for saksøkeren.*

Krav om mortifikasjon skal videre avvises:

1. *når beskyldningen er framkommet i en dom, kjennelse, rettslig beslutning eller annen dommerhandling. Tilsvarende gjelder når beskyldningen er framkommet i en avgjørelse av Trygderetten, avgjørelse av Fylkesnemda for sosiale saker, avgjørelse av Markedsrådet eller i en avgjørelse av annet offentlig, domstollignende organ. Det samme gjelder når beskyldningen er framkommet i en skriftlig uttalelse fra Stortingets*

- ombudsmann for forvaltningen.*
2. *når beskyldningen er satt fram av en offentlig tjenestemann eller andre som handler på vegne av stat eller kommune og som har hatt plikt til uttale seg.*
 3. *når beskyldningen er satt fram av et vitne under forklaring i rettsmøte eller for politi eller påtalemyndighet, eller av en part, prosessfullmektig, aktor, forsvarer, oppnevnt sakkyndig eller personundersøker under rettergang eller etterforskning. Det samme gjelder når beskyldningen er satt fram av en voldgiftsrett.*
 4. *i de tilfeller som nevnt under nr. 2 og nr. 3 skal likevel kravet om mortifikasjon ikke avvises når retten finner at saksøker bør få sannheten av beskyldningen prøvd i mortifikasjonssak mot saksøkte eller at uttalelsen ligger utenfor sakens ramme.*

Krav om mortifikasjon skal på begjæring også avvises når rettsforhandlinger eller pliktmessige utsagn av offentlige tjenestemenn eller andre som handler på vegne av stat eller kommune refereres og det foreligger referatadgang, med mindre beskyldningen er gjengitt uten at det forelå noen aktverdig grunn til det, eller gjengivelsen ellers er klanderverdig på grunn av formen eller måten den er fremsatt på eller av andre grunner, eller retten finner at saksøker bør få sannheten av beskyldningen prøvd i mortifikasjonssak mot saksøkte.

Dersom mortifikasjon er fremmet som et borgerlig rettskrav i en straffesak om ærekrenkelse, kan krav om mortifikasjon ikke avvises etter denne paragraf med mindre straffekravet blir avvist eller forkastet.

§490. Er det reist ærekrenkelsessak mot den som har formidlet videre et utsagn fremsatt av en annen, kan retten utsette saken mot formidleren inntil det er tatt avgjørelse i rettsak mot kilden.

§491. I ærekrenkelsessak kaller retten partene inn til rettsmøte under saksforberedelsen etter at stevning og tilsvær er innkommet. Retten skal søke å bringe på det rene hva som er gjenstand for bevisførsel og hva som ønskes godtgjort ved hvert enkelt av de bevis som aktes ført.

Under saksforberedelsen fastsetter retten en frist for partene til å fremsette anførsler og bevis. Etter utløpet av denne fristen kan partene ikke påberope seg nye omstendigheter eller nye bevistilbud med mindre motparten samtykker eller retten finner at han ikke har rimelig grunn til å motsette seg endringen.

Mener retten at visse deler av den påtenkte bevisførsel vil være uten betydning, eller at betydningen ikke vil stå i rimelig forhold til den skade som kan voldes saksøker eller andre, bør beslutningen om å avskjære disse deler av bevisførselen så vidt mulig treffes allerede under saksforberedelsen.

Før avgjørelsen blir truffet, skal partene få anledning til å uttale seg muntlig eller skriftlig.

Beslutning om at bevisførsel skal avskjæres, kan ikke omgjøres under hovedforhandlingen.

§492. Under hovedforhandlingen kan ikke føres bevis om noe som ikke under saksforberedelsen er oppgitt som gjenstand for bevisførsel. Retten skal også nekte bevisførsel som den finner er uten betydning, eller ikke har en betydning som står i rimelig forhold til den skade som kan voldes saksøker eller andre.

§493. Etter begjæring av saksøkte kan retten bestemme som vilkår for fremme av saken at saksøkeren skal stille sikkerhet for saksomkostninger som han måtte bli pålagt å betale saksøkte.»

Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25:

§ 2 første ledd:

Bestemmelsen i strpl. § 2 første ledd nr. 3 oppheves.

§ 3 første ledd andre punktum nr. 5 og 6 skal lyde:

«5) krav om forbrytelse av arverett etter § 73 i arveloven av 3 mars 1972 nr. 5,
6) krav om at ærekrenkelse mortifiseres etter tvistemålslovens kapittel 34.»

§ 273 femte ledd:

Bestemmelsen oppheves.

§ 402 andre ledd skal lyde:

«Sak om ærekrenkelse kan likevel ikke forfølges ved privat straffesak.»

§ 406 andre ledd skal lyde:

«Frafaller påtalemyndigheten saken etter at hovedforhandling er begynt, kan fornærmede ikke overta forfølgningen.»

§ 407:

Bestemmelsen oppheves.

§ 409:

Bestemmelsens andre ledd oppheves. Nåværende tredje ledd blir nytt andre ledd.

§ 423 skal lyde:

«Når saksøkte anker, overtar påtalemyndigheten forfølgningen og sørger for at ankeerklæringen blir forkynt for saksøkeren. Denne kan slutte seg til forfølgningen etter reglene i § 404.»

§ 424:

Bestemmelsen oppheves.

§ 425 første ledd skal lyde:

«Når en anke er avvist etter § 422, eller saken er hevet etter § 424 annet ledd, gjelder reglene i § 420 tilsvarende.»

§ 428 første ledd skal lyde:

«Den som har et borgerlig krav som nevnt i § 3, kan selv fremme dette i forbindelse med offentlig sak, såfremt hovedforhandling blir holdt. Retten kan på ethvert trinn av saken nekte at kravet forfølges under hovedforhandlingen dersom det vil være til vesentlig ulempe. Dette gjelder likevel ikke i sak om straff for ærekrenkelse.»

Litteratur

- Andenæs 1971* - Andenæs, Johs.: Av strafferettens spesielle del. Referat av Professor Andenæs' forelesninger vårsemesteret 1964 ved Mads Andenæs. Andre utgave – andre opplag. Oslo 1976.
- Andenæs 1989* - Andenæs, Johs.: Almennelig strafferett. Tredje utgave. Oslo 1989.
- Andenæs 1990* - Andenæs, Johs.: Statsforfatningen i Norge. Syvende utgave. Oslo 1990.
- Andenæs 1994 I* – Andenæs, Johs.: Norsk straffeprosess bind I. Andre utgave. Oslo 1994.
- Andenæs 1994 II* – Andenæs, Johs.: Norsk straffeprosess bind II. Andre utgave. Oslo 1994.
- Andenæs/Bratholm* – Andenæs, Johs. og Bratholm, Anders: Spesiell strafferett. Andre utgave. Oslo 1990.
- Bratholm* – Bratholm, Anders: Plikten til å trykke dom i ærekrenkelsessak etter strl. § 430 a. LoR 1979 s. 318-325.
- Bratholm i Lov og Frihet* – Bratholm, Anders: Massemedia og ytringsfrihet, i Lov og Frihet s. 67-79. Festskrift til Johs. Andenæs på 70-årsdagen. Oslo 1982.
- Danelius* – Danelius, Hans: Mänskliga rättigheter. Femte upplagan. Norstedts Juridik. Stockholm 1993.
- Gatley* – John.C.C.Gatley: On libel and slander. 8th ed. by Philip Lewis. London 1981.
- Kjerschow* – Kjerschow, P.: Almindelig borgerlig straffelov med kommentarer. Oslo 1930.
- Mæland* – Mæland, Henry John: Ærekrenkelser. Bergen 1984.
- Skeie* - Skeie, Jon: Om ærekrænkelser efter norsk ret. Kristiania 1910.
- Skeie II* – Skeie, Jon: Den norske strafferett. Bind II. Andre utgave. Oslo 1946.
- Urbye* – Urbye, Andreas: Norsk strafferett. Kristiania 1909.

Lover og konvensjoner med forkortelse

- dmstl. – Lov om domstolene av 13. august 1915 nr. 5.
- EMK – Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter (Den europeiske menneskerettighetskonvensjon) av 4. november 1950.
- fl. – Lov om foreldelse av fordringer av 18. mai 1979 nr. 18.
- Grl. – Kongeriget Norges Grundlov, given i Rigsforsamlingen paa Eidsvoll den 17de Mai 1814.
- skl. – Lov om skadeserstatning av 13. juni 1969 nr. 26.
- strl. – Almindelig borgerlig Straffelov av 22. mai 1902 nr. 10.
- strpl. – Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven) av 22. mai 1981 nr. 25.
- tvml. – Lov om rettergangsmåten for tvistemål (tvistemålsloven) av 13. august 1915 nr. 6.

Lovforarbeider:

- Innstilling 1969* – Innstilling om Rettergangsmåten i straffesaker fra Straffeprosesslovkomitéen. Avgitt i juni 1969.
- Innst. O. III (1939) – Innstilling fra justiskomiteén om forandringer i: 1) straffeloven, 2) straffelovens ikraftredelseslov, 3) straffeprosessloven og 4) domstolsloven.

- Innst. O. XIX (1963-64) – Innstilling fra justiskomiteén om endring av straffelovens bestemmelser om mortifikasjon av ærekrenkelser m. v.
- Innst. O. nr. 5 (1993-94) – Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i lov av 17. desember 1982 nr. 86 om rettsgebyr.
- NOU 1992: 23 – Ny Straffelov – alminnelige bestemmelser. Straffelovkommisjonens delutredning V.
- NOU 1993: 18 – Lovgivning om menneskerettigheter.
- Ot.prp. nr. 37 (1938) – Om forandringer i straffelovgivningen.
- Ot.prp. nr. 49 (1962-63) – Om endring av straffelovens bestemmelser om mortifikasjon av ærekrenkelser m. v.
- Ot.prp. nr. 4 (1994-95) – Om lov om endringer i straffeloven m m.
- SKI 1934 – Innstilling om lovbestemmelser om ærekrenkelser med motiver fra Straffelovkomiteen av 1934. Avgitt 7. desember 1936.
- SRI 1960 – Innstilling fra Straffelovrådet om begrensninger i adgangen til mortifikasjon av ærekrenkelser. Avgitt 10. mars 1960

Andre forkortelser:

- Innst. O. – Innstilling til Odelstinget.
- JV – Jussens Venner. Oslo 1952-.
- LoR – Lov og Rett. Oslo 1962-.
- NOU – Norges offentlige utredninger.
- Ot.prp. – Odelstingsproposisjon.
- Rt. – Norsk Retstidende.
- St.meld – Stortingsmelding.
- UfR – Ugeskrift for Retsvæsen. Afdeling A. København 1867-.

Vedlegg 1

Forslag til endringer av injurielovgivningen

1 INNLEDNING.

1. Norsk Redaktørforening har i flere år uttrykt misnøye med lovgivning og rettspraksis i injuriersaker. Dette syn har hatt bred tilslutning fra de øvrige presseorganisasjoner og blant pressefolk flest. Flere av de advokater som har arbeidet meget med dette felt, har gitt uttrykk for tilsvarende innvendinger. Kritikken har i det vesentlige vært begrunnet med at dagens rettstilstand ikke gir tilstrekkelig muligheter for massemedia til å bringe informasjon og meninger til offentligheten om kritikkverdige forhold. Særlig når det gjelder medias gjengivelse av påstander/beskyldninger – fra politi og påtalemyndighet, offentlige møter eller i andre sammenheng – er det uklart om og når straffeansvar inntreffer. Det hersker usikkerhet omkring hvilke ytringer som må anses å ha *offentlig interesse* og i hvilken grad denne egenskap får betydning ved avgjørelsen av om et utsagn er rettsstridig eller ikke. I denne forbindelse har det vært anført at norsk rett i for liten grad har tatt opp i seg de nye standarder for ytringsfrihet, som er satt av Den Europeiske Menneskerettsdomstol.
2. Den annen hovedinnvending er at injuriereglene har en vanskelig tilgjengelig og uhensiktsmessig utforming. Injurieretten er etter pressens oppfatning unødige komplisert, også prosessuelt. Dette har medvirket til å skape relativ stor usikkerhet om hvor «grensen» egentlig går. En slik rettstilstand er uheldig både av hensyn til media og dem som anser seg fornærmet.
3. Presseorganisasjonene har gjort flere henvendelser til myndighetene med anmodning om en gjennomgang av injurieregler og rettspraksis, med henblikk på en revisjon av rettsområdet. I påvente av dette har Norsk Redaktørforening bedt flere fremtredende advokater med særlig erfaring fra og interesse for injurierett, om å delta i utforming av konkrete forslag til forbedring av dagens ærekrenkelsesrett. Utvalget har bestått av:
Advokat Jens Chr. Hauge jr.
H.r. advokat Terje Herrem
Redaktør Sigmunn Lode
H.r. advokat Pål W. Lorentzen
H.r. advokat Annæus Schjødt
H.r. advokat Hans Stenberg-Nilsen
Advokat Steingrim Wolland
Nærværende utredning er et resultat av dette utvalgets drøftelser.
4. I korte trekk foreslås det at det tillegges større betydning enn nå at media omgående dementerer eller beriktiger krenkende utsagn og at fornærmede får en utvidet rett og plikt til å imøtegå de fremsatte påstander og beskyldninger. Videre foreslås at det ved rettsstridsvurderingen legges sterkere vekt på *offentlig interesse* for ytringstemaet, og at adgangen til straffri referatfrihet utvides. Det bringes også i forslag flere forenklinger av prosessen, blant annet ved at fristen for anlegg av søksmål kortes ned til høyst ett år, at adgang til å reise *private* straffesaker faller bort og at mortifikasjonsinstituttet fjernes fra vår lovgivning.

2 UTVIDELSE AV «REFERATPRIVILEGIET».

1. I Grunnlovens § 100 heter det at «Frimodige ytringer om Statsstyrelsen og enhver annen Gjendstand ere Enhver tilladt». Bestemmelsen har likevel ikke vært tilstrekkelig til å skape klarhet om hvilke fora utenfor Stortinget det kan refereres ansvarsfritt fra. (For ytringer fremsatt i Stortinget er det utvilsomt at fri gjengivelse kan skje, uten at referenten eller hans media kan komme i ansvar for ytringens eventuelle straffbare innhold). Referatfriheten betegnes ofte som «ytringsprivilegium» i juridisk praksis, men denne betegnelsen er strengt tatt misvisende, siden den antyder en særskilt tillatelse eller unntakssituasjon. Da ytringsfrihet etter Grunnloven er den grunnleggende rettighet, er forholdet egentlig det motsatte, nemlig at man ikke står overfor en interesse-kollisjon hvor ytringsfriheten må vike, f.eks. til vern av fornærmedes ære. Den europeiske Menneskerettsdomstol (EMD) har presisert dette i Sunday Times-saken (EMD 30), avsn. 65, slik: «Retten står ikke overfor to motstridende prinsipper, men ett prinsipp om ytringsfrihet, som er undergitt flere unntak som må fortolkes snevert».

I rettspraksis er ansvarsfrihet fastslått for korrekte og balanserte referater fra rettssal, tiltalebeslutninger, siktelser og saksforberedelse i rettssak. Utover de tilfeller som er nevnt, antas det i teorien at tilsvarende ansvarsfrihet vil måtte gjelde fra eksempelvis fylkestingsmøter og kommunestyremøter, jfr. f.eks. Bratholm i Spesiell Strafferett, 2. utg. s. 187. I forslaget til ny kommunelov, NOU 1990: 30 s. 309 er det forøvrig foreslått rett til radio-overføring fra slike møter. Går det gjennom, må nok andre referenter eller formidlere tilstå samme rett. Det er de refererte ytringers samfunnsmessige funksjon og offentlighetens interesse for dem som begrunner referatfriheten.

2. Demokratiet utøves ikke i parlamentariske fora alene og meget taler for at referatfriheten styrkes også i andre fora og organer. Institusjoner som har offentlig kontroll- og tilsynsfunksjoner, f.eks. offentlige ombud, kontrollkommisjoner, bostyrer, disiplinærutvalg, faglige råd m.v. har ofte plikt til å uttrykke kritikk og gi sin vurdering av om det foreligger rettsstridige forhold. I en del tilfeller vil kritikken kunne innebære ærekrenkende beskyldninger.

I mange av disse tilfeller vil allmennheten ha en sterk og legitim interesse i å bli kjent med organenes vurderinger. Det vil da ikke være heldig om referenten – i regelen massemedia – skal risikere straff og erstatningsansvar for å fortelle offentligheten om dem. Den rettslige situasjon idag er uklar når det gjelder slike utsagn. I hovedsak må det imidlertid antas at referater fra slike organers kritiske eller kriminaliserende omtale, *ikke* kan foretas ansvarsfritt. Det betyr at media i injuriersak reist av fornærmede, må føre bevis ikke bare for at referatet som sådant er riktig, men også for riktigheten av de beskyldninger som er referert. Her vil det imidlertid kunne komme rettsstridsvurderinger inn, avhengig av oppslag, overskrifter og presentasjon forøvrig. Og det må erkjennes at spørsmålet om referatfrihetens rekkevidde er vanskelig, kanskje særlig fordi såvel påtalemyndigheten som offentlige kontrollmedia (som Kredittilsynet og andre) i stigende grad har ansett seg beføyet til å gi melding til media om anmeldelser av enkeltpersoner, selv hvor forutgående prøvelse eller etterforskning ikke har funnet sted.

Den uklarhet som foreligger på dette felt, er uheldig. En grenseangivelse er derfor nødvendig, slik at media i større utstrekning enn nå kan bringe opplysninger om forhold som har legitim offentlig interesse. Det er medias oppgave å bringe videre opplysninger om hvordan slike organer det her er tale om, utøver sin myndighet. I hovedsak vil det dreie seg om offentlige organer, men også private organer som disiplinærnemnder, bostyrer, lag, foreninger, organisasjoner og

bedrifter. Den samfunnsmessige betydning og interesse for ytringstemaet bør kunne tillegges betydelig vekt ved vurderingen av om ytringen kan refereres ansvarsfritt. Dette er anerkjent i EMD praksis, jfr. EMD 30, avsn. 65, hvor domstolen uttrykkelig sier at ikke bare har pressen en *plikt* til å bringe videre slik informasjon, men allmennheten har *rett* til å motta den. Ved vurderingen av referatadgangen skal retten legge vekt på «any public interest aspect of the case». Offentlig interesse for ytringstemaet er etter EMD praksis en helt nødvendig del av rettsstridsvurderingen. Det er i tillegg en forutsetning for ansvarsfrihet at referatet er korrekt og gjengivelsen aktsom, slik at ikke rent sjikanøse uttalelser eller utsagn fra et forberedende stadium kritikkkløst spres til allmennheten.

3. Det er vår oppfatning at dette området ikke er tilstrekkelig kartlagt i norsk rett idag. Lovgiver bør bidra til å fjerne usikkerheten på dette felt, gjennom en lovendring som i sterkere grad betoner *offentlighetens interesse* for ytringen eller ytringstemaet som skranke for rettsstrid. Straffelovens § 247 inneholder ingen uttrykkelig rettsstridsreservasjon, selv om bestemmelsen etter gjeldende rett fortolkes som om en slik reservasjon fantes der. Slik § 247 er utformet, rammer gjerningsbeskrivelsen – smhlt. med straffelovens § 249 – svært vidt og gir meget liten veiledning om hvor grensen går. Bevis for beskyldningens sannhet fremstår som en etterfølgende straffrihetsgrunn, jfr. § 249, nr. 1, i stedet for en rettsstridsutelukkende omstendighet, noe som etter vår oppfatning ville vært mer korrekt. Den teknikk som er valgt kan bidra til at kravet til sannhetsbevis skjerpes, fordi domstolen i praksis først må konstatere at det foreligger en injurie og dernest undersøke om det er ført sannhetsbevis for den. I enkelte injurie-saker synes dette å ha fått som resultat at retten har strammet inn på kravet til sannhetsbevis, se eksempelvis RT 1988 s. 1398 og Bratholm`s kritikk av denne i Spesiell Strafferett s. 194.
4. Det beste ville vært om sannhetsvurderingen inngikk (direkte) i rettsstridsavgjørelsen.
Etter vår oppfatning er det ønskelig med full revisjon av ærekrenkelseskapitlet, med sikte på å gi det en klarere og kanskje mere pedagogisk utforming. Slik det er idag, er det særegent og vanskelig tilgjengelig. Men vil man i første omgang ikke gå så langt, vil det likevel være et skritt i riktig retning å utforme straffelovens § 247 slik at den inneholder en uttrykkelig rettsstridsreservasjon, som i § 246, samt å gi bestemmelsen en tilføyelse om at det ved avgjørelsen skal legges særlig vekt på den offentlige interesse som er knyttet til ytringen.

3 UTVIDELSE AV BEKLAGELSESPLIKTEN – AKSJONSPLIKT FOR FORNÆRMEDE.

1. Sentralt i presseetikken står plikten til å la den som undergis sterk kritisk omtale – «er blitt utsatt for angrep» – få anledning til å ta til motmæle mot kritikken. Helst i samme nummer, men i hvert fall så snart som mulig. Når uriktige opplysninger er kommet på trykk, plikter mediet både å beriktige opplysningene og beklage overfor den som direkte berøres av feilen. Se Vær Varsom-plakatens § 4.11.
Tilsvars- eller imøtegåelsesretten har også beskyttelse i straffelovens § 430. Men denne rett er noe snevrere enn den presseetiske, da straffeloven bare beskytter retten til å imøtegå anførsler av *faktisk art* – og ikke meningsytringer. Omfanget av straffelovens imøtegåelsesrett er avgrenset ved kriteriet «god presseskikk», jfr. § 430, 2. ledd. Alle nordiske land har slik tilsvarsrett, mens det i Anglo-amerikansk rett derimot ikke er vanlig med lovfestet «right to

reply». Instituttet er imidlertid såvidt skjønnes på vei inn i internasjonal rett, jfr. bl.a. Europaråds-konvensjonen om TV over landegrensene, art. 8.2. Det bør være et selvstendig mål å sikre lik tilsvarsrett overfor og innen alle media, enten det dreier seg om avis, tidsskrift eller kringkasting, og uaktet om mediet er bundet av de presseetiske regler i VV-plakaten eller ikke.

I et moderne informasjonssamfunn er det høy omløpshastighet på opplysninger og meninger. I mange saker «snur bildet seg» fra den ene dag til den andre og massemedia skal formidle dette. Det er uunngåelig at det fra tid til annen offentliggjøres opplysninger som er uriktige. Feil bør så raskt som mulig korrigeres. Gjør ikke mediet det uoppfordret eller frivillig, er det ikke urimelig om den som har direkte interesse av korrigerings, gis rett til å få offentliggjort (gratis) sin egen korrigerings eller imøtegåelse.

2. Grovt sett kan tilsvarsretten deles i meninger på den ene siden og påstander om faktiske forhold på den annen. Den presseetiske tilsvarsrett omfatter begge kategorier, men gjelder bare for «fornærmede», altså den som er utsatt for «angrep». Det ligger også en ytterligere avgrensning i uttrykket «angrepet». Utsagnene må inneholde nokså kraftig kritikk av en person eller institusjon, før det utløser tilsvarsrett. Til gjengjeld skilles det altså ikke mellom når kritikken bare inneholder meningsytringer og dersom den kun inneholder uriktige faktaopplysninger. Straffelovens imøtegåelsesrett omfatter som nevnt bare påstander av faktisk art, mens den går noe videre når det gjelder hvem som kan kreve imøtegåelse – «noen som anførselene umiddelbart vedkommer», jfr. straffelovens § 430.

En styrking av beriktigelsesadgangen kan innføres ved at straffelovens § 430 utvides til å omfatte også den presseetiske imøtegåelsesrett, f.eks. ved at det i § 430, 1. ledd innarbeides en henvisning til «god presseskikk» (eller som et alternativ).

3. I svært mange injuriersaker har fornærmede ikke tatt til motmæle mot den krenkende omtale. Det kan være fordi han ikke har forsøkt eller fordi mediet ikke har villet offentliggjøre tilsvaret. At en avis ikke har villet offentliggjøre svaret kan skyldes at den har ment at det ikke holder seg til saken, ikke har en anstendig form, at svareren ikke er «angrepet», at avisen kan føre bevis for påstandens sannhet e.lign. At fornærmede ikke har villet ta til motmæle kan skyldes at han ikke kjenner til sine rettigheter, at han antar at svaret ikke vil bli tilstrekkelig lest, at han antar dette vil svekke et eventuelt søksmålsgrunnlag, at han ønsker «hevn» over avisen, at tilsvaret bare vil rote opp saken enda mer osv. Poenget er at det kan være nokså tilfeldig når slike saker havner i retten, og når de løses ved tilsvaret/gjenmæle eller beklagelse fra avisens side.

I mange saker inneholder omtalen en eller flere unøyaktigheter, som ikke nødvendigvis er injurierende isolert. Men når unøyaktigheten fortolkes i sammenheng med resten av omtalen, blir resultatet rettsstridig. Man må kunne gå ut fra at både mediet og fornærmede har felles interesse i å få korrigert det som er feil så raskt som mulig. Med et omgående dementi begrenses eventuelle skader til et minimum, samtidig som allmennheten får korrekt informasjon. Mediet er som regel helt avhengig av at fornærmede selv medvirker til dementiet. Fornærmede er ofte den som kjenner forholdet best og er nærmest til å vite om noe er uriktig. Ved meningsytringer er han også den nærmeste til å forsvare seg og kan «ta brodden» av sterke meningsytringer.

4. Injuriereglene i norsk rett er sterkt preget av strafferettstenkning, og ytreren omtales gjerne som «injurianten», «krenkeren» e.l., mens omtalte er «den krenkede», «fornærmede», «den injurierte» osv. Ved at (rettsstridig) omtale i hovedsak beskrives som et forhold mellom to parter, blir offentlighetens inter-

esser og medias funksjon i vårt samfunn skadelidende. Allmennheten må kunne forvente av media at de bringer frem ulike meninger og omtaler kritikkverdige forhold.

Det er ikke til å unngå at det fra tid til annen gjøres feil i aviser eller kringkasting. Da må det kunne kreves at media forsøker å rette opp forholdet. På den annen side bør det også kunne forventes at den som mener seg omtalt i media på en skadelig måte, selv bidrar til å korrigere dette. I erstatningsretten har skadelidte en plikt til å begrense sitt tap, mens man ved injurier ikke har stilt et slikt krav til saksøkeren. Dette kan skyldes at injurierett er strafferett, hvor resonnementet gjerne har vært at er det først fremsatt et utsagn som er «egnet til å skade», er forbrytelsen allerede skjedd og er uopprettelig.

Hvis utsagnet er fremkommet i kringkasting eller periodisk publikasjon, mener vi at saksøker bør ha plikt til å søke å få omtalen korrigert, beriktiget eller dementert, før søksmål kan reises. På denne måten får mediet anledning og oppfordring til å eliminere eller begrense skaden så raskt som mulig. Hvis mediet gjør dette umiddelbart og på en tilfredsstillende måte, vil behovet for økonomisk erstatning helt eller delvis kunne bortfalle.

Unnlater mediet på den annen side å dementere – tross oppfordring – vil det kunne tilsi et skjerpet ansvar for avis eller kringkastingsselskap om resultatet av et søksmål blir fellende dom.

5. Det er nødvendig å gi dementi økt betydning ved vurderingen av straffe- og erstatningsansvaret. Ofte er det slik at mediet mener at utsagnene er korrekte, men er usikkert på om bevisene holder i en injuriesak. En beklagelse eller et dementi kan langt på vei innebære en skylderkjennelse for mediet. Og med tanke på etterfølgende søksmål kan det være risikabelt å dementere eller beklage. Med den svake vekt et dementi idag tillegges (se f.eks. RT 1987 s. 764, RT 1989 s. 257 og Stavanger Byrett`s dom av 18.9.1987), er det derfor et tveegget sverd for mediene å prøve å bøte på negativ omtale med dementi og beklagelse. Dette er uheldig for begge parter, også fordi den omtalte ikke vil oppnå en tilfredsstillende beklagelse når mediet må gardere seg for tilfelle av søksmål.

Ved å gi et dementi økt rettslig betydning oppnår man at også krenkede og mediene må vektlegge det sterkere. Derved vil det bli lettere for fornærmede å oppnå dementi, beriktigelse eller beklagelse. Som regel vil dette være en rask, god og billig løsning for ham. For mediet er «gullroten» begrensning av ansvaret og «kjeppen» skjerpet ansvar i tilfelle man ikke er villig til å beriktige. Dette resultatet kan oppnås ad flere veier, f.eks. ved å gjøre en tilføyelse i Skadel. § 3-6, 1. ledd, og/eller ved å gjøre det til en betingelse for søksmål at saksøkeren har krevet dementi og ikke har fått det på tilfredsstillende måte.

6. I Danmark har man lenge hatt en beriktigelsesnemnd, Pressenævnet, jfr. nå Medieansvarsloven "*Særuttalelse fra Lorentzen i forbindelse med Straffelovrådets vurderinger om endringer i injurielovgivningen*" i kap. 6 og "*Særuttalelse fra Mæland vedrørende spørsmålet om å oppheve adgangen til privat straffesak*" i 7, som raskt kan avgjøre om rett foreligger til beriktigelse eller imøtegåelse. Et slikt organ vil naturlig nok ha særlige forutsetninger for å vurdere hva som er «god presseskikk». Også i Norge har dette tidligere vært drøftet, jfr. Straffelovrådets innstilling av 1955. Men den gang fant man ikke at det var behov for et slikt organ. Isolert sett er det neppe det idag heller. Men hvis dementi og beriktigelser gis økt rettslig betydning og fornærmede gis økt rett og plikt til å søke beriktigelse, vil det kanskje kunne være nyttig med et slikt organ. Det bør i så fall trolig bestå av et fåtall personer og ha slik sammensetning at det oppnår tillit i og utenfor pressen og de andre media. Da vil en slik nemnd kunne

handle raskt og med autoritet.

4 SØKSMÅLSFRIST.

1. Dagens lovgivning gir tre frister for foreldelse av injuriersøksmål, alt etter hvilken påstand fornærmete nedlegger. Gjelder det påstand om straff, må sak reises innen seks måneder fra fornærmede fikk kjennskap til injurien og injuriantens identitet. Fristen for å reise mortifikasjonssøksmål er tre år, beregnet tilsvarende. For krav om erstatning og/eller oppreisning er fristen tre år fra den dag fornærmede «fikk eller burde skaffet seg nødvendig kunnskap om skaden og den ansvarlige», foreldelseslovens § 9. Prosessreglene er igjen ulike alt etter som det kreves straff, mortifikasjon, erstatning/-oppreisning eller kombinasjoner av disse krav. Dette er unødig komplisert.

I injuriersaker vil det regelmessig være avgjørende for sakens utfall om ytreren/media klarer å føre sannhetsbevis for utsagnet. I disse saker har man en omvendt bevisbyrde. Det vil ofte virke urimelig at saksøkte – kanskje uten å ha vært oppmerksom på at det i det hele tatt forelå en injurie før lenge etter at uttalelsen falt – skal pålegges å føre bevis flere år senere for at den var sann. Det vil også være vanskelig for ham å kunne forutse hva som vil bli det endelige bevis-temaet. Dette vil avhenge av saksøkers påstand og domstolens fortolkning av hvordan «den alminnelige leser» har oppfattet utsagnet – og det vil ikke nødvendigvis være det samme som ytreren tilsiktet.

2. I tillegg kommer at det som regel vil gå minst ett år fra saksanlegg til saken kommer for retten i første instans, og regulært ytterligere 1 – 2 år hvis dommen ankes. I et verserende søksmål falt dom i første instans nærmere tre år etter utsagnene ble fremsatt. Dommen er nå anket til Høyesterett, hvilket betyr ytterligere minst 1 år. I en annen verserende sak ventet saksøkeren med å ta ut søksmål til det gjenstod kun fem dager til utløp av 3-års fristen.

Den omvendte bevisbyrde er tung i seg selv og blir enda tyngre 4-5 år etter at beskyldningen ble fremsatt. Det stilles i norsk rett meget strenge beviskrav i injuriersakene. Bare unntaksvis lykkes saksøkte massemedia i å oppfylle dem. En undersøkelse fra 1990 over alle tilgjengelige injuriersaker mot media etter 1965 viste at kun i 5 av 96 rettsavgjørelser ble saksøkte frifunnet fordi bevis var ført for beskyldningens sannhet.

Injuriersakene adskiller seg sterkt fra andre erstatningssaker, i første rekke ved den omvendte bevisbyrden. I de aller fleste tilfeller kreves det kun erstatning for ikke økonomisk skade (oppreisning) og ikke for økonomisk tap. Dette henger dels sammen med at injurier sjelden medfører økonomisk skade og dels med at det er vanskelig å bevise tap og årsakssammenheng. Det er altså mindre grunn for saksøker til å «vente og se» enn i andre erstatningssaker. I tillegg – og det er vesentlig – kommer at ubehaget ved en injurie er størst umiddelbart etter at den er blitt fremsatt. Deretter vil det og den eventuelle ikke-økonomiske skadevirkning avta relativt raskt. Det er liten grunn til å la søksmål med så store bevisvansker for saksøkte «henge» i mer enn ett år.

Vi mener at søksmålsfristen for mortifikasjon, erstatning og oppreisning bør kortes ned til høyst *ett* år, regnet fra det tidspunkt fornærmede ble kjent med beskyldningen.

5 MORTIFIKASJONSINSTITUTTET.

1. En beskyldning kan kjennes «død og maktesløs» når det har vært anledning til å føre sannhetsbevis og slikt bevis ikke er ført. Det kan spørres om ikke krav

om mortifikasjon i realiteten innebærer en påstand om at beskyldningen er usann. I så fall har imidlertid ikke retten grunnlag for å avgjøre dette ut fra en bevisførsel som bare vil omhandle bevis for beskyldningens sannhet, ikke for dens usannhet.

I mange mortifikasjonssaker står påstand mot påstand under vurderingen av sannhetsspørsmålet. Det vil da kunne fremstå som ytterst urimelig om beskyldningen kjennes «død og maktesløs» fordi injuriantens bevisførsel ikke har hatt tilstrekkelig gjennomslagskraft til å godtgjøre at den er sann. Språklig sett betyr nemlig «død og maktesløs» at utsagnet er uten grunnlag, altså at beskyldningen er *helt* uten kraft. Det som har skjedd, er imidlertid alene at saksøkte ikke har maktet å etablere den nødvendige sannsynlighetsovervekt for at vedkommende utsagn er sant. I praksis vil domstolene kreve en relativt betydelig overvekt som bevis for et utsagns sannhet, fordi frifinnelse av injurianten ofte vil være meget belastende for fornærmede. Det vil kunne dreie seg om krav på langt over 50 %. Og i slike tilfeller – som er de mest vanlige – er det liten mening i å kjenne et utsagn «dødt og maktesløst». Fremdeles vil det jo kunne være mer enn 50 % sannsynlighet for at det er sant, men ikke nok til frifinnelse.

Rettspraksis har etter hvert vist mange eiendommeligheter i bruk av mortifikasjonsinstituttet. I den såkalte «Kemner-dommen», RT 1987, s. 1058 ble utsagnet «Kemner Frantzen hever dobbelt lønn» mortifisert, til tross for at det vanskelig kunne betegnes som usant, all den tid kemneren fikk lønn fra to kilder for arbeid utført innenfor samme arbeidstid. I en annen sak – RT 1988 s. 1398 i den såkalte NRK/Tromssaken – la Høyesterett til grunn at ytreren i den aktuelle sak måtte ha samme «bevisbyrde som den som ville gjelde for påtalemyndigheten i en eventuell straffesak». Siden saksøkte ikke klarte å oppfylle denne tunge bevisbyrden, stadfestet Høyesterett dommen som hadde mortifisert angjeldende utsagn.

Allerede disse synspunkter og dommer viser at mortifikasjonsinstituttet ikke er like vellykket i alle tilfeller og at det nødvendigvis må knytte seg adskillig rettsusikkerhet til anvendelsen av det. Når man samtidig tar i betraktning at det ytterst sjelden påstås mortifikasjon som eneste reaksjon, reiser vi spørsmål om mortifikasjon forsvarer den plass den idag har i vårt rettssystem.

2. Mortifikasjon er bare kjent i dansk, norsk, og islandsk rett. I dansk rett består mortifikasjonen av at retten inntar i domsslutningen en bemerkning om at beskyldninger er «ubeføjet» og i islandsk rett brukes uttrykket «omerkja» (som betyr å umerke eller avmerke, altså fjerne merket/beskyldningen).

Bratholm hevder i «Spesiell strafferett» at den svenske presseombudsmann, Thorsten Cars, har tatt til orde for å innføre instituttet også i Sverige. Det kan nok ha vært riktig i 1986, men Cars har selv uttalt at han hadde oppfattet mortifikasjonen som et *nøytralt* alternativ til straff og erstatning, og ikke et supplement. Det Cars tok til orde for var et forenklet, «nøytralt» og raskt alternativ til injuriersøksmål. Innføring av mortifikasjonsinstitutt har derfor aldri vært aktuelt i Sverige eller for den saks skyld i andre land.

3. Som vi har vært inne på, er det nærliggende å oppfatte mortifikasjon av en beskyldning som uttrykk for at den er *usann*. Selv om dette ikke er tilsiktet i lovgivningen, er det nok denne oppfatning som er vanlig hos publikum, dvs. hos «den alminnelige leser» som ifølge rettspraksis utgjør normgiveren for hvordan et utsagn skal oppfattes.

Lovgiverens mening med å gi adgang til mortifikasjon har vært å åpne for en nøytral sanksjon. Slik mortifikasjonen oppfattes av publikum, har det imidlertid vist seg at denne hensikten ikke har oppnådd forståelse. Mortifikasjon oppfattes nemlig som en fordømmelse fra domstolene av straffelignende karakter.

4. Som nevnt nedlegges påstand om mortifikasjon praktisk talt aldri alene. Det skjer regelmessig som et supplement til straffe- og/eller erstatningspåstandene. Og dermed får mortifikasjonspåstanden i realiteten ingen praktisk betydning. Dertil kommer at flere og flere injuriersaker forfølges som rene sivile erstatnings- og oppreisningssøksmål, hvilket tyder på at også fornærmede finner mortifikasjon av liten praktisk verdi.

I det overveiende antall injuriersaker vil fornærmede ikke ha noen selvstendig behov for mortifikasjon. Hans interesse vil regelmessig være knyttet til en økonomisk kompensasjon, vanligvis i form av oppreisning for ikke-økonomisk skade. Det er tilstrekkelig for ham at retten fastslår at angjeldende utsagn er rettsstridig og at det ikke er ført tilstrekkelig sannhetsbevis for det, slik at han er kvalifisert til erstatning/oppreisning i henhold til § 3-6 i Skadeserstatningsloven.

En opphevelse av mortifikasjonsadgangen bør ses i sammenheng med vårt forslag om styrking av dementiets betydning, se "*Straffeloven § 430 – beriktigelsesrett*" i pkt. 3.5 ovenfor.

5. I mange saker vanskeliggjør mortifikasjonsspørsmålet prosessen og fordyrer den. Mortifikasjonspåstand kan «henges på» et injuriersøksmål og/eller kan endres etter at stevning er uttatt. På denne måte forandres eller utvides bevistemået og kompliseres saksøktets forsvar. I praksis forekommer det at saksøker endrer innholdet i mortifikasjonspåstanden, etter at den skriftlige saksforberedelse har vist at det trolig vil lykkes saksøkte å føre bevis for utsagnets sannhet med det meningsinnhold saksøkeren opprinnelig la i det. I slike tilfeller må saksøkte begynne forfra med å fremlegge bevis for den «nye» fortolkning av et utsagn. Men på dette tidspunkt kan det være gått flere år siden utsagnet fremkom, med tilsvarende komplisering av bevisførselen.

Påstanden om mortifikasjon betyr at saken må gå i straffeprosessuelle former. Dette gjør saken mere komplisert, særlig prosessuelt. Utviklingen kan i slike saker bli at underrettens dom ankes til Høyesterett for den straffeprosessuelle dels vedkommende og til lagmannsretten forsåvidt angår de borgerlige rettskrav. Slik tosporethet kompliserer og fordyrer saken.

Også Bratholm, Spesiell Strafferett 2. utg. s. 231, går inn for en innskrenking av mortifikasjonsadgangen og viser blant annet til Straffelovrådets innstilling av 1960. Selv om han ikke går inn for en opphevelse av instituttet, viser kritikken at mortifikasjonsadgangen har uheldige sider.

6. Etter vår oppfatning forsvarer ikke mortifikasjonsinstituttet lenger sin plass i vår lovgivning. Adgangen til mortifikasjon bør således oppheves. Det bør være tilstrekkelig at retten i dommen fastslår at utsagnet ikke er bevist å være sant og at det er rettsstridig. Et alternativ vil kunne være at tvistemålslovens § 54 endres slik at den åpner mulighet for å avsi fastsettelsesdom for at et ærekrenkende utsagn ikke er bevist å være sant. Derved unngås det å blande straffeprosess inn i sivile søksmål.

6 OPPHEVELSE AV STRAFFELOVEN § 430 A.

1. Denne bestemmelse gir fornærmede rett til å forlange dom eller forlik i straffe- eller mortifikasjonssak inntatt i det blad eller tidsskrift som har fremsatt beskyldningen. Fornærmede kan forlange dommen/forliket inntatt på første side og videre utover i bladet. Domsgrunnene i injuriersaker er dårlig førstestoff. I hvert fall når domstolen kommer til at beskyldningene er usanne, slik det forutsettes her. Den alminnelige avisleser er uinteressert i domsgrunner og vil neppe betale for en avis med de første sidene stinne av leseruvennlig oppram-

sing. Det kan spørres om det er avisene eller leserne som straffes, ved at hele dommen inntas i avisen. Fornærmede vil heller ikke være tjent med dette, da konsekvensen vil måtte bli at færre kjøper avisen og at svært få vil orke å lese dommen.

Det er heldigvis meget sjelden at fornærmede krever dommen eller deler av denne inntatt i avisen. Vanlig praksis er nemlig at både angjeldende avis/tidskrift og andre media omtaler saken og domsresultatet journalistisk. Det er det som gir flest lesere og derved det beste resultat for fornærmede.

2. Strl. § 430 a har idag så godt som ingen praktisk betydning. I de sjeldne tilfeller hvor dommen kreves inntatt, fremstår det som en tilleggsstraff for mediet, uten særlig reparasjonsverdi for fornærmede. Bestemmelsen har også den stygge side at den muliggjør at avisen påføres ekstra straff etter fornærmedes forgodtbefinnende, i tillegg til eventuell bøtstraff, erstatning og oppreisning. Bestemmelsen har ikke lenger en funksjon som lar seg forsvare og bør oppheves. Og skulle det finnes at grunntanken i den bør opprettholdes, bør den skrives om til å gjelde en plikt for det dømte medium til på hensiktsmessig måte å gjøre sitt publikum kjent med utfallet av en tapt ærekrenkelsessak.

7 PRIVATE STRAFFESAKER

1. Slik loven nå er, kan en som er injuriert velge mellom en rekke alternativer. Han kan anmelde forholdet til politiet og håpe at påtalemyndigheten vil føre sak for ham. Han kan kreve mortifikasjon, straff, erstatning for økonomisk skade, erstatning for ikke-økonomisk skade, dommen inntatt i bladet eller penger til kunngjøring av dommen – alle alternativer sammen, hver for seg eller i ulike kombinasjoner. Kreves straff eller mortifikasjon skal saken gå etter de straffeprosessuelle regler selv om det også kreves erstatning og oppreisning. Hvor det ikke kreves straff eller mortifikasjon, føres saken etter tvistemålslovens bestemmelser.
2. Vi anser det prinsipielt betenkelig at private skal kunne straffeforfølge andre private i saker som gjelder ytringer. Som hovedregel bør straffeforfølgning overlates til det offentlige, ved påtalemyndigheten i dette tilfellet. I mange av injurienesaker mener saksøkte oppriktig at beskyldningen er sann og berettiget. Det vil derfor virke urimelig at fornærmede skal kunne kreve ytreren *straffet* for utsagn som skriver seg fra hans overbevisning.
3. Det sentrale reaksjonsmiddel i ærekrenkelsessaker er nesten unntaksfritt oppreisning for ikke-økonomisk skade. Det er etter rettspraksis på det rene at oppreisningen har en pønalt karakter, altså utmåles i forhold til blant annet injuriantens skyld. Økonomisk vil den svi ganske annerledes hardt enn en bot hvis størrelse alltid er beskjedent i forhold til oppreisningen. Og i og med at det praktisk talt aldri vil være tale om fengselsstraff i injurienesaker – bortsett fra meget sjeldne tilfeller av betinget straff -, vil den preventive betydning av straffen være minimal eller ikke eksisterende i injurienesaker.
4. Vi er etter dette kommet til at straffeforfølgning i injurienesaker bare bør skje hvor allmenne hensyn tilsier offentlig påtale – eventuelt avhengig av begjæring fra fornærmede. Under enhver omstendighet bør adgangen til å påstå straff forbeholdes det offentlige. Derved oppnås at partene stilles noe mer likt i injurienesaker. Man får en mer enhetlig og enklere prosess med hensyn til saksforberedelse, bevisførsel, anke m.v. Trolig vil en slik løsning kunne bidra til at saksøkers egne forhold får en mere fremtredende plass ved vurderingen av erstatningsansvaret, jfr. forøvrig det som er anført vedrørende dementi m.v. under pkt. 3 ovenfor.

8 FORNYET BEHANDLING I ÆREKRENKELSESSAKER.

1. Bestemmelsene om fornyet behandling ble vesentlig forandret i den nye straffeprosesslov. Og ved endring ved lov 16. juni 1989 nr. 68 som trådte i kraft 1. januar 1990, ble det fastsatt at lagmannsretten ved fornyet behandling ikke lenger skal bestå av tre dommere og lagrett, men av to fagdommere og tre meddommere med full kompetanse i alle spørsmål saken reiser.

Det er Høyesteretts Kjæremålsutvalg som avgjør om tillatelse skal gis til fornyet behandling. Når slikt samtykke er gitt – og det er grunn til å tro at det etter lovendringen i 1989 vil skje oftere enn før -, innledes den fornyede behandling i private straffesaker (også mortifikasjonssaker) ved stevning til lagmannsretten. Det finnes imidlertid intet i vår lovgivning om frist for innsendelse av slik stevning. Dette er etter vår oppfatning en åpenbar svakhet ved det nåværende system, idet følgen kan bli at saksøkeren lar tiden gå før han setter i gang på nytt, selv om det er gått flere år siden de krenkende uttalelser falt. Derfor foreslår vi at det innarbeides en frist, regnet fra meddelelsen av Høyesteretts Kjæremålsutvalgs` samtykke, på *tre måneder* for å innlevere stevning til lagmannsrett. Det er etter vår oppfatning intet i veien for å gjøre fristen så kort – det dreier seg om en sak hvor bevismaterialet er for hånden etter behandlingen i by- eller herredsrett.

Vi mener et slikt forslag har god idémessig sammenheng med den forkortelse av søksmålsfristen vi har foreslått i pkt. 4.

Oslo, 15.8.1991

Andre utgaver av dokumentet

Hent opp dokumentet i HTML-format

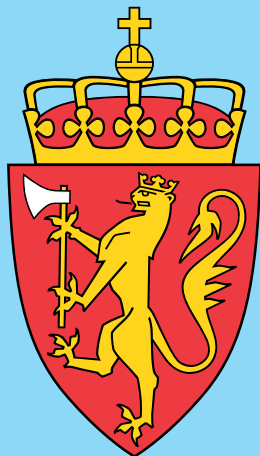
Slik ser det ut med Internett browser mot CD-ROM'en

 NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER NOU 1994:4
Kontrollen med «de hemmelige tjenester»
Innstilling fra EØS-kommisjonen, oppnevnt ved Kgl. resolusjon 24. september 1993 Avgitt 7. februar 1994
<ul style="list-style-type: none">• Utsendelsesrett• Innholdsfortegnelse
<small>Utgiver: STATENS FORVALTNINGSTJENESTE SEKSJON STATENS TRYKKNING</small>
<small>Trykt utgave: ISSN: 0333-2306 ISBN: 82-583-0279-5 Trykk: Falch Hartvigrykk as, Oslo OSLO 1994</small>
<small>Elektronisk utgave: ISSN: 0806-2633 (NOU Computerfile) = ISBN: 82-583-0279-5 / DOCUMENT NOU 1994: 4/NO HTML-versjon: Falch Infotek as, Oslo</small>

Du må ha en Internett browser for å gjøre dette

Hent opp i tekstformat (RTF)

 NOU NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER
TITTEL
INNLEDNING
KAPITLER
VEDLEGG

NOU

NORGES OFFENTLIGE UTREDNINGER

1994

1995

1996

ODIN

HVIS DU
HAR INTERNETT

HJELP

BRUKERDOKUMENTASJON

MEDIE UAVHENGIG PUBLISERING